

په افغانستان کې د ملګري
خدمتونو سمونه:

د ملګري خدمتونو د سکتور
ونډې او دندې

سید حشمت الله هاشمي او ګیرهارډ لاپټ

وږی ۱۳۹۵

څیړنې د ښه
افغانستان
لپاره

۱۵ کاله
باکیفېته څیړنه

د افغانستان د څيرني او ارزونې واحد
او د جرمني د اقتصادي همکاريو او پراختيا فدرالي وزارت

څيرنپاڼه

په افغانستان کې د ملکي خدمتونو سمونه: د ملکي خدمتونو د سکتور ونډې او دندې

سید حشمت الله هاشمي او گيرهارد لاوت

وېبۍ ۱۳۹۵

دا څېړنه د جرمني د اقتصادي همکاريو او پراختيا د فدرالي
وزارت له خوا تمويل شوې

:ISBN

۹۷۸-۹۹۳۷-۲۲۸-۵۷-۱ (برېښنایي کتاب)

د خپرونې کوډ

P۱۲۱۲

سمونگره

وېکتوریا گریس

ژباړه

محمد کاظم ملوان

د پښتۍ انځورونه

د پوښ انځورونه د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون(IARCSC) له ادارې سره د جمهور رئیس اشرف غنی غونډه (ارگ، کابل، ۲۰۱۲)؛ په فیض آباد کې روغتون (www.ez-afghanistan.de)، بدخشان، (۲۰۱۱)؛

© ۱۳۹۵ د خپراوي حقونه د افغانستان د څېړنې او ارزونې ادارې (AREU) او د آلمان نړیوالې پرمختیا او همکارۍ له ټولنې (GIZ) سره خوندي دي.

یوازې د سوداگریزو موخو لپاره په نورو لیکنو کې د دغې خپرونې نکل او یادونه کېدای شي یا له سره تولیدېدای شي او په دې شرط چې د خپرونې د لیکوالانو او سرچینې نومونه په کې یاد شي. په دې خپرونه کې څرگند شوي نظرونه د لیکوالانو دي او حتمي نه ده چې د جرمني د اقتصادي همکارۍ او پراختیا فدرالي وزارت، AREU او GIZ د نظرونو استازیتوب وکړي. ځینې حقونه یې خوندي دي. کومو ځایو کې چې دغه خپرونه بیا وړاندې کېږي، ساتل کېږي یا په الیکټرونیکي ډول لېږدول کېږي نو هلته باید د www.areas.org.af (AREU) او www.giz.de (GIZ) وپېښو لینکونه ورکړل شي. له دغو اجازو پرته د خپرونې بل هر ډول کارولو لپاره باید په لیکلې بڼه له مرستیالو خپرونکو، افغانستان د څېړنې او ارزونې اداره AREU او GIZ څخه اجازه واخیستل شي. اجازه د دغه ایمل: areu@areu.org.af یا دې شمېرې ۹۳۰۲۰۲۲۱۲۴۱۵+ له لارې لاسته راوړلی شي.

لیکوالانو په اړه

سید حشمت الله هاشمي له نږدې لس کلونو راهیسې د افغانستان د ملکي خدمتونه په برخه کې د عامه ادارې په سمونتیا کې بوخت دی. نوموړی، د ملکي خدمتونو وزارتونو، او خپلواکو ادارو لپاره د پایلو پربنسټ د ظرفیت جوړونې، پروگرام په اړه د اړه د اداري سمونتیا او ملکي خدمتونو په خپلواک کمیسیون کې گڼ شمیر سمونتیایي پلانونه جوړ کړي دي.

هغه، د کرنې، اوبولگولو، او مالدارۍ په وزارت کې د بشري منابعو د ادارې په اړه د سلاکار په توگه د نړیوال بانک او د ملگرو ملتونو د کرنې د څانگې لخوا دنده تر سره کړي او د بشري منابعو ریاست په تاسیس او ټینګښت او په وزارت کې د سمونتیاوو په تطبیق کې یې مرسته کړي ده.

هغه همدا ډول د افغانستان بشري حقوقو په خپلواک کمیسیون کې د بشري منابعو د رئیس په توگه او د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو د خپلواک کمیسیون د ملکي خدمتونو د منجمنت په څانگه کې د عامه ادارې د سمونې د سلاکار په څیر دنده تر سره کړي ده.

گرهارد لوت یو خپلواک سلاکار ده او د جرمني د ویلدنبرگ او ماسیچ د ښارونو پخوانی ښاروال او لوی ښاروال پاتې شوي دي. د نورو دندو ترڅنګ، هغه په گانه او تانزانییا کې د GIZ د قواوو د ویش پروگرام لپاره دنده تر سره کړي ده. گرهارد لوت د پرمختیایي مرستو په مؤسسو کې د لوړو دندو د ترسره کولو په څنګ کې، د ملکي خدمتونو لپاره د لوړو زده کړو د کارلسروهي پوهنځۍ کې د عامه ادارې او عامه مالي منجمنت د استاد په توگه دنده اجراء کړي ده. نوموړی، ظرفیت جوړولو په نړیوالو پروژو کې د محلي حکومت په اړه له خپلو تجربو څخه په گټې اخیستنې سره، خپلو هڅوته دوام ورکوي.

د افغانستان د څېړنې او ارزونې ادارې (AREU) په اړه

د افغانستان د څېړنې او ارزونې اداره (AREU) په کابل کې د څېړنې یو خپلواک بنسټ دی. د AREU موخه دا ده چې د لوړ کیفیت اړوندو څېړنو او په فعاله توګه د دغو څېړنو د پایلو څېړولو، او د څېړنې او زده کړې د کلتور د ملاتړ له لارې پر پالیسي او عمل خپل اغېز وساتي او په دې اړه پوهاوی لوړ کړي. د خپلې موخې لاسته راوړلو لپاره، AREU د پالیسيو جوړونکو، مدني ټولنې، څېړونکو او زده کونکو سره کار کوي چې دوی د AREU له څېړنو او کتابتونه کار واخلي او د څېړنې په برخه کې خپله وړتیا لوړه کړي، او AREU شنو، فکرکولو او بحثونو ته لاره هواره کړي.

د AREU بنسټ په ۲۰۰۲م کال کې په افغانستان کې د مرستندويه ټولنو له خوا کېښودل شو چې د مرستندويه ادارو، ملګرو ملتونو او نورو نړيوالو غیر حکومتي ادارو له استازو جوړ د مشرانو یو بورډ لري.

په ۲۰۱۲م کال کې د AREU ځانګړې پروژې د اروپایي ټولنې (EU)، د پراختیا بهرنۍ اداره (PROMOTE)، (ODI) د امریکا حکومت د نړيوالې پراختیا ادارې پروژې (چې ټیټرا ټیک WLD یې پلې کوي)، امنیتي حکومتولۍ ډله (SGG)، د امریکا حکومت د امنیت اداره (USIP)، د جرمني د اقتصادي همکارۍ او پراختیا فدرالي وزارت (GIZ)، (BMZ)، د جوارو او غنمو د ودې نړيوال مرکز (CIMMYT)، د هالنډ ساينسي څېړنو اداره (NWO) او د بریتانیا-افغانستان د جګړې ماشوم په نامه ادارې له خوا تمویلېږي.

سرریزه

د افغانستان د څیړنې او ارزونې اداره (AREU) ته د خورا ارزښت لرونکې لیکنې په مناسبت چې موخه یې د ملکي خدمتونو پراخ تحلیل او په دې برخه کې د کلیدي پالیسي د سمونې جريان دی، د زړه له کومې مبارکې وایم. د حکومت ژمنه داده چې د ښې حکومتولۍ په چوکاټ کې د خدمتونو د وړاندې کولو، او مسئولانه ملکي خدمتونو اصول وړاندې کړي. د نتایج په توګه، حکومت د بنسټیزو خدمتونو د وړاندې کولو، د عوایدو د لوړولو، او په ملی اقتصاد او ټولنیز انکشاف کې د خصوصي سکتور له پرمختیا څخه ملاتړ کوي او له عامه سرچینو څخه د لږې اغیزمنې ګټې اخیستنې ډاډ ورکوي. دا لیکنه اړوند امکانات د حکومت د لویې موخې لپاره برابروي تر څو د افغان ښاریانو اساسي حقوق چې له پرمختیا او انکشاف څخه ګټه پورته کول دي، تر سره شي.

سرریزه پردې، نوموړې لیکنه هغه خنډونه او ستونزې په ګوته کوي چې د اصلاحاتو او سمونونو د مخنیوي سبب ګرځي. په دې هکله چې څنګه د سمونې نامالوم بهیر روښانه شی او د ملکي خدمتونو د سمونې (CSR) د پروګرامونو د تطبیق د چټکتیا لپاره د داسې سپارښتونو وړاندیز کېږي چې ځینې یې له ډیر وخت راهیسې شتون لري.

د Government 4Afg پروګرام چې د جرمني او افغان ګډونوالو له خوا عملي کېږي، ډیر پراخ اقدام دی، ځکه چې زموږ په هیواد کې د حکومت کولو په اړه د پالیسي په هکله د بحث لپاره یو درېځ را مینځ ته کوي. څیړونکي او پالیسي جوړونکي پر شواهدو ولاړ داسې بحث رامینځ ته کوي چې په حکومتي برخه کې پرمختیایي همکاري غښتلې کوي. د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون (IARCSC) په ۲۰۰۲ کال کې د خپل تاسیس څخه را هیسې، د قانون پر اساس د ملکي خدمتونو د سمونې (CSR) د بهیر لارښوونه کوي، دیو لږ جوړښتیزو سمونونو نوبت په غاړه لري. په پخوا کې، د اصلاحاتو لارښوونه په تینګه سره د مرسته کوونکو له خوا ترسره کېدل چې پایله یې د موازي اداري جوړښتونو را مینځ ته کېدل وو. په ټولیزه توګه، ټولو اصلاحاتو مثبتې پایلې درلودې، خو دغه پایلې د ملکي خدمتونو د دوام لرونکي ظرفیت د رامینځ ته کېدلو لاملونه نه برابرو.

په پای کې، هیله لرم چې د Government 4Afg په څیر دريځونو له لارې، په محلي کچه لږ ډیر بحثونه وشي، ځکه چې د حکومتولۍ، پلان او بودجې جوړولې په موضوعاتو باندې ښه پوهیدنه د افغان حکومت د سمونې اجندا د مخکې له مخې ملاتړ په توګه پېژندل کېږي.

نادر نادری

په عامه او استراتژیکي چارو کې د ولسمشر ستر سلاکار او

د بیان د آزادۍ لپاره مشر استازی

وې، ۱۳۹۵

سریزه

د افغانستاند حکومتولۍ غونډه (Govern4Afg) د بحث او خبرو اترو د کړنلارې په توګه د افغانستان په حکومت کې د پالیسی-د اصلاح او تطبیق ملاتړ کوي.

ښه حکومتولۍ، د قانون حاکمیت، حساب ورکول، او رویتیا د افغانستان د ثبات او پرمختګ لپاره ډیر اړین دي. لازمه بریښي چې د افغانستان خلک د دولت په ادارو بیا باور پیدا کړي، له فساد سره باید په اغیزمنه توګه مبارزه وشي، او اصلاحات باید د خلکو ورځنی ژوند ښه کړي. د کاغذ پرمخ یوازې د اصلاحاتو لیکل بسیا نه کوي، اصلاحات باید هر ورو د افغانستان په کلیو او ښارونو کې تطبیق شي.

د افغانستاند حکومتولۍ دغونډې (Govern4Afg) د کړنلارې موخه داده چې د افغان او جرمني د « بدلون د ښوونکو» ترمینځ د ښې حکومتولۍ په برخه کې د پالیسی-خبرې اتري رواج ومومي. د دواړو هیوادونو څیړونکي او پالیسي جوړونکي د حکومت کولو په برخه کې پرمختګ وړاندوینه لري او د لوړې کچې بحثونو او سلا او مشورو بهیر ګرځوي. په دې توګه، د پالیسي بحثونه په حقیقي توګه ازمویل کېږي. په نیتجه کې، نوموړې کړنلاره په ۲۰۱۴-۲۰۱۷ کلونو کې د افغان-جرمن د انکشاف د همکارۍ لپاره د BMZ د هیوادنۍ ستراتیژي د تطبیق لپاره د یوې وسیلې په توګه په کارېږي.

د ۲۰۱۵ کال په پیل کې د یو بریالی وړکشا په جوړولو وروسته، شپږ موضوعګانې (ولایتي پلان او بودجه جوړونه، د جنسیت له غوښتنې سره سم بودجه جوړونه، د معدني موادو اداره، سیمه ییز حکومت، مدني ټولنه، او د ملکي خدمتونو سمونه) د افغانستان او جرمني د لومړیتوبونو پر اساس د ژور بحث لپاره غوره شوې. د ۲۰۱۵ کال په بهیر کې، د دواړو هیوادونو د څیړنې ډلو لازم مهارتونه سنبال او د یو څو پراښتو بحثونو او نورو مشورتي میتودونو له ليارې یې د کارپوهانو او متخصصینو ترمینځ بحثونه ته آسانتیا برابره کړه، او د پالیسي بحثونو لپاره یې له وړاندیزونو سره یوځای لیکنې برابرې کړې.

د جرمني حکومت خپله هیله د دغو لیکو په اړه څرګندوي ترڅو په افغانستان کې په دې اړه نور بحث هم وشي او په دې برخه کې د مرسته کوونکو بوختیا لا ډیره شي.

د دې لیکنې په هکله

په ۲۰۱۴ کال کې، د افغانستان د ملي وحدت حکومت د اصلاحاتو په اړه خپله لیکنه، «پخپل ځان د بسیا تحقق: اصلاحاتو او بیا مشارکت ته ژمنې» د افغانستان په اړه د لندن کنفرانس ته وړاندې کړله. د دغې لیکنې پر بنسټ، د ملي وحدت حکومت یوه عمده دنده داده چې خپل حاکمیت اصلاح او یو قانوني، غیر سیاسي، ثبات لرونکی، د خدمتونو د وړاندې کولو پر بنسټ ولاړ حکومت جوړ او د ملکي خدمتونو یوه حساب ورکوونکی مرجع را مینځ ته کړي. د ملي حکومت به ډیرو برخو کې له اساسي اصلاحاتو سره سره، د ملکي خدمتونو د سمونې بهیر تر یوې اندازې پخ ښکاري، او د پارلمنې وړ ستونزې لا اوس هم پرځای پاتې دي.

په افغانستان کې د ملکي خدمتونو د بیا جوړولو په اړه لیکنه چې د ۲۰۱۲ کال په سپتمبر کې خلکو ته وړاندې شوي ده، په افغانستان کې د ملکي خدمتونو د اوسني حالت په هکله یو پراخ او اجمالي څیړنه وړاندې کوي. دا خبره د ملکي خدمتونو د شته قانوني چوکاټ له ژورې عملي څیړنې څخه لاس ته راځي چې له یو شمیر مرکو او له ملي او بین المللي ګډون کوونکو سره له پراښتې بحث سره یو ځای دي.

د افغانستاند حکومتولۍ غونډه (Govern4Afg) د بحث او سلاګانو د پوهې پر بنسټ، دغه لیکنه د ملکي خدمتونو د قانوني چوکاټ شننه کوي، هغه ستونزې سپړي چې د سمونې د تطبیق مخنیوی کوي، او د هغو لارو چارو وړاندیز کوي چې د ملي وحدت په حکومت کې د ملکي خدمتونو وزارتونه او ادارې غښتلې کوي.

تر ټولو لوړې عمده ستونزې، د سیاسي ارادې، رهبري، او د ملکي خدمتونو سمون ته د ژمنو نشتوالی او همدا ډول ناقص قانوني او نظم ورکوونکی چوکاټ دي. د دې ترڅنګ د مختلفو ښکیلو لویې کوونکو دندې او ګډون پیکه کېږي، او د بشري منابعو د ادارې کمزورتیا د موضوع د لا پیچلتیا سبب ګرځي. په دې اړه د افغانستان د حکومتولۍ غونډه د څیړنې د ډلې یو څو ځانګړي مهم وړاندیزونه وړاندې کړي دي.

- د دې لپاره چې له ډیرو سیالیو څخه ډډه وشي، ولسمشر باید د همغږۍ یوه داسې کمیټه جوړه کړي چې د نظارت دنده په غاړه واخلي، او د ملکي خدمتونو د سمونې لپاره د اقداماتو را مینځ ته کیدل او تطبیق تر ارزونې لاندې ونیسي.

- د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون باید د ملکي خدمتونو د اصلاح او سمونې لپاره د لارښوونکې ادارې په توګه پاته شي، که څه هم نوموړې اداره د غښتلتوب لپاره د ټول حکومت ملاتړ ته اړتیا لري.
 - د روښانه قانوني چوکات تاسیس یو ډیر مهم کار ګڼل کېږي. نو ځکه، درې مهم قوانین باید تائید او نافذ شي: د تشکیلاتو قانون (Organic Law)، چې په افغانستان کې د حکومتي ادارو دندېتاکي، د اداري طرز العمل قانون او د ملکي کارکوونکو قانون.
 - او په پای کې، دوه ګونې چلند، د ولسمشرۍ په کچه د اوږد مهاله سمون تدریجی تطبیق او د چټکې بیا جوړونې د فرصتونو په کار اچول، چې د سمونې خواته د تګ دوام لرونکې لارې را پېژنې.
- دا لیکنه د نورو داسې بحثونو لپاره بنسټ جوړوي چې، نه یوازې د افغانستان د حکومتولۍ د غونډې د مفهوم په حدودو کې خدمت کوي، بلکې همدا ډول د افغانستان د حکومت د ادارو او مرستندویه ټولنې او اکادمیک چاپیریال ترمینځ د مختلفو ستونزو په حل کې نقش لوبوي. د دې لیکنې پراخ تکثیر به په مختلفو او په ډول ډول کچو د پالیسي ریفورمونو ترمینځ بحثونه را مینځ ته کړي. د افغانستان د حکومت مجتمع به په ۲۰۱۲ کال کې د نوو پیژندل شوو عنوانونو ترڅنګ خبرې اترې بیا پیل کړي.

کلاوس کرامر

کلاوس کرامر،

د پرمختیایي همکاريو رئیس

د جرمنی د فدرال جمهوریت سفارت، کابل

وږی، ۱۳۹۵

د موضوعاتو لیکلې

ه	لیکوالانو په اړه	۵
ز	سریزې	۵
ک	مخففات	۵
ل	د لغاتونو لړلیک	۵
م	اجرائوي لنډیز	۵
۲	۱. پیلیزه	۲
۴	۲. په افغانستان کې حکومتولي	۴
۴	۲.۱ شالید	۴
۴	۲.۲ د عامه ادارې سیستم	۴
۷	۲.۳ د ملکي خدمتونو سکتور: تشکیل او دندې	۷
۱۱	۳. په افغانستان کې د ملکي خدمتونو سمول	۱۱
۱۱	۳.۱ د ملکي خدمتونو د سمولو لپاره قانوني چوکات	۱۱
۱۵	۳.۲ هغه قوانین چې د ملکي خدمتونو په سکتور کې د اجراء وړ دي	۱۵
۱۲	۳.۳ د ملکي خدمتونو په سکتور کې د عامه ادارې د عمده سمونې پروگرامونه	۱۲
۲۳	۴. ستونزې	۲۳
۲۳	۴.۱ د ملکي خدمتونو پالیسي	۲۳
۲۴	۴.۲ قانوني چوکات	۲۴
۲۵	۴.۳ جوړښتي او اداري ستونزې	۲۵
۲۲	۴.۴ د کار او کسب (Business) بهیرونه	۲۲
۲۲	۴.۵ ملکي مامورین	۲۲
۲۹	۴.۶ د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون	۲۹
۳۰	۵. پایلې او سپارښتنې	۳۰
۳۰	۵.۱ قانوني چوکات	۳۰
۳۱	۵.۲ جوړښتي او مدیریتي ستونزې	۳۱
۳۳	۵.۳ ظرفیت جوړونه او زده کړه	۳۳
۳۳	۵.۴ د معاش او رتبو سیستم	۳۳
۳۴	۵.۵ دگومارلو بهیر	۳۴
۳۴	۵.۶ حساب ورکول	۳۴
۳۵	۵.۷ د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون	۳۵
۳۶	۵.۸ خصوصي سکتور	۳۶
۳۶	۵.۹ عمومي وړاندیزونه	۳۶
۳۸	ضمیمه	۳۸
۴۳	د کتابونو لړلیک	۴۳

جدولونه

۱۲	۱ جدول: د ملکي خدمتونو په سکتور کې د تطبیق وړ سموونکي سندونه	۱۲
----	--	----

مخففات

د افغانستان د څیړنې او ارزونې اداره	AREU
د اقتصادي همکارۍ او پرمختیا لپاره د جرمني فدرال وزارت	BMZ
د پایلو لپاره ظرفیت جوړونه	CBR
اجرائیه رئیس	CEO
د ملکی خدمتونو سمون	CSR
د نړیوالو همکارو لپاره د آلمان ټولنه GmbH	GIZ
په افغانستان کې د حکومتولۍ مجتمع	Govern4Afg
د اداري اصلاحاتو او ملکی خدمتونو خپلواک کمیسیون	IARCSC
د سیمه ییزو ارګانونو خپلواکه اداره	IDLG
عمده مالوماتي مرکه	KII
د مالیې وزارت	MoF
د عدلیې وزارت	MoJ
د عامه روغتیا وزارت	MoPH
غیر حکومتي اداره	NGO
د عامه ادارې د سمونې لپاره راتلونکي اقدامات	NGPAR
ملي تخنیکي مرستیال	NTA
د ملي وحدت حکومت	NUG
معاش او رتب	P&G
د عامه ادارې سمون	PAR
د بیا جوړونې لمړیتوب او سمون	PRR

د لغاتونو لړلیک

سپيڅلي جگړه کوونکي چې په افغانستان کې د روسانو د يرغل په وړاندې جگړه وکړه	Mujahideen
لويه جرگه	Loya Jirga
ولسي جرگه	Wolesi Jirga
مشرانو جرگه	Meshrano Jirga
تشکيلاتي جوړښت چې په يوې ادارې کې د دندو ویش او اداري مرتبو سلسله جوړوي.	Tashkeel

اجرائوي لنډيز

د ليرد په موده کې (۲۰۰۱-۲۰۱۴) د پراختيا له پلوه، افغانستان ډير لوی پرمختګ وکړ. په ۲۰۰۱ کال کې د **بن کنفرانس** د پالیسي په اړه یو لړ چوکاټونه برابر کړل چې په هغو کې د لاندې ورو اغیز منو ملکي خدمتونو جوړول د حکومت له لومړیتوبونو څخه شمیرل کېږي. د ۲۰۱۴ کال د دسمبر په میاشت کې د افغانستان په هکله د **کابل او لندن د کنفرانسونو پر بنسټ**، د **افغانستان د ملي وحدت حکومت (NUG)** خپل د سمونې پروګرام چې «**پخپل ځان د بسيا د تحقق**» په نوم یادیده خپور کړ او په دې ډول یې په اصلاح د «بدلون لسیزه» پیل کړه (۲۰۱۴-۲۰۲۵).

د ملي وحدت د حکومت یوه عمده موخه د داسې افغان دولت جوړول گڼل کېږي چې د بشري حقونو درناوي ساتنه او تضمین په غاړه واخلي، امنیت رامنځ ته کړي، او د خلکو له خوا د داسې مشروع استازي او خدمتونو د وړاندې کوونکي په توګه وپېژندل شي چې د هغوی بنسټیزې اړتیاوې برابرې په دې اړه د بنوجوړ شوو او کاري ملکي خدمتونو شتون د خورا اهمیت وړ ده، ځکه چې دا د حکومت په لاس کې د پالیسيو د تطبیق او په ټول هیواد کې د عامه خدمتونو د وړاندې کولو لپاره عمده وسیله شمیرل کېږي.

څرګنده ده چې حکومت د اصلاحاتو په اړه سترې لاس ته وړانې لري. د بیا جوړونې په اړه اساسي ګامونه اخیستل شوي، او په اقتصادي، ټولنیز، او د موکراتیک پراختیا کې پرمختګ د لید وړ گڼل کېږي. په هر صورت، د ملي حاکمیت په ډيرو ساحو، په تیره بیا د ملکي خدمتونو په سمون کې، له اساسي پرمختګ سره سره، ټول بهیر یو څه پخ بشکاري، او لاتراوسه د لید وړ ستونزې پر ځای پاتې دي. خلکو ته د سیاسي، ټولنیز، او اقتصادي توکو برابرول او همدا ډول د عامه خدمتونو وړاندې کول په ټولیزه توګه د خلکو له غوښتنو څخه ډیرې لیرې دي.

حکومت غواړي د بڼې حکومتولۍ په چوکاټ کې د ملکي خدمتونو یوه مشروع، غیر سیاسي، ثبات لرونکې، په خدمتونو ولاړه، او حساب ورکوونکې اداره ددې لپاره جوړه کړي چې د بنسټیزو خدمتونو د وړاندې کولو لپاره له عامه سرچینو څخه په اغیزمنه او موثره توګه ګټه واخلي، عایداتو ته وده ورکړي، او د ملي اقتصاد او ټولنیز انکشاف لپاره د خصوصي سکتور د ودې څخه ملاتړ وکړي. ډیره لویه موخه داده چې د افغان ښاریانو بنسټیز حقوق تضمین شي او په هیواد کې له پرمختیا څخه په پوره توګه ګټه پورته کړي.

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون په ۲۰۰۲ کال کې د خپل تأسیس څخه را هیسي، د ملکي خدمتونو د سمونې د بهیر لارښوونه په غاړه اخیستې، او د ملکي خدمتونو د سمونې د یو شمیر پروګرامونو نوبت او تطبیق یې تر سره کړي ده. خو په دې کې هم لږ شک شته چې ډیروخت د اصلاحاتو لارښوونه، لږترلږه په پخوا کې، د مرستندویانو له خوا د موازي ادارو د تأسیس له لارې ترسره شوي ده.

د څیړنې موخې

د دې لیکنې موخه د ملکي خدمتونو او په دې برخه کې د پالیسي د سمونې د بهیر پراخ تحلیل ده. دا لیکنه غواړي چې د ملکي خدمتونو د سکتور دندې او ونډې وپېژني او هغه مکانیزمونه تشخیص کړي چې په ملي او محلي کچه د څو اړخیزو خدمتونو لیرد ته چټکتیا ورکوي. په پای کې، دا لیکنه د ملي وحدت د حکومت د سیاسي اجندا له مفهوم سره سم د ملکي خدمتونو په برخه کې د عامه ادارې د سمونود ټینګولو لپاره وړاندیزونه وړاندې کوي.

چلند لاره

د څیړنې ډلې، اوسنی قانوني او سمونکی چوکاټ ارزولی ده او د حکومت تگلاري او پروګرامونه یې په څیر سره څیړلي دي. دې لیکنې اړوند ریپورتونه او علمي مقالې چې د ملي موسسو او نړیوالو پراختیایي ادارو له خوا جوړې شوي دي، بیا تر څیړنې لاندې نیولي دي.

برسیره پر دې، څیړنې د ملکي خدمتونو د موضوعاتو په اړه د عامه ادارو له کارکوونکو او مالومات ورکوونکو سره عمده مالوماتي مرکې ترسره کړي دي. د دې ترڅنګ، د څیړنې ډلې په عین حال کې د حکومت له استازو، مرسته کوونکو ادارو، مدني ټولنو، او همدا ډول له ملي او بین المللي کار پوهانو سره د ملکي خدمتونو دسکتور په اړه پراختیایي خبرې اترې کړي دي. ددغو پېښو موخه دا وه چې د ملکي خدمتونو د سمون په برخه کې اوسنۍ ستونزې او ځنډونه تر بحث لاندې نیول شي او د ملکي خدمتونو د اصلاح او غښتلیتوب لپاره سلا او وړاندیزونه، وړاندې شي.

عمده موندنې

د میزې خپرنو او د مرکو او بحثونو د پایلو پر بنسټ، عمده ستونزې او خنډونه تشخیص شول. د هغو ستونزو او خنډونو په کار کې چې د د ملکي خدمتونو د سمونو په بهیر کې بده اغیزه درلوده، دا لاندې عمده مسالې وپېژندل شوي:

- د ملکي خدمتونو د سمونو په هکله د سیاسي او مدیریتي ارادې نه شتون
- د ملکي خدمتونو د سمونو په هکله د رنې لارښوونې او ارادې نه شتون او د سمونو لوري ته د حکومت تگلاره، ستونزه شمیرل کېږي. سربیره پردې، په سیاسي او اداري کچه د اغیز منې همغږۍ لپاره جوړښتونه او طرزالعملونه شتون نه لري، په داسې حال کې چې د پانښت لرونکو ملکي خدمتونو د سمونو پرځای د پېښو پر بنسټ پریکړو، نوښت، چټک غبرگون، او بهرنیو پروژو باندې ټینګار کېږي.
- د مناسب قانوني او تنظیمونکي چوکاټ نه شتون
- د تشکیلاتو قانون او د ملکي کارکوونکو قانون لا تر اوسه تصویب شوي نه دي او یا بیا کتنې ته اړتیا لري. دغه قوانین د ملکي خدمتونو په سکتور کې د ملکي خدمتونو وزارتونه او د بشري منابعو د مدیریت دندې او جوړښتونه روښانه کوي.
- کمزوري مدیریت او دسمونې په بهیر کې ډول ډول لاس وهنې
- د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو د خپلواک کمیسون عمده مسئولیت د ډیرو لویې کونکو، اداراتو، او نړیوالو مرسته کوونکو ادارو د مداخلو په نتیجه کې کمزوری شوی دی.
- په ملکي خدمتونو کې په اصلاحاتو باندې ښه نه پوهیدل
- په ملکي سکتور کې ښکاره اوږد مهاله، یا لږ تر لږه، مینځ مهاله پایلې او نتایج چې له اصلاحي نوښتونو څخه لاس راغلي دي هومره رنې نه دي.
- د ملکي خدمتونو په وزارتونو او ادارو کې د دندو او وندو تکرار او ډیروالی
- د ملکي خدمتونو په جوړښتونو کې د مدیریت لپاره د ګډ چوکاټ نشتوالې په عمده توګه د تشکیلاتو قانون د نیمګړتیاوو او په وزارتونو کې د واک د نا څرګند ویش له امله دي (موازي جوړښتونه، د مسئولیتونو نغښتې ویش، او د «د جنایت کارانو تر مینځ جګړې» «Turf Wars»). برسيره پردې، مرسته کوونکې ادارې په وزارتونو کې خپلواکه موازی ادارې جوړوي چې کارکوونکي د ملکي خدمتونو په سکتور پورې اړه نه لري.
- د خدمت د نغښتې لیرد او د کسب اوکار بهیر
- د بیشمیره خدمتونو د لیرد اوږد او نغښتې بهیر او اداري طرزالعملونه د کار په کیفیت او عملي اجراتو باندې ناوړه اغیزه کوي او د فساد لپاره امکانات برابرې.
- د بشري منابعو په مدیریت کې بیچلتوب
- واسطه او د خپلوانو ملاتړ او د قومیت پراساس ګومارنې، عمومیت لري، او په ملکي خدمتونو کې د ګومارنو په بهیر کې د وړ والي او رویتیا پر بنسټ تاکنې شتون نه لري. د مرسته کوونکو له خوا د معاش تمویل شوي کچه او د سوپر سکيل ډیروالی د موازي خدمتونو د رامینځ ته کیدلو زمینه برابروي (ثانوي ملکي خدمتونه). په اوسني سیستم کې مسلکي پرمختګ نه هڅول کېږي، او پراخه ظرفیت جوړونه او د زده کړو پالیسي شتون نه لري؛ هغو شرایطو ته چې کارکوونکي اغیزمن کار ته وهڅوي ډیره لږ پاملرنه کېږي.
- سره له دې، چې د شننو، خپرنو، تگلارو، او تفصیلي پروګرامونو ډیر ښه او اغیزمن شمیر د تطبیق لپاره تیار دي، خو د تطبیق بهیر د ځنډولو د تاکتیک له امله پرځای ولاړ ښکاري. په عین حال کې د ملکي خدمتونو سمون لپاره د پلان جوړونې او تطبیق ترمینځ لویه فاصله تر سترګو کېږي.

عمده سپارښتنې

ملکي خدمت د حکومت په لاس کې د لیدوړ یا ښکاره او عملي وسیلي په توګه باید هر ورو د خدمتونو د کیفیت او ډاډمنتوب په سمون کې د ښاریانو او سوداګرو په ګټه، برخه واخلي. هغه خدمتونه چې د فقر د لږوالي، له فساد سره د مبارزې، د ژوند د ښه والي او د خصوصي سکتور د ودې په لاره کې هڅه کوي، په حقیقت کې د هیواد د ژوند د ښه والي پرمختګ لپاره خورا ډیر اهمیت لري. نو ځکه، باید ټول حکومت خپلې هڅې د ملکي خدمتونو په سمونې باندې متمرکزې کړي.

د دې لپاره چې د ملکي خدمتونو د سمون په اهمیت تاکید وشي او له هر ډول لاسوهنې یا له حد ډیرو سیالیو څخه ډډه وشي، ولسمشر باید د همغږۍ داسې کمیټه را مینځ ته کړي چې اړوند وزارتونه او ادارې ټیغږیتوب ولري او د ولسمشر او/یا د ملي وحدت حکومت اجرائیه رئیس ټي مشرتوب په غاړه واخلي. د همغږۍ دغه کمیټه کولای شي چې د ملکي خدمتونو د سمونې د اقداماتو پیدایښت او تطبیق تر ارزونې او نظارت لاندې ونیسي او هغه ګړندي کړي.

د ملکي خدمتونو د سمونې د غښتلتوب لپاره ډیر اړوند سپارښتنې دا دي:

- په لوړو سیاسي مقامونو کې د ملکي خدمتونو د سمونې د ملاتړ لپاره د لیدوړ ادارې او ژمنو شتون؛
- د ملکي خدمتونو د سمونې په اړه په ټول حکومت کې د روڼ لید او څرګندې تګلارې را مینځ ته کول؛
- په ملکي خدمتونو کې د عامه ادارې د سمونو لپاره د قانوني مناسب چوکاټ را مینځ ته کول؛
- د ملکي خدمتونو په وزارتونو او ادارو کې د مسئولیتونو او صلاحیتونو څرګند ویش؛
- د ملکي خدمتونو په سکتور کې د کار د بهیر او تکشلاتي جوړښت وړ سنجش؛
- د وړتیا پر بنسټ د ګومارلو د طرز العملونو را مینځ ته کول او ډاډمنتیا، او د جنسیت برابروالي ته پاملرنه؛
- د معاش او رتبو یو ډول او وړ سیستم؛
- د ملکي کارکوونکو د ظرفیت جوړول او د هغو د زده کړو لوړول؛
- د ملکي کارکوونکو په مینځ کې د ژمنتیا، هڅو، او مدني مسئولیت د روحيې ایجاد؛
- د عمده خدمتونو د لیرد د بهیر ساده کول؛
- د ملکي خدمتونو په سکتور کې د سیاسي او تخنیکي دندو ویش؛
- د کار د تکرار او تداخل له مینځه وړل؛
- حساب ورکول او د مدني ټولني ښکیلول؛

دا موضوع د خورا اهمیت وړده چې د ملکي خدمتونو د سمونې په تطبیق تاکید وشي او د هغو د کړنلارې دا برخې په لومړیتوبونو کې ونيول شي، ځکه چې دا خبره د ښاریانو لویې برخې ته بیړنۍ او د لید وړ ګټې رسوي.

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون باید د ملکي خدمتونو د سمون لپاره د لارښوونکې ادارې په څیر پاته شي، خو نوموړې اداره د ټول حکومت ملاتړ او حمایت ته اړتیا لري.

۱. پیلیزه

په ۲۰۱۵ کال کې، افغانستان په اصطلاح د لېږد لسیزې (۲۰۱۵ - ۲۰۲۴) ته داخل شو. د لېږد لسیزه په دې لټه کې ده چې د انتقال د مودې (۲۰۱۱ - ۲۰۱۴) د پایلو پر بنسټ د افغانستان راتلونکې د یوه کاري، ټینګ، او پایښت لرونکې دولت په څیر تضمین کړي.

عمده موخه د داسې افغان دولت جوړول دي چې د بشري حقونو درناوی، ساتنه او تضمین پرغاړه واخلي، امنیت ټینګ کړي، او د خپلو خلکو له خوا د مشروع استازي او د داسې خدمتونو سنبالوونکي په توګه وپېژندل شي، چې د هغوی اساسي اړتیاوې برابرې وي.

افغانستان لا تراوسه د یوه ماتیدونکي دولت په توګه پاتې دی چې عامه ادارې ټي کمزورې بریښي. ملکي خدمتونه د حکومت د عمده وسیلې په توګه پېژندل شوي دي چې یا د ملکي خدمتونو د وزارتونو له لارې، یا د ملکي خدمتونو له مقرراتو او نظارت سره سم د خصوصي سکتور او یا د دولت د نورو ادارو له خوا خلکو ته په مستقیمه توګه لېږدول کېږي. د ملکي خدمتونو د سمونې را مینځ ته کول د افغانستان په شرایطو باندې د ځانګړې پوهې غوښتنه کوي. د نوموړو شرایطو ځانګړتیاوې په سختو جغرافیه، غیرمتجانسه ټولنه، قومي ویش، د مذهب تفوق، د نفوس شمیرنې لنډ تاریخ، پلارواکي، د قدرت پر بنسټ مشرتوب، او په ځانګړې توګه اختلافونو او نا امنیو پوریاړه لري.

ښه حکومتولي د اغیزمن عامه خدمت، د باور وړ عدلي سیستم، او داسې ادارې غوښتنه کوي چې ده ولس په مقابل کې ځواب ورکونکې وي. د نړیوال بانک د نظریې پر اساس «ښه حکومتولي د پرمختیا ښه مدیریت ته ورته ده»^۱. ښه حکومتولي د داسې چاپریال د جوړولو لپاره اساسي خبره ده چې متوازنه پراختیا رامینځ ته کړي. حکومتونه د عامه توکو په وړاندې کولو کې عمده رول لوبوي. هغوي داسې قوانین جوړوي چې پر بنسټ یې بازارونه په اغیزمنه توګه کارو کړي، او په بازار کې د نه بریالیتوب مخه ونیسي. د دې ونډې د بشپړولو لپاره حکومتونه عایداتو او همدا ډول داسې استازو ته ضرورت لري چې عواید را ټول او عامه توکي تولید کړي. دا موضوع پخپل وار، د حساب ورکولو سیستمونو، د باور وړ کافي مالوماتو، او د منابعو په مدیریت کې اغیزمنتوب او د عامه خدمتونو لېږد ته اړتیا لري.

په خلکو کې د نظریو د یووالي پر بنسټ، ښه حکومتولي د حکومت داسې ظرفیت ته ویل کېږي چې پر اساس یې پالیسي جوړې شي، د دولت مالي او اداري چارې ترسره شي، او ولس ته توکي او خدمتونه وړاندې شي. د ملکي خدمتونو د سکتور او ښې حکومتولي تر مینځ اړیکې ټاکنو کې اهمیت لري، ځکه چې د ملکي خدمتونو سکتور د پالیسي په جوړولو، د حکومت د مالي او اداري چارو په مدیریت کې، او په مستقیم یا غیر مستقیم ډول خلکو ته د خصوصي سکتور له لارې د خدمتونو په وړاندې کولو کې، عمده رول لوبوي.

د افغانستان د ملي یووالي حکومت (NUG) د حکومتولي د اصلاح تگلاره، د ملکي خدمتونو د سکتور د اصلاحاتو په شمول، باید ټینګښت ومومي او مشروعیت یې د خلکو د فعال ګډون، د قانون د حاکمیت، د وړتیا پر بنسټ ګومارلو، او په اداره کې د پرله پسې ښه والي له لارې، ټینګ شي. په دې هکله، د ملي یووالي حکومت ژمن ده چې «په ټینګه سره د خدمتونو د لېږد ترتیبات په ملکي خدمتونو کې آسانه او ساده کړي»^۲.

د المان د پراختیایي او همکاريو موسسه له ۲۰۰۳ کال څخه راهیسې د مختلفو وسایلو او پروګرامونو له لارې په افغانستان کې د حکومتولي ملاتړ کړي ده، او اوس هیله لري چې د حکومت هڅې لا ټینګې کړي. د لېږد د لسیزې په مفهوم، د اقتصادي مرستې او پرمختیا لپاره د فدرالي وزارت (BMZ) هیوادنې ستراتيژي، چې په ۲۰۱۴ - ۲۰۱۷ کلونو کې له افغانستان سره د مرستې لپاره نوې پرمختیایي تگلاره نومېږي، تصویب شوه. په نوموړې تگلاره کې ښه حکومتولي د پنځو مرکزي ټکو څخه یو مهم ټکی ګڼل کېږي. په دې توګه د جرمني د ښکیلتیا تمرکز د ښې حکومتولي د اصولو په ترویج، په تیره بیا د قانون حاکمیت، سیاسي مشارکت او عامه ادارې باندې ولاړ دي.

۱ د افغانستان حکومت، «پخپل ځان د بسيا په لور: د انتقال د لسیزې لپاره ستراتيژیک لید» (کابل: د بهرنیو چارو وزارت، ۲۰۱۲).

۲ نړیوال بانک، «حکومتوالي او پرمختیا» (واشنگتن، دي سي: نړیوال بانک، ۱۹۹۲).

۳ د افغانستان حکومت «د ملي وحدت د حکومت جوړجاړی» (کابل: د ولسمشر د چارو اداره، ۲۰۱۴).

د حکومتولۍ په برخه کې له پروگرامونو څخه تمه کېږي چې له انفرادي پروگرامونو څخه هاخوا به حکومتولۍ پورې اړوند موضوعاتو باندې د بحثونو او کارکولو ملاتړ وکړي. په افغانستان کې د حکومتولۍ د مفهوم د بڼه پوهیدلو او په حکومت او سکتوري پروگرامونو کې د حکومتولۍ د مسئلو په اړه د لاسوهنې منظم کار لپاره د **افغان-جرمن د همکارۍ پراختیا** اړینه بریښي.

په افغانستان کې د حکومتولۍ د غونډې دوه کلنه پروژه د جرمني او افغان شریکانو له خوا پیل شوه ترڅو په افغانستان کې د حکومتولۍ په هکله په پالیسي پورې اړوند خبرو اترو لپاره یو دریځ رامینځ ته کړي. له دواړو هیوادونو څخه څیړونکي او پالیسي جوړونکي به د شواهدو پریښت نظریې وړاندې کړي چې د داسې خبرو اترو سبب شي چې موخه یې په حکومتولۍ کې د پرمختیا تقویه او غښتلي کول وي. **په افغانستان کې د حکومتولۍ غونډه** د یوه ټینګ دریځ په توګه، په افغانستان کې د **د اقتصادي همکارۍ او پرمختیا لپاره د جرمني فدرال وزارت** د هیوادنۍ تګلارې په تطبیق کې د حکومتولۍ له دندې څخه ملاتړ کوي. د پایلې په توګه، په افغانستان کې د حکومتولۍ په اړه زموږ پوهه لوړه شوي، او په حکومتولۍ پورې اړوند یولې ژورو عنوانو کې د حکومتولۍ په ساحه کې د عمده فعالیتونو ملاتړ شوی دی. د افغان او جرمني «د بدلون خوځونکو» ترمینځ د د خبرو اترو د رواجولو له لارې، په **افغانستان کې د حکومتولۍ غونډه** افغانستان له اړتیا او شرایطو سره سم د پالیسي په جوړولو او تطبیق کې برخه اخلي.

دا پروژه په خاصه توګه هڅه کوي چې: (۱) په افغانستان کې د حکومتولۍ په هکله د پوهې په لوړتیا کې برخه واخلي او په حکومتولۍ پورې اړوند موضوعاتو ته لاسوهنه ورکړي؛ (۲) د حکومتولۍ او افغانستان په هکله د کار پوهانو اوسلکي مهارتونو یوه شبکه جوړه کړي ترڅو د افغان او جرمني پریکړه کوونکو او جرمني پروگرامونو ملاتړ وکړي او هغوی ته سلا ورکړي؛ (۳) د زده شوو سبقونو او په علمي بحثونو کې د ګډون د تجربو د مستند کولو پریښت د حکومتولۍ په اړه د تمایل او اړوندو موضوعاتو تحلیل او نظارت کول؛ (۴) حکومتولۍ او په سکتور پورې اړوند پروگرامونو ته د هغو اقداماتو په اړه سلا ورکړي چې همکارۍ او ګډ کار ټینګوي؛ او (۵) په نورو مهمو ساحاتو باندې د حکومتولۍ د سکتور او مرستندویه پروژو د اغیزو د څرګندوالي تضمین کول.

په دې توګه د افغان-جرمن د کار پوهانو ډلې (څیړونکي او په حکومتولۍ کې کارکوونکي) یوه موضوعي خپرونه (Issue paper) جوړه کړې ده «چې د افغان او جرمني پالیسي جوړونکو ترمینځ د خبرو اترو بهیرتهوده ورکوي» د موضوعي خپرونې (Issue paper) هره ګڼه په حکومتولۍ پورې اړوند موضوع باندې تمرکز کوي چې د افغان او جرمني همکارانو له خوا ورته لومړیتوب ورکړل شوی دی.

دا لیکنه د میزي څیړنو او مرکو پریښت ولاړه ده. د ۲۰۱۵ کال د نومبر او دسمبر په میاشتو کې په کابل کې د حکومت له کارکوونکو، د ملګرو ملتونو له ادارو، غیر حکومتی موسسو (NGOs)، او نړیوالې ټولنې سره عمده مالوماتي مرکې (KIIs) وشوي ترڅو د هغوی په نظریو او لید پوه شو. مرکه شوي اشخاص په احتیاط سره په افغانستان کې د ملکي خدمتونو له مسئلو سره اړوند د هغوی د تجربو پریښت غوره شوي وو. د ۲۰۱۵ په دسمبر کې، د ملکي خدمتونو د سمونپرانېستۍ بحث په کابل کې جوړ شو چې په هغه کې ددې څیړنې د لمرنیو موندنو په اړه بحثونه ترسره شول. د خبرو اترو په دې غونډه کې د حکومت کارکوونکو او همدا ډول د مدني ټولنې او نړیوالې ټولنې استازو ګډون درلود.

ددې څیړنې عمده موخه داده چې په افغانستان کې د ملکي خدمتونو د سکتور د اوسني حالت په اړه له قانوني او د اجراتو د ډول له پلوه یوه پراخه کتنه وړاندې کړي. علاوه پردې، نوموړې لیکنه هغه ځنډونه او ستونزې څرګندوي چې د اصلاحي نوښتونو پر تطبیق باندې بده اغیزه کوي. په پای کې، په دې اړه چې څنګه د تأمل وړ اصلاحي بهیر مخنیوی وشي او د ملکي خدمتونو د سموند پروگرامونو، چې ځینی یې له اوږدې مودې را هېسي شتون لري، تطبیق کېږي، سپارښتنې وړاندې شوي دي.

۲. په افغانستان کې حکومتولي

۲.۱ شالید

د تیرو شوو لسيزو په موده کې، د افغانستان دولت له ډیرو جگړه ایزو حالتونو او بهرنیو یرغلونو سره مخامخ شوي ده. د ملکي خدمتونو سمون د دې څیړنې لپاره په تیره بیا په ۱۹۷۸ کې د شورويي ډیرغل او په ۲۰۰۱ کې د طالبانو د راپرزولو تر مینځ موده، خورا ډیر اهمیت لري. د ۱۹۷۸ کال د اپریل په میاشت کې، یوې کودتا په افغانستان کې یو کمونیست حکومت قدرت ته ورساوه. له دې ویرې چې دا کمونیست حکومت له لاسه لاړنشي، شوروي اتحاد په ۱۹۷۹ کال کې پر افغانستان یرغل وکړ. په ۱۹۸۰ کلونو کې د مجاهدينو رامینځ ته کیدو په هیواد کې اخ او ډب لا ډیر کړ. شورويان د ۱۹۸۹ کال د فبروري په میاشت کې له افغانستان څخه ووتل او قدرت بېلا بېلا ډول ډاکتر نجیب الله ته پرېښود. ډاکتر نجیب الله د ۱۹۹۲ کال د اپریل په میاشت کې له قدرت څخه لیري او ووژل شو، چې په افغانستان کې د اخ او ډب پراخیدل په گوته کوي.^۴

کله چې مجاهدين قدرت ته ورسیدل د هغوی د مختلفو ډلو او گوندونو تر مینځ کورنۍ جگړه پیل او د طالبانو تر راڅرگندیدلو پورې نې دوام وموند. د قدرت دا ډول بدلونونو د افغانستان د خلکو د لا ډیرو مهاجرتونو سبب شو. د کابل روزل شوي نخبگانو، ملکي کارکوونکو، روغتیایي کارپوهانو، او ښوونکو هیواد پرېښود. په زرگونو ملکي خلک چې په سیمه کې پاتې شوي وو په هیواد کې د ننه بې ځایه شول.

د طالبانو له را پرزیدو وروسته په ۲۰۰۱ کال کې لنډ مهاله اداره تأسیس شوه او د امنیت د ټینګولو، دولت جوړونې، او د پرمختګ او بیا رغونې د بهیر مسئولیت یې په غاړه واخیست. د ۲۰۰۱ کال د دسمبر د میاشتې په ۲۲ مه، د بنموافقه لاسلیک شوه، او انتقالي اداره د حامد کرزي په ریاست را مینځ ته شوه. د ۲۰۰۲ کال د جون په میاشت کې **اضطراري لویې جرګې** د کرزي په ریاست انتقالي اداره جوړه کړه. د بن د موافقې پراساس، د ۱۹۶۴ کال اساسي قانون بیا ومنل شو، او د ملي ټاکنو لپاره د ۲۰۰۴ کال منځنۍ موده ټاکل شوه. په دغه موده کې د ۲۰۰۴ کال تر جنوري پورې یو نوی اساسي قانون تریخت لاندې ونیول شو. نوي اساسي قانون د انتخابي ولسمشر او ملي شورا چې له دوو خونو - ولسي جرګې (د خلکو خونو) او مشرانو جرګې (د مشرانو خونو) څخه جوړه وي، غوښتنه وکړه. دولسي جرګې غړي باید د آزادو او عادلانه ټاکنو له لارې ټاکل شي، او د مشرانو جرګې غړي باید د اساسي قانون له موادو سره سم وگومارل شي.

د ډاکتر نجیب الله د حکومت او د مجاهدينو او طالبانو د رژیمونو په دوران کې په افغانستان کې د عامه ادارې د سمونو لپاره هېڅ اداري شتون نه درلود.

د بشري منابعو د مدیریت دندې د مختلفو وزارتونو لکه د کار او ټولنیزو چارو وزارت، د مالیې وزارت (MOF) او د چارو ادارې تر مینځ ویشل شوي. د حکومت د مختلفو ادارو تر مینځ د همغږۍ نه شتون له کبله د عامه ادارې د سمونو یا د خوځنده ملکي خدمتونو د رامینځ ته کیدلو لپاره ځای شتون نه درلود.

په ۲۰۰۱ کال کې د نوي حکومت له تأسیس څخه پخوا، د ملکي خدمتونو د انتقاد کوونکو اساسي انتقاد دا وو چې حکومت اغیزه نه لري، او د داسې دودیز مدیریت لرونکی دی چې دوخت د استبدادي رژیمونو پریښت ولاړ او د حاکمونځبگانو له ځوانې کنترول کيږي. ددې لپاره چې په افغانستان کې ملکي خدمتونه او عامه اداره د وخت له بدلون او د حکومت له پرمختیا او د سمونې له تگلارې سره تطابق ولري، اړتیا دا وه چې له دغه ځانګړي سمون سره سم یو جوړښت رامینځ ته شي. په دې توګه د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون (IARCSC) رامینځ ته شو.

۲.۲ د عامه ادارې سیستم

د ۲۰۰۱ کال د دسمبر په میاشت کې د بن د موافقې تر لاسلیک وروسته، لنډ مهاله اداره جوړه او د ۲۰۰۲ کال د جون په میاشت کې د بېرني لویې جرګې له خوا انتقالي حکومت رامینځ ته شو. د بن د موافقې له شرایطو سره سم د ۱۹۶۴ کال اساسي قانون بیا نافذ شو تر څو د افغان دولت دندې تنظیم کړي. د ۲۰۰۴ کال د جنوري میاشتې په پیل کې، نوي اساسي قانون جوړ شو چې د دولت د مشر په توګه ټاکل شوی ولسمشر او د قدرت درې قواوې لکه مقننه، قضا، او جرائیه څانګې را مینځ ته کړي.

۴ مارک دفیلد. «د افغانستان د تگلارې چوکاټ بیا کتنه» (کابل: د افغانستان د څیړنې او ارزونې اداره، ۲۰۰۱)

مقننه قوه

د اساسي قانون په پرېنست، مقننه قوه د پارلمان له دوو خونو، ولسي جرگې (دولس خونه) او مشرانو جرگې (د مشرانو خونه) څخه جوړه شوي ده.

د ولسي جرگې غړي په مستقیمه توګه د پنځو کلونو لپاره د ولایتي حوزو له خوا ټاکل کېږي. ولسي جرګه اوس ۲۴۹ څوکۍ لري؛ اساسي قانون په اعظمی توګه د ۲۵۰ څوکيو وړاندلید کوي. د ولسي جرگې څوکۍ د نفوس پر بنسټ د ولایتونو ترمنځ ویشل شوي دي. مشرانو جرګه ۱۰۲ غړي لري چې یوه دریمه برخه یې د ولسمشر له خوا ګومارل کېږي او دوه دریمه برخه یې د غیر مستقیمو ټاکنو له لارې د ولسي جرگې او ولایتي او ولسوالیو شوراګانو له عمومي ټاکنو څخه وروسته، ټاکل کېږي. د اساسي قانون پر بنسټ د مشرانو جرگې د غړو ټاکل او ګومارل په لاندې ډول دي:

- د هر ولایت د ولایتي شورا له غړو څخه یو استازی د څلورو کالونو لپاره ټاکل کېږي.
- په هر ولایت کې د ولسوالیو د شورا ګانوله خوا پر استازی د درې کلونو لپاره ټاکل کېږي.

په هیواد کې ۳۴ ولایتي شورا ګانې د ولایت د نفوس په تناسب له ۹ تر ۲۹ غړي لري. نوموړي غړي په ولایت کې له یوې حوزې څخه ټاکل کېږي. د اساسي قانون پر بنسټ، د ولسوالیو شوراګانې باید له ۵ تر ۱۵ غړي ولري چې د ولسوالۍ د نفوس په تناسب، د درې کلونو لپاره ټاکل کېږي. خو، د ولسوالیو د شوراګانو ټاکنې لا تراوسه ترسره شوي نه دي، او داسې څرګندېږي چې په نږدې را تلونکې مودې کې دا ډول نیت شتون نه لري.^۲

د اساسي قانون د ۹۰ مې مادې پر اساس، ملي شورا لاندې صلاحیتونه لري:

- د قوانینو او تقنیني فرمانونو تصویب، تعدیل یا لغو کول؛
- د ټولنیزو، فرهنګي، اقتصادي او تکنولوژیکي پرمختیایي پلانونو تصویب؛
- د دولتي بودجې تصویب او د پور اخیستلو یا وکولو اجازه؛
- د اداري واحدونو مینځته راوړل، تعدیل او یا لغو کول؛
- د دولتونو ترمنځ د تړونونو او بین المللي میثاقونو تصدیق او یا له هغو څخه د افغانستان بیلول.

قضائیه قوه

قضائیه قوه د افغانستان د دولت د درې ګونو قواوو په کتار کې یوه قوه شمیرل کېږي. د ۲۰۰۴ کال د اساسي قانون پر بنسټ، قضائیه څانګه د افغانستان د اسلامي جمهوریت یوه خپلواکه څانګه ده چې له سترې محکمې، د استیناف له محکمو او ابتدائیه محکمو څخه جوړه شوي ده.^۷

ستره محکمه

د اساسي قانون له مخې، ستره محکمه نهه غړي لري چې د لسو کلونو لپاره دولسي جرگې په تأیید د ولسمشر له خوا ګومارل کېږي. ولسمشر د سترې محکمې له نهو غړو څخه یو غړی د رئیس (قاضی القضاة) په توګه ټاکي. ستره محکمه، د ټولو ملي، ولایتي، او ولسوالیو محکمو د سیستم لپاره بودجه جوړوي او د پالیسي پرېکړو او کارکوونکو مدیریت په غاړه لري.

د استیناف محکمې

د استیناف محکمې په ټولو ولایتونو کې د محکمې رئیس، نور قضائې غړي، او د څانګو آمرین لري. د ډیر نفوس لرونکو ولایتونو د استیناف محکمې پنځه څانګې (دیوانونه) لري چې د عمومي جرمونو (چې په عین حال کې ترافیکي تخلفونه هم څیږي)، عامه

۵ د افغانستان حکومت، «د افغانستان اساسي قانون» (کابل: د عدلیې وزارت، ۲۰۰۴) ۸۲ مې ماده پنځم فصل

۶ عمده مالوماتي مرکه (KII)، لوړپوړی چارواکي، د سیمه ییزو ارګانونو خپلواکه اداره (IDLG)

۷ د اساسي قانون ۱۱۲ مه ماده وايي «قضائیه قوه د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت خپلواک رکن دی. قضائیه قوه له یوې سترې محکمې، د استیناف له محکمو او ابتدائیه محکمو څخه جوړه ده چې تشکیلات او واکونه یې د قانون له لارې تنظیمېږي.»

خونديتوب، مدني او کورني، عامه امنيت، او عامه حقوقو او تجارتي محکمو په نومونو يادېږي. د لږ نفوس لرونکي ولايتونه څلور ديوانونه (څانگې) لري: بناري ابتداييه محکمه، عمومي جزا، مدني جزا، او عامه امنيت. يوازي د کابل استيناف محکمه د کوچنيانو محکمه لري چې يوازي د کوچنيانو د دعوو د اوريدلو لپاره جوړه شوي ده، که څه هم ډير ولايتونه داسې قاضيان لري چې د کوچنيانو د دعوو په اړه د زده کړو او تجربو خاوندان دي.

د استيناف محکمې پخپل اړوند ولايت کې د ابتداييه محکمو د احکامو او فيصلو نظارت کوي او د هغو د اصلاح، رد، تعديل، تصديق، او الغاء واک لري. هغوی په عين حال کې د قضايي دعوو د فيصلو مسؤليت هم په غاړه لري.

ابتدائيه محکمې

د ولسوالۍ په کچه، بناري ابتداييه، چې د ولايت په مرکز کې ابتداييه محکمه ده، پنځه ديوانونه (څانگې) لري چې د عمومي جزا، مدني (جزا)، عامه حقوقو، عامه امنيت، او ترافيکي جزاگانو په نومونو ياد کېږي. د ولايت له مرکز څخه بهر د ټولو ولسواليو ابتداييه محکمې درې ديوانونه (څانگې) لري چې د عمومي جزا، عامه امنيت، او مدني او عامه حقوقو په نامه بلل کېږي. په ډيرو ولسواليو کې همدا اوس فعالې ابتداييه محکمې شتون نه لري چې لا ملو نه ئې په عمده توگه امنيتي انديښنې دي. په ډيرو مواردو کې قاضيان د ابتداييه محکمو غونډې د ولايت په مرکز کې جوړوي.

جرائي دعووې هغه وخت څيړل کېږي چې څارنوالۍ ئې ابتداييه محکمې ته را وليږي؛ د مدني حقوقو د عواوې د عدليې وزارت (MOJ) يوې ادارې ته استول کېږي. له هغه وروسته، يو لږقضايي غونډې جوړېږي تر څو چې ابتداييه محکمې يوه پريکړه وکړي. په دوديزه توگه، ډيري دعووې چې د ابتداييه محکمې له خوا د هغو په اړه پريکړې شوي وي، د استيناف محکمې ته راجع کېږي. کله چې د استيناف غوښتنه سترې محکمې ته وړاندې شي، قاضيان ډير وختونه دعوو بيرته ابتداييه محکمې ته د بيا اوريدو يا محاکمې لپاره لېږي.

اجرائيه قوه

د اساسي قانون پر بنسټ، چې مرکزي اداره ئې را منيځ ته کړې ده، د دولت ټول صلاحيتونه ولسمشر ته سپارل شوي دي. سره له دې، د ۲۰۱۴ کال د ټاکنو له بندون (بن بست) او د ولسمشرۍ په ټاکنو کې د دوو مخکښو نوماندانو له خوا د سياسي تړون ترلاسه کولو وروسته د اجرائيه پېښ (CEO) مقام د افغانستان د دولت د اجرائيه څانگې د رئيس په توگه رامېنځ ته شو. د دغې سياسي موافقي پراساس چې پايله يې د اوسنۍ ملي يووالي حکومت (NUG) ده، ولسمشر د پاليسي جوړونې دنده په غاړه لري او د افغان دولت نړيوالې اړيکې پرمخ بيايي، په داسې حال کې چې اجرائيه رئيس (CEO) د ملکې خدمتونو په برخه کې د وزارتونو او خپلواکو ادارو اجرائيو او مديريتې دنده ترسره کوي. په هرحال، «د ملي يووالي په حکومت کې د ولسمشر او اجرائيه رئيس د صلاحيت او مسؤليت کرځېلاتر اوسه په کافي اندازه روښانه نه دي»^۸.

د افغانستان دولت اجرائيه قوه د ادارې له دوو برخو څخه جوړه ده: مرکزي حکومت او محلي حکومت. د ملي يووالي په حکومت کې، په مرکزي کچه اجرائيه څانگه له ولسمشر، د ولسمشر دوه مرستيالانو، اجرائيه رئيس، د اجرائيه رئيس دوه مرستيالانو، ۲۲ وزارتونو، او ۳۰ خپلواکو ادارو څخه جوړه ده. خپلواکې ادارې حکومتي جوړښتونه دي چې په مستقيمې توگه ولسمشر ته رپپوټ ورکوي او يوه وزارت ته هم مسؤليت نه لري. ولسمشر د دولت، رئيس د کابينې مشر، او د وسله والو ځواکونو اعلي قوماندان گنل کېږي.

ولسمشر د ملي امنيت د رياست رئيس، د افغانستان بانک رئيس، لوی څارنوال، د سره مياشتې د ټولنې رئيس، د سترې محکمې غړي، د اساسي قانون د نظارت د کميسيون غړي، او ټول وزيران ملي شورا (ولسی جرگی) ته ورپېژني. نوماندان د پارلمان د رايو د منلو يا رد تابع دي.

ولسمشر په مستقيمې توگه د پنځو کلونو لپاره ټاکل کېږي او کولای شي يوازي دوه دورې خدمت وکړي

د ولسمشر دفتر د هغه اداره ده چې ولسمشر، د امنيت شورا، مطبوعاتي دفتر، د ولسمشر مرستيالانو او سلاکارانو ته اداري، لوژستيکي او مالي ملاتړ وړاندې کوي.

۸ عمده مالوماتي مرکه (KII) (، لوې پورې چارواکي، د اجرائيه رئيس د دفتر

د اساسي قانون پر اساس نور ټول اجرائيوي مقامونه، د ولسمشر د مرستيالانو، کابل ښاروال، واليانو، او د مختلفو کميسيونونو د رئيسانو په شمول، د ولسمشر له خوا گومارل کيږي، او د ملي شورا تائيد ته اړتيا نه لري. ددې ترڅنگ، ټول لوړپوړي مديريتي مقامونه هم په ملي او هم په محلي کچه د وړتيا پر بنسټ د پرانيزي سيالۍ تر بهير وروسته د ولسمشر له خوا ټاکل کيږي.

۲.۳ د ملکي خدمتونو سکتور: تشکیل او دندې

له تاريخي پلوه، ډيرو پيښو په افغانستان کې د فعال ملکي خدمتونو سکتور د پرمختيا مخنيوی کړی ده. مختلفو جگړو او نښتو د ملکي خدمتونو د سکتور پايښت مات کړی او دا سکتورنی د مسلکي او تخنيکي کولو پرځای کمزوری او سياسي کړی ده.

د شوروی له يرغل څخه وروسته، د فعالو ملکي خدمتونو په سيستم کې له ۱۹۹۲ څخه تر ۲۰۰۱ کال پورې يوې تشې شتون درلود. د دغو ستونزو له کبله، په ټوليزه توگه د ملکي خدمتونو سکتور او د هغه دکار کوونکو روزلو او غير سياسي کولو ته هيڅ پاملرنه ونشو او په حقيقت کې ملکي خدمتونه بيخي فلج شول. د ملکي خدمتونو سکتور او ښاريانو ته د خدمتونو د ليدد او سني حالت او د هغه تشو ته په پاملرنې سره؛ ضروري بريښي چې دا سکتور غښتلی شي تر څو د پرمختيا او پرځان بسيا خواته د افغانستان په بدلون کې برخه واخيستلای شي.

په افغانستان کې د ملکي خدمتونو سکتور له ۲۲ وزارتونو او ۳۰ خپلواکو ادارو څخه جوړ دی. د حکومت له خوا ښاريانو او سوداگرو ته د خدمتونو د وړاندې کولو د کيفيت او باور د ښه کولو لپاره نوموړی سکتور ډير مهم او عمدۀ شميرل کيږي. په بنسټيزو خدمتونو کې زده کړه، بريښنا، اوبه، روغتيا، د فقر ټيټول، له فساد سره مبارزه، د ژوند د سطحې لوړول، او د خصوصي سکتور د پرمختيا چټک کول شامل دي؛ نوموړي ټول خدمتونه د هيواد د پرمختيا او ودې لپاره ډير اهميت لري.

وزارتونه

د ملکي خدمتونو په سکتور کې ټول وزارتونه او خپلواکې ادارې، کميسيونونه او په ملي کچه ادارې، او په سيمه ايزه کچه د ولايتونو او ولسواليو دفترونه، شامل دي. ددې ترڅنگ، د دولت په قضاء او مقننه څانگو کې د قضاء او له مقننه څانگې څخه جلا دفترونه او ادارې، په خاصه توگه په قضائيه څانگه کې د عمومي مديريت اداره او د پارلمان د دواړو خونو دارالانشاگانې د ملکي خدمتونو په سکتور کې راځي او د دغه سکتور له قوانينو او مقرراتو څخه اطاعت کوي. لکه چې د نړيوال بانک يو مهم مرکه شوي کارکوونکی وايي، «د ملکي خدمتونو سکتور له ۲۰۰۱ کال څخه راهيسې بنسټيز بدلونونه ليدلي دي. د سمونو قانوني چوکاټ څرگند نه وو، خو اوس روڼ قانونی چوکاټ شتون لري. د ملکي خدمتونو دندې او ونډې ښې تعريف شوي، او د کارکولو يو سيستم رامينځ ته شوی دی.»^۹

همدا اوس د افغان دولت په اجرائيه څانگه کې ۲۲ وزارتونه شتون لري. د دفاع وزارت، د کورنيو چارو وزارت، او د ملي امنيت له رياست څخه جلا، نور ۲۳ وزارتونه د ملکي خدمتونو قوانين او مقررات تعقيبوي، او د ملکي خدمتونو د سکتور برخه گڼل کيږي.

خپلواکې ادارې

په اوسني حالت کې د ملکي خدمتونو په سکتور کې ۳۰ خپلواکې ادارې وجود لري. نوموړې ادارې د حکومت بودجوي جوړښتونه دي چې په مستقيمه توگه ولسمشر ته رپيوټ ورکوي او کوم څانگړي وزارت ته مسؤليت نه لري.

د ملکي خدمتونو په سکتور کې دوه گون کارونه او تداخل

د وزارتونو او اداراتو په دندو او تشکیل کې، د ملکي خدمتونو سکتور کوم څانگړی قانونی چوکاټ نه لري. په هرحال، د تشکيلاتو د قانونمخه داده چې د ټول دولت ونډې، دندې، او بنسټيز جوړښت له يو بل څخه جلا کړي. څرنگه چې د افغان دولت د درې گونو څانگو دندې او نقش په اساسي قانون کې توضيح شوي دي، نوڅکه د امنيتی سکتور په شمول، د ملکي خدمتونو د وزارتونو د دندو او ونډو د څرگندولو لپاره د تشکيلاتو قانون تعميل او تطبيق زښت ډير اهميت لري. د ملکي خدمتونو په سکتور کې د دندو راز رازوالی په تيره بيا په سمونو او له فساد سره په مبارزې کې له منيځه تللای نه ده.^{۱۰}

۹ عمدۀ مالوماتي مرکه، سلاکار، نړيوال بانک

۱۰ د ملکي خدمتونو د لړليک او اړوندو دندو لپاره لمړی شميره ضميمه ووينئ

۱۱ عمدۀ مالوماتي مرکه، لوړ پوړی چارواکی، د عامه روغتيا وزارت (MOPH)

د ملکي خدمتونو د سکتور تشکیل دهغه د اصولو او دندو ځواب ورکونکی نه دی. لکه چې د نړیوال بانک یو مهم مرکه شوي کارکوونکي وايي:

تشکيلاتي جوړښت په هيواد کې د نښتو او اخ او ډب د تاريخ زېږنده ده. د بيلگې په توگه، د مخابراتو او مالوماتي تکنالوژي په وزارت کې يوه اداره شتون لري چې تلفوني خدمات وړاندې کوي چې لا تر اوسه د وزارت په تشکیل کې ځای لري. خو، د مخابراتو او مالوماتي تکنالوژي وزارت اوس دغه دنده نه ترسره کوي. اوس بايد دغه وزارت يوه تنظيموونکې اداره وای، خو د وزارت په تشکیل کې هېڅ راز بدلون راغلی نه ده. ځينې وزارتونه سمبولیک ماهيت لري او دندې ئې څرگندې نه دي. د بيلگې په توگه د بنڅو د چارو وزارت، د اقتصاد وزارت، د قومي چارو وزارت، او له مخدره توکو سره د مبارزې وزارت، د سمبولیکو وزارتونو په کتار کې شميرل کېږي. د ماليې او اقتصاد په وزارتونو کې په اقتصادي پالیسي او پلان جوړولو کې د کارونو د ورته والي او تکرار څرگندې بيلگې ترسترگو کېږي.^{۱۲}

داسې ډير وزارتونه او اداري شته چې پوره ورته دنده اجراء کوي، د مثال په توگه، د فساد پر ضد عالی اداره، د کنترول او تفتيش اداره، د ولسمشر دفتر، په ځانگړو وزارتونو او ادارو کې د داخلي تفتيش څانگې، او لويه څارنوالی، ټول د فساد پر ضد هڅو کې ښکيل دي.

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواکمیسیون ولاړ وخته په وزارتونو او خپلواکو ادارو کې د دندو د تکرار عمده ساحې را برسیره کړي دي. په هر صورت، د عامه روغتیا د وزارت (MoPH) د یوه لوړ پوړي چارواکي په اند، د ملکي خدمتونو په سکتور کې د سمونو د تطبیق لپاره سیاسي ملاتړ له عمل څخه پرته یوازې خبرې دي.^{۱۳}

د ملکي خدمتونو په سکتور کې د بشري منابعو مدیریت:

د افغانستان د ملکي خدمتونو سکتور د مقام پر بنسټ ولاړ سیستم ده چې د ملکي خدمت رتبه په تشکيلاتي جوړښت کې يوه موقف ته ځانگړې شوي ده. د ملکي خدمتونو د قانون پر اساس، «ملکي کارکوونکي هغه څوک ده چې د حکومت له خوا گومارل شوی تر څو خپلې اداري او اجرائیويي دندې ترسره کړي»^{۱۴} په دې توگه، ټول کارکوونکي د حکومت مامورین دي، او حکومت واک لري چې د معاش اندازه، د مامورینو شمیر او تخصیص، استخدام، او د کارکولو د مودې پای و ټاکي. په هر حال، اساسي معیارونه او طرز العملونه ډیر ځلي د ملکي خدمتونو د قوانینو له چوکاټ سره سم د حکومت له خوا رامینځ ته کېږي.

د ملکي خدمتونو په تشکيلاتي جوړښت کې مقامونه په اتو رتبو ویشل شوي دي چې اتمه رتبه ئې تر ټولو ټیټه او لومړئ رتبه ئې تر ټولو لوړه شمیرل کېږي. ملکي کارکوونکي به ملکي مقامونو کې د آزادو رقابتونو او سیالیو له لارې، ټاکل کېږي. د آزادو سیالیو پر اساس له اتمې تر دریمې رتبې پورې استخدام د اړوند وزارت یا ادارې له خوا د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون د گومارلو د پلاوي (Board) د نظارت له لارې ترسره کېږي. د لوړو مدیریتي رتبو (لومړئ او دویمه رتبه د عمومي ریاست او ریاست مقامونو ته ویل کېږي) ټاکنې اوس په ملي کچه د اړوند وزارت یا ادارې له خوا چې وزیر یا رئیس ئې د استخدام د کمیټې مشرتوب په غاړه لري، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون د استخدام د پلاوي له نظارت سره سم سرته رسېږي. د لوړو مدیریتي رتبو د استخدام دغه نوی بهیر د ولسمشرۍ د تقنیني فرمان پر بنسټ صورت مومي. د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون د هغه د استخدام د پلاوي له جوړېدو او د وړتیا پر اساس د آزادو سیالیو د تیرشو څو کلونو له تطبیق څخه راهیسې، د لوړو مدیریتي رتبو د استخدام بهیر د گومارلو د پلاوي له خوا ترسره کېږي.

د گومارنو په بهیر کې بدلون، که څه هم د ملکي خدمتونو له قوانینو سره تناقض لري، ددې لپاره رامینځ ته شو چې د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو د خپلواک کمیسیون د گومارنو پلاوي د ملکي خدمتونو په وزارتونو او ادارو کې له ځانه رویتیا و نه ښودله.^{۱۵} سره له دې نوموړي بدلون د گومارنو په بهیر کې رویتیا ډاډمنه نه کړه، ځکه وزیران د گومارنو د مشرانو په توگه، د پارلمان د غړو او نورو سیاسي ډلو تر فشار او اغیزې لاندې دي، او کولای شوي چې د شفافیت او وړتیا پر بنسټ ولاړه آزادسیالی تضمین کړي. برسیره پردې، د گومارنې نوی بهیر نه یوازې په سمونو او د وړتیا پر بنسټ سیالیو کې د حکومت لاس ته روانې کمزورې کړې، بلکې ددې پرځای چې د ملکي خدمتونو په سکتور کې تخنیکي او سیاسي دندې په روښانه توگه سره جلا شي، هغه ئې سره گډې او

۱۲ عمده مالوماتي مرکه، سلاکار، نړیوال بانک

۱۳ عمده مالوماتي مرکه، لوړ پوړی چارواکي، د عامه روغتیا وزارت

۱۴ د افغانستان حکومت. «د ملکي خدمتونو قانون» (کابل: د اداري اصلاحاتو او ملکي خدماتو خپلواک کمیسیون، ۲۰۰۳)، ۴ مه ماده، لومړی پراگراف

۱۵ عمده مالوماتي مرکه، سلاکار، نړیوال بانک

یوځای هم کړې. د سیمه ییزو ارګانونو د خپلواکې ادارې یو لورپوړی کار کوونکی یا دونه کوي چې، « په ملي او سیمه ییزه کچه د ملکي وزارتونو او ادارو په تشکیل او دندو کې سیاسي او تخنیکي چارې سره جلا شوي نه دي»^{۱۷}، او دې موضوع د ملکي خدمتونو په سکتور کې تخنیکي او حرفوي موضوعاتو ته پاملرنه خورا ډیره لږه کړې ده. د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو په خپلواک کمیسیون کې یو لورپوړی مامور دا وضعیت داسې توضیح کوي:

د هر سمون لپاره، یوه قانوني او د پالیسي جوړونې چوکاټ او سیستم ته اړتیا لیدل کیږي چې د خدمتونو لپاره اصلاح او د بشري منابعو بڼه مدیریت تامین کړي. د ملکي کارکوونکو او سنی شمیره د افغانستان په ملکي وزارتونو کې شاوخوا (۴۱۷,۰۰۰) تنه دي. شاوخوا (۲۲۰,۰۰۰) هغه ملکي کارکوونکي دي چې په مستقیمه توګه د خدمتونو په لپاره بوخت دي. په دې هکله چې نوموړی شمیره د خدمتونو د لپاره کافي ده او که نه، یوې ژورې ارزونې ته اړتیا لیدل کیږي. په هر صورت، د ملکي کارکوونکو ویش څرګندوي چې په ولایاتو او ولسوالیو کې د هغوی د شمیر په پرتله، په ملي کچه د ملکي کارکوونکو شمیره له اړتیاوو څخه ډیره ده. او سنی انډول څرګندوي چې ملکي کارکوونکي په مرکز کې ۲۰ سلنه او په ولایتونو کې ۸۰ سلنه جوړوي^{۱۸}

د ملکي خدمتونو په وزارتونو کې د پروژو د تطبیق ډیرو داسې ادارو وجود درلود چې عمده پرمختیایي پروژې یې په ملکي خدماتو کې تر ګټې لاندې نیولي او د هغو کارکوونکي یې د قراردادونو پراساس ګومارلي دي، داسې ډیر موازي جوړښتونه د ملکي خدمتونو په سکتور کې اوس هم شتون لري. د دغو ادارو کارکوونکو ته د عادي ملکي مامورینو په انډول ډیر لږ معاشونه ورکول کیدل. هغوی په حکومت کې پروژې اداره کولي او د پروژو له بشپړیدو سره سم یې خپلې دندې پرېښودلي. دا ستونزه د اړیکو د شلیدلو لامل ګرځیدله، ځکه چې ملکي کارکوونکي ډیر وختونه په دې نه پوهیدل چې د پروژې مدیریت او اداره څنګه تر سره کیږي. په تیرو ۱۵ کلونو کې د مرستندویانو له خوا د تمویل شوو پروژو د تطبیق په موده کې، پروژې د ملکي خدمتونو له دایمي جوړښت سره یوځای نه شوي، او پوهه ملکي مامورینو ته لېږدول شوي نه وه. ددې موضوع پایله دا وه چې په وزارتونو کې داسې موازي جوړښتونه را مینځ ته شي چې د دایمي تشکیل له ادارو سره پرله پسې همغږی نه لري. په دې توګه د ملکي کارکوونکو روزنه او وده ډیر اهمیت لري، ترڅو هغوی وکولای شي چې د پروژې په بشپړولو کارو کړي او د تعقیب د بهیر یوه برخه وي. د کرنې، اوبو لګولو او مالدارۍ، د وزارت یو ستر سلاکار ستونزه داسې لندوي:

د ملکي خدمتونو د وزارتونو په تیره بیا هغو وزارتونو چې د بهر له خوا د تمویل شوو پرمختیایي پروژو لویه شمیره لري، عمده ستونزه د وزارت په تشکیل کې د دغو پروژو ادغام ده. دا ستونزه د منظم او قانوني چوکاټ د نشتوالي له کبله رامینځ ته شوي ده.^{۱۹}

په دې اساس، باید د پروژو د همغږۍ او یوځای کیدو لپاره د پالیسي روښانه لارښوونې جوړې شي. ددې کار لپاره د وزارت په عادی بودجه کې پوره منابعو ته اړتیا لیدل کیږي.

په وزارتونو کې د بشري منابعو د مدیریت سیستم هم یوه ستونزه ده. په دې اړه په تیره بیا د ملکي مامورینو د استخدام په بهیر کېلاس وهنې او همدا ډول په پروژو او د قرار داد پر اساس د کارکوونکو په استخدام کې لویې ستونزې شمیرل کیږي. د ملکي خدمتونو په وزارتونو او ادارو کې استخدام، د کارکوونکو ساتل، زده کړې او پرمختیا، او د معاشونو اندازه، سترې ستونزې دي.^{۱۹}

د ملکي مامورینو او د پروژو د کارکوونکو په معاشونو کې نا برابري هم یوه لویه ستونزه ده، او د ملکي خدمتونو په سکتور کې د معاشونو بڼه انډول ته اړتیا شتون لري. وزارتونه د پایلو او نتایجو پرځای باید پر لګښتونو (inputs) لکه مالي، بشري او فزیکي منابعو، تمرکز وکړي.

لکه څنګه چې د ملکي خدمتونو سیستم د ملکي مامورینو له خوا اداره کیږي، نو ځکه د ملکي مامورینو د استخدام قوانین د افغانستان د حکومتي جوړښت د انکشاف لپاره د ډیر اهمیت لرونکي دي. په دې اړه، د **ملکي مامورینو قانون**، په استخدام، ترفیع، تبدیل، ساتلو، او د **ملکي مامورینو** د خدمتونو پای ته رسولو په اړه ټول قوانین تنظیموي. د ملکي خدمتونو له سکتور څخه یو کارپوه دا وضعیت داسې لندوي:

۱۲ عمده مالوماتي مرکه، لورپوړی مامور، د سیمه ییزو ارګانونو خپلواکه اداره

۱۷ عمده مالوماتي مرکه، لورپوړی مامور، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون

۱۸ عمده مالوماتي مرکه، ستر سلاکار، د کرنې، اوبو لګولو، او مالدارۍ وزارت

۱۹ عمده مالوماتي مرکه، لورپوړی مامور، د عامه روغتیا وزارت

د بشپړ حکومتولۍ، د خدمتونو لېږد، او اصلاحاتو د تطبیق په لار کې عمده ستونزه د بشري منابعو د مدیریت لپاره د مناسب سیستم نشتوالی دی. داستونزه په تیره بیا د اداراتو په مشرتابه کې د ناوړو اشخاصو غوره کولو کې د پېرې اندېښنې وړ ده، ځکه چې د حکومت د پرمختیایي او اصلاحي پروگرامونو د تطبیق، ارزونې او همغږۍ لپاره په اداراتو کې ښو لارښوونکو او مدیرانو ته پوره اړتیا لیدل کېږي.^{۲۰}

د بشري منابعو د مدیریت ادارې د ملکي خدمتونو په وزارتونه او ادارو کې ددې لپاره جوړې شوي دي چې ټولې هغه دندې چې د ملکي مامورینو په مدیریت پورې اړه لري ترسره کړي. ظرفیت جوړونه، د اجراتو د ارزښت ټاکنه، د سوانح، ترفیعاتو، او شکایتونو په اړه اقدامات ددې موضوع په سر کې ځای لري. د استخدام بهیر روښتیا نه لري، او وزارتونه د خپلو ملکي مامورینو د مدیریت په اړه ځواب ورکوونکي نه دي، ځکه چې د ملکي مامورینو او سنی قانون د ملکي مامورینو په مدیریت او اداره کې محدودیتونه لري.^{۲۱} د ملکي خدمتونو مامورینو لپاره د بشري منابعو ټول قوانین د اړوند ملکي خدمتونو له مقرراتو او طرزالعملونو سره سم تنظیمېږي. نه یوازې د بشري منابعو مدیریت بلکې د پېرو عمده دندو قدرت او صلاحیتونه په مرکزي ادارې پورې اړه لري. د صلاحیتونو غیر متمرکز کول او د ادارې اساسي کچو ته د هغو لېږد په کافي اندازه شتون نه لري.^{۲۲}

د ملکي خدمتونو د سمونې موخه داده چې استخدام او ترفیعات د وړتیا پریکتنې، تضمین شي. تمه کېږي چې نوموړې موخه به د وړتیا پریکتنې د آزادو سیالیو پر اساس د استخدام د رواجولو له لارې تطبیق شي، چې د خپلوی، پالنې او ملاتړ د ستونزو په حل کولو کې مرسته کوي. دا لاندې خبرې هم اهمیت لري چې:

... په ملکي خدمتونو کې د سیاسي او تخنیکي موضوعاتو ترمینځ توپیر وشي او د ملکي مامورینو لپاره د خونديتوب احساس رامینځ ته شي. ملکي خدمتونه باید هر ورو له سیاسي تکلارو او هر ډول مداخلو څخه لیرې وساتل شي، او ملکي مامورین باید د سیاسي غوښتنو پر ځای د ملکي مامورینو د قانون پر اساس اداره شي، او په دې توګه له سیاسي ادارې څخه چې د تخنیکي ادارې پر ضد ده، ډډه وشي.^{۲۳}

۲۰ عمده مالوماتی مرکز، د مدني ټولني غړی، د څېړنې ټولنه.

۲۱ عمده مالوماتی مرکز، لوړ پوړی مامور، د عامه روغتیا وزارت (MOPH).

۲۲ عمده مالوماتی مرکز، لوړ پوړی کارکوونکی، د عامه روغتیا وزارت (MOPH).

۲۳ عمده مالوماتی مرکز، لوړ رتبه مامور، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون

۳. په افغانستان کې د ملګري خدمتونو سمول

۳.۱ د ملګري خدمتونو د سمولو لپاره قانوني چوکاټ

د اداري اصلاحاتو لپاره قانوني بنسټ د اساسي قانون په ۵۰ مه ماده کې شتون لري. په حقيقت کې د اداري سيستم د سمولو اړتيا په ۲۰۰۱ کال کې د طالبانو د را پرزیدلو او د حکومت د ریاستي شکل له معرفي کیدلو وروسته ډیره احساس شوه. د جمهوري ریاست تقنیني فرمان چې پر بنسټ یې د اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو خپلواک کمیسیون جوړ شو، نور قانوني بنسټونه را مینځ ته کړل چې د هغوی پر اساس کیدای شي. د افغان حکومت د سيستم په د ننه کې د سمونو رامینځ ته کول، چې د ملګري خدمتونو مدیریت او سمونو ته په پاملرنې سره، آسانتیا ومومي. د نړیوال بانک یو لوړ پوړی چارواکی په دې اړه داسې وایي:

د عامه ادارې سمونونه د افغانستان په نوي حکومت کې له هیڅ څخه پیل شول چې هم یې بریا لیتوبونه او هم یې ناکامۍ درلودې. په قانوني، جوړښتي او ظرفیتي ساحو کې خنډونو شتون درلود. ملګري خدمتونو له ۲۰۰۱ کال څخه تراوسه اوږده لاره وهلي ده. د سمونو لپاره قانوني چوکاټ روڼ نه وؤ، خو اوس یو روښانه قانوني چوکاټ شتون لري. د ملګري خدمتونو دندې او ونډې روښانه شوي، او د کار یو سيستم مینځ ته راغلی ده.^{۲۴}

په داسې حال کې چې د اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو خپلواک کمیسیون د ملګري خدمتونو او اداري اصلاحاتو د ډیرو دندو د اجراء کولو لپاره جوړ شوی وو، خو د مختلفو وزارتونو تر مینځ د همغږۍ د راوستلو دنده یې هم ترسره کړه او هڅه یې وکړه چې د نافذ شوي قانون له عملي تطبیق څخه ډاډمن وي. د ۲۰۰۴ کال د اساسي قانون له نافذیدلو وروسته د اداري سيستم له تدریجي تکامل او ملګري خدمتونو قانون له تطبیق سره یو ځای، د ملګري خدمتونو د قوانینو د کیفیت د لوړولو لارې د عامه ادارې د سيستم د لا غښتوالي او د عامه ادارې نړیوالو اصولو ته د هغه درولو په هکله، بحثونه روان وو.

اساسي قانون

د افغانستان په دولت کې د متمرکزي ادارې د سيستم بڼه د اساسي قانون له لاندې درې مادو څخه اخیستل شوي ده:

۱۳۲ مه ماده: «د افغانستان د اسلامي جمهوریت اداره د مرکزي ادارې او محلي ادارو د واحدونو پر اساس له قانون سره سم تنظیمېږي. مرکزي اداره پر ځینو اداري واحدونو ویشل کېږي چې د هریو په سر کې یو وزیر وي. د محلي ادارې واحد ولایت دی. د ولایتونو او مربوطه ادارو شمیر، ساحه، برخې او تشکیلات د نفوسو د شمیر، ټولنيزي او اقتصادي وضعي او جغرافیایي موقعیت پر اساس تنظیمېږي.»

۱۳۷ ماده: «حکومت د مرکزیت د اصل په ساتلو سره د اقتصادي، ټولنيزو او فرهنگي چارو د ګړندي کولو او ښه والي او د ملي ژوند په پرمختګ کې د خلکو د لازياتې ونډې اخیستو په منظور، لازم صلاحیتونه د قانون له حکمونو سره سم محلي ادارې ته سپاري.»

۵۰ مه ماده: «دولت مکلف دی چې د یوې سالمې ادارې او د هیواد په اداري سيستم کې د سمون د رامینځ ته کیدو لپاره لازم تدبیرونه ونیسي. اداره خپل اجراءات په بشپړه بیطرفۍ او د قانون له حکمونو سره سم عملي کوي. د افغانستان اتباع حق لري د قانون د حکمونو په حدودو کې له دولتي ادارو څخه اطلاعات ترلاسه کړي. دا حق د نورو حقونو او عامه امنیت ته له زیان رسولو پرته، حدود نه لري. د افغانستان اتباع د اهلیت له مخې او له هر ډول توپیر څخه پرته د قانون له حکمونو سره سم د دولت خدمت ته منل کېږي.»

د تشکیلاتو قانون

ددې لپاره چې د دولت ټولې دندې له یو بل سره اړیکې پیدا کړي، د داسې قانون لپاره اړتیا لیدل کېږي چې په افغانستان کې د حکومتولۍ هسته او مرکز جوړ کړي او حکومت ته داسې تگلاره ورپه گوته کړي چې د خپلې ونډې او قدرت تعریف وړاندې کړي. دا کار به د ولسمشر د دفتر د پالیسي جوړولو دنده له نږدې ادارو او وزارتونو سره یو ځای، د اجرائیه ریاست د دفتر په شمول، تقویه کړي. حکومت د څو تیرو کلونو په موده کې په دې اړه د یوه قانون د مسودې په جوړولو بوخت دي. د قانون د مسودې اوسني بڼه د تشکیلاتو قانون په نامه یادېږي. دا قانون هڅه کوي چې د حکومت د مختلفو ادارو بنسټیز تشکیلاتي جوړښتونه او اصول روښانه کړي.

۲۴ عمده مالوماتي مرکه، لوړ پوړی مامور، نړیوال بانک.

په ۱۹۷۴ کې، د تشکيلاتو قانون پخواني متن شتون درلود، اوس د تطبيق وړ نه ده. د نوموړي قانون او سنی مسوده د دولت د ادارې دندې او جوړښت ته پاملرنه کوي او خپل فعاليت د دولت درې وارو څانگو ته پراخوي. د ۲۲ وزارتونو دندې او مسؤليتونه په مسودې کې شتون لري. (د څانگو وزارتونو او د هغو د دندو نوم لپ په لمرۍ ضميمې کې وگورئ).

د تشکيلاتو د قانون مسوده په اوسنۍ بڼه کې شپږ فصلونه او ۵۹ مادې لري چې د مختلفو موادو او حکومتي متولي د جوړښتونو په اړه ليکل شوي دي. فصلونه د عمومي موادو په عنوانونو، د مختلفو وزارتونو د دندو او جوړښتونو، ملي شورا، قضاء، محلي حکومتولي، او نهائي موادو، ويشل شوي دي.

ددې قانون بنسټ، اساسي قانون ده، او نيت لري چې د دولت په ټولو درې څانگو کې چې اجرائيه، تقنيني او قضائيه قواوې دي، تطبيق شي. په هرحال، نوموړی قانون اوس په پارلمان کې تر بحث لاندې ده. ځکه د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کميسيون وړاندیز کوي چې د تشکيلاتو قانون بايد يوازې د حکومت په اجرائيه څانگه کې تطبيق شي، نو ځکه چې په دې برخه کې يوه مسوده هم جوړه کړې ده.^{۲۵}

د دې لپاره چې دا قانون د فعالې حکومتولي په قانون بدل شي، ولسمشر د دولت د درې څانگو د مشر په توگه وړاندیز شوی دی. ځکه چې افغانستان يو تجزيه نه منونکی دولت دی چې متمرکز حکومت لري، دا څانگرتوبونه د هيواد د حکومتولي هسته گڼل کېږي. د افغانستان حکومتي سيستم د جديبي نه منونکي جوړښت له لارې دندې ترسره کوي، او له سياسي او مالي پلوه، د نړۍ تر ټولو اوچت مرکزي دولت گڼل کېږي. نو پردې اساس، د ادارې د دې بهير سره د مرستې کولو لپاره تشکيلاتي قانون د مختلفو وزارتونو ويش غواړي چې د حکومت يوه برخه جوړوي.

سيمه ايزه حکومتولي د تشکيلاتي قانون په پنځم فصل کې توضيح شوي ده. په سيمه ايزه ساحو کې، والي دوليت د اداري واحد مشر شميرل کېږي. ۵۲ ماده د افغانستان د ۳۴ ولايتونو لپليک وړاندې کوي، په داسې حال کې چې دا ولايتونه پخپل وار په ولسواليو چې مختلفې درجې لري ويشل شوي دي. هر ولايت يوه ولايتی شورا لري چې د هغې غړي د آزادو او عادلانه ټاکنو له لارې ټاکل شوي دي. د ولسواليو شوراگانې د دې لپاره جوړې شوي دي چې په سيمه ايزو حکومتولي کې د خلکو فعال گډون تأمین کړي. په سيمه ايزه کچه د قدرت ویش ضروري ده، ځکه چې د اوسني ملکي خدمتونو سيستم پراساس د ټيټې کچې ادارو ته د دندو او مسؤليتونو سپارل شتون نه لري. په ډيرو مواردو کې، ددې موضوع اغيزه يوازې په لوړو مدیریتي کچو کې د ليد وړ ده.

په دې توگه تشکيلاتي قانون غواړي چې د افغانستان د حکومت په جوړښت کې حياتي رول ولوبی. په هر صورت، نوموړی قانون لاترو اوسه تر بحث لاندې ده، او ډيرې ډلي وجود لري چه له قانون څخه د خپلپوهې پر بنسټ سره جلا شوي دي. د حکومت د شرايطو او د ملکي خدمتونو په سيستم کې د کادرونو د مدیریت د سيستم يو نوی ممکن شکل ته د ليرد لپاره داسې قانون تر غور لاندې ده چې د ټولو وزارتونو دندې په تيره بيا د ونډې، دندو او وظيفو تفصيل په غيږ کې نیسي. داسې يو قانون بايد د حکومت د مختلفو ادارو دندې همغاړې کړي او د حکومتولي د مختلفو څانگو فعاليتونو ته تمرکز ورکړي. په دې توگه د دغه قانون عمده موخه داده چې د حکومت جوړښتونه او د مختلفو وزارتونو تر مينځ اړيکې وپيژني. دا موضوع د اوسنۍ انتقالي مرحلې او د افغان دولت د بدلیدونکي تاريخ او بې ثباتۍ په رڼاکې معقوله بريښي.

د اداري طرز العمل د قانون مسوده^{۲۶}

د حساب وړکولو لپاره لومړنی قانون چې اوس د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کميسيون له خوا د تسويد په حال کې ده د اداري طرز العمل قانون نومېږي. دا قانون او (۷) فصلونه لري چې د افغانستان د مدني خدمتونو له جوړښت سره اړوند د اداري ډول ډول اړخونه تر بحث لاندې نیسي. د دغه قانون عمده برخې دا دي:

- په اداري پرېکړو او قرار دادونو پورې اړوند اداري کړه وړه (دوه فصلونه)؛
- د بنې ادارې اصول چې په هغو کې انصاف، طبيعي عدالت او برابري شتون ولري؛
- د شکايتونو مکانيزم چې د داخلي کنترول سيستم، د مرستې منبع، او د عامه ادارې په اړه د عامه خلکو د شکايتونو غټ ټکي څرکندوي؛

۲۵ عمده مالوماتي مرکه، لوړ رتبه مامور، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کميسيون.

۲۶ د افغانستان حکومت، «د اداري اجراتو د قانون د مسودې سند» (کابل: د اداري اصلاحاتو او ملکي خدماتو مستقل کميسيون، ۲۰۱۵).

- د ټولو اداري کړنو د ریکارډ ثبتولو د ساتلو مسؤلیت؛
- د مالوماتو قانون ته لاس موندنه چې په وخت د مالوماتو د لاس ته راوړلو حق تأمینوي.

د پاملرنې وړ یوه مهمه ماده چې لا تر اوسه په قانون کې ځای نه لري د اداري محکمو جوړول دي. د حکومت ډیر کارکوونکي عقیده لري چې د سترې محکمې یا پارلماني قانون له خوا د اداري محکمې رامینځ ته کولو لپاره اړتیا لیدل کېږي. د دې ډول محکمې تاسیس به هغه ستونزې حل کړي چې د حکومت د جوړښت په دنده کې په اداري سمونو او داخلي اداري مسئلو پورې اړه لري. دا ډول محکمه به د دې مسئلو په اړه د قضائیه د یوې بیطرفه ادارې په توګه اجرات کوي.

د ملکي خدمتونو قانون

د افغانستان د ملکي خدمتونو قانون، د ۵۰مې مادې پر اساس تصویب شو، چې د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون د جوړیدو لپاره یې قانوني بنسټونه را منیځ ته کړل. د ۲۵مې گڼې تقنیني فرمان او د ۲۲مې گڼې فرمان په بڼه کې له هغه سره اړوند مقررات چې د ۲۰۰۳ کال د جون په ۱۰مه (۱۳۸۲/۳/۳۰) تصویب شو د ملکي خدمتونو د کمیسیون مسؤلیتونه تعدیل او پراخ کړل او په دې توګه د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون را منیځ ته شو.

د ملکي خدمتونو قانون اته فصلونه او ۳۰ مادې لري. دریمه، پنځمه او شپږمه ماده د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون دندې او جوړښت روښانه کوي. ۲۲ مه، ۲۳ مه او ۲۴ مه ماده د ملکي خدمتونو او ملکي مامورینو په مدیریت کې د اصلاحاتو په راوستلو پورې اړه لري. په ځانګړې توګه، ۲۲ مه ماده د درجه بندي، تصنیف، مسؤلیتونو او صلاحیتونو په شمول د ملکي خدمتونو له رتبو سره سروکار لري؛ ۲۳ مه ماده له توپیر څخه پرته د وړتیا او تخصصي مهارتونو پربنسټ د ملکي مامورینو د ګومارلو دنده تر سره کوي؛ او ۲۴ مه ماده د کارکوونکو د مدیریت او اړوندو مقرراتو په اړه بحث کوي.

د ملکي مامورینو قانون

د ۲۰۰۸ کال د ملکي مامورینو قانون شپږ فصلونه او ۳۵ مادې لري. له ۲مې تر ۱۱مې، ۱۲ مه، ۲۳ مه، ۲۸ مه، ۳۲ مه او ۳۴ مه ماده له سمونو سره سروکار لري. له شپږمې تر ۱۱مې مادې د استخدام اړتیاوې او د ګومارلو ترتیبات برابرې؛ ۱۲ مه ماده د اجراتو د ارزولو بهیر تر سره کوي؛ ۲۳مه ماده د ترفیعاتو په هکله توضیحات ورکوي؛ ۲۸ مه ماده د عرایضو او شکایتونو په اړه شرایط وړاندې کوي؛ ۳۲ مه ماده د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون سره د مشورې اړتیاوې برابرې؛ او ۳۴ مه ماده تأییدوي چې د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون باید هر ورومرو د هرې رتبې لپاره د دندولایحه تصویب کړي شي.

د ملکي خدمتونو د هر قانون موخه داده چې د دولت او ملکي مامورینو تر مینځ ځانګړې اړیکې تنظیم کړي. ځکه چې ملکي مامورین د حکومت او خلکو تر مینځ د خدمتونو د وړاندې کولو له لارې، اړیکې ټیګوي، نو غښتلي ملکي خدمتونه د دې لپاره ضروري بریښي چې دولت وکولای شي د حکومتولي یو مداوم جوړښت رامینځ ته کړي او د هیواد او خلکو لپاره ټولنیز، سیاسي او اقتصادي پرمختګ تأمین شي.

د عامه ادارې سمون په منظور د داسې قانون لپاره اړتیا لیدل کېږي چې ملکي خدمتونه تنظیم کړي. په دې توګه د ملکي مامورینو قانون ډیر اهمیت لري، ځکه چې ملکي مامورینو ته د استخدام، ترفیعاتو، تبدیلیو، ساتلو او د دندې د پای ته رسیدو په اړه د قوانینو په هکله توضیحات وړاندې کوي. په دې اړه د ملکي مامورینو قانون بنسټیز سند شمیرل کېږي.

د ملکي مامورینو د قانون نوې مسوده ۳۷

په افغانستان کې د ملکي مامورینو د قانون د سمونې په اړه بحثونه، د تیرو دوو کلونو په بهیر کې جریان لري. د نوموړي قانون د تعدیل بهیر او د اوسني سیستم بدلون د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو د خپلواک کمیسیون له خوا، چې لومړی یې د قانون خپله مسوده مخکې تر دې چې د مختلفو وزارتونو تر مینځ وویشل شي، جوړه کړه، پیل شو. د دغو وزارتونو مشورې او وړاندیزونه سره یو ځای شول، او یو نوی له شرایطو سره سم متن رامینځ ته شو. دا وروستني متن بیا عدلیې وزارت ته چې پارلمان ته د تسوید شوو قوانینو د وړاندې کولو دنده پرغاړه لري، ولېږل شو.

په دې توگه، د نوی قانون په معرفی کولو سره، اوس په سیستم کې د بل بدلون اړتیا لیدل کیږي. خو بیا هم، ځکه چې اوسنی سیستم له خپلو وړتیاوو او ناورتیاوو سره په بشپړه توگه تحلیل شوی نه وو، نو د سیستم د بدلون لپاره اساسي دلیل شتون نه درلود. د قانون د مسودې په اړه له انډیټونو سره سره، د اړوندو وزارتونو اکثریت د کدرونو پر بنسټ ولاړ سیستم^{۲۸} خواته د خوځیدو په اړه موافقه وکړه، او ځکه پرېکړه وشوه چې قانون په مناسب ډول اصلاح شي.

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو د خپلواک کمیسیون یوه مرکه شوي لوړپوړي کارکوونکي د نوي قانون په گټه داسې وویل: «د ملکي مامورینو قانون باید د ملکي خدمتونو په سکتور کې د لږ ډیرو تخصصي جوړښتونو او همدا ډول د کدرونو د وړتیاوو د رامینځ ته کیدو لپاره جوړ او نافذ شي»^{۲۹} په هر صورت، یوه گټوره سپارښتنه دا وه چې د نوي قانون د جوړولو پرځای، شته قانون اصلاح شي. د حکومت له خوا دا خبره احساس شوه چې زور سیستم بڼه کار کوي او کیدای شي چې د حکومتولۍ د نوي شکل لپاره د ټول سیستم د بدلون پرځای، هغه ته انکشاف ورکړل شي.

په افغانستان کې د حکومتولۍ د نویو سیستمونو او اصلاحي پروگرامونو د جوړولو په جریان کې مالومه شوه چې د دې پرځای چې د ملکي خدمتونو د یو مناسب او فعال سکتور لپاره یوه اغیزمنه او پالیښت لرونکي تگلاره جوړه شي، ډیر تمرکز په پایلو او د سمونونو د پروگرامونو په طرحه کولو شوی وو. په همدې اساس، د لنډ مهاله سمونو لپاره ډیر چټک میتودونه، لکه د بیا جوړونې لمړیتوب او سمون (PRR)، د عامه ادارې سمون (PAR)، معاش او رتب (P&G) سمونه، د مسئلو د حل کولو لپاره غوره شوي وو. په هر حال، اوس د ملکي خدمتونو د سیستم د ساتلو لپاره اوږد مهاله حل لارو ته اړتیا شتون لري.

په اوسني سیستم کې، په نړیوالو مرسته کوونکو پورې تړلټوب څرگند ده، ځکه چې د هغوی مامورین د خالي بستونو د ډکولو لپاره تیار دي. دا وضعه بدلون ته اړتیا لري، او د حکومت کولو مسئولیت باید ماهر او روزل شوي افغانان په غاړه واخلي.

تر ټولو لوی بدلون له گومارلو څخه د کدري اصولو پر بنسټ د استخدام سیستم ته تلل دي. په دې توگه د استخدام، ترفیع، تبدیلی، او د دندې د پای ته رسیدلو لپاره نوی قانوني چوکاټ پیدا شو. برسیره پردې، د معاشونو په کچه کې سمون راغلی ده او د بازار له بېو سره ټي اندول برابر شوي دي. او د لایقو کارکوونکو د جذبولو لپاره یو لږ نور امتیازونه په قانون کې پرځای شوي دي. د تقاعد مقررات نوي شوي دي، او د استخدام لپاره د آزمویني نوی سیستم رامینځ ته شوي دي.

د اوسني انتقالی دورې په موده کې به دواړه قوانین په یوه وخت کې شتون ولري، ترڅو ټول ملکي مامورین په نوي سیستم کې داخل شي، او وروسته له هغه به د ۲۰۰۸ کال د ملکي مامورینو قانون، لغو شي.

د مقرریو پرځای کادري سیستم

له مقرریو څخه کادري سیستم ته بدلون پیاوړی دی، اود وړاندې شوي بدلون په اړه د دوو کلونو بحثونو او خبرو اترو پایله دا وه چې بدلون د افغانستان د ملکي خدمتونو لپاره گټور بریښي. د ملکي خدمتونو ټولو اړوند وزیرانو د نوموړي سیستم د ښیځنو او نیمگړتیاوو په اړه خبرې وکړي، او د هغوی اکثریت له دغه لیږد سره خپل توافق وښود. دا موضوع ومنل شوه چې کدري سیستم باید د ملکي خدمتونو په ځینو برخو کې تطبیق شي، خو د دغه اقدام بریالیتوب به په دې پورې اړه ولري چې حکومت هغه څنګه تطبیقوي.

مهمه خبره دا ده چې په ملکي خدمتونو کې ډیره پانګه اچونه وشي، او د وړتیا پر بنسټ کدري سیستم په دې لاره کې یو گام شمیرل کیږي. په هر صورت، په محلي کچه حکومتولي ډیره کمزوره ده، او حتی د حکومتولۍ په سیستم کې له دغه بدلون سره به د منابعو د تصفیې او مسؤلینو ستونزه پرځای پاته وي او په محلي کچه به د هغې حل ضروري شي.

کدري سیستم په افغانستان کې ډیر نوی ده. له ۲۰۰۱ کال څخه پخوا، دایمي ملکي خدمتونو شتون درلود، که څه هم د کوم ځانگړي سیستم پر بنسټ ولاړ نه وو. ټول ملکي مامورین په یوه تشکیل کې سره راټول شوي وو. کدري سیستم هڅه کوي چې ملکي کارکوونکي له وزیرانو څخه جلا کړي. دا یوازنی لار ده چې ملکي خدمتونو هڅه وکړي، وساتل شي، او تخصصي کړل شي. د قانون په مسودې کې ځانگړې مادې د مقرریو پرځای کدري سیستم ته بدلون، گټور گڼي. ددې انتقالی بهیر د بریالي تطبیق لپاره مهم ټکی داده چې په تدریجي توگه عملي شي، لیږد د اړتیا پر اساس رامینځ ته شي، او په یوه وخت کې په ټولو ملکي خدمتونو کې د هغه له عملي کولو څخه ډډه وشي. تر ټولو مهمه خبره خو داده چې د بیشمیره استخدام شوو کارکوونکو پرځای چې ځانگړي مسؤلینونه، نه لري، باید د ملکي خدمتونو اصلي هسته وده وکړي. ددې لپاره چې د ملکي خدمتونو په کدرونو کې له ناخپه پېښې څخه مخنیوی

۲۸ د کدرونو پر بنسټ ولاړ سیستم د توضیح لپاره لاندې فرعي برخه وویښی.

۲۹ عمده مالوماتي مرکه، لوړپوړي مامور، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدماتو خپلواک کمیسیون

وشي، ليرېد بايد د اړتيا پر بنسټ او يوازې د ډيرو اصلي اړتياوو پراساس صورت ومومي. ددې ترڅنگ، دا موضوع به خدمتونه تخصصي کړي او له مهارت څخه ډکې دندې به رامېنځ ته کړي. داسې تدريجي تگلاره ددې لپاره زمينه جوړوي چې خدمتونه د وخت له محدوديت څخه پرته وده وکړي، ځکه چې بېره وجود نه لري چې ټولې گومارنې کادري سيستم ته بدلون ومومي. د ۲۰۰۸ کال د ملکي خدمتونو قانون بايد تر هغه وخته پرځای او نافذ پاتې شي چې ټول ملکي مامورين د نوي قانون پراساس ځای پرځای شي. په دې توگه، د ملکي خدمتونو سيستم خواته خوځښت دا مانا نه لري چې ټول سيستم بدلون کوي. د هغه پرځای به دواړه سيستمونه د څوکلونو لپاره، تر هغه چې د ليرېد موده پوره شوي نه وي، يوځای په يوه وخت کې نافذوي. په اوسنۍ انتقالې مرحله کې، مالومه نه ده چې کوم شمير کدرونه ته اړتياشته او آیا موجود موقوفه له کدري جوړښت سره انطباق کولای شي او که څنګه.

د قانون په مسودې کې ټول عامه جوړښتونه په سکتورونو لکه روغتيا، کانونه، د عامه مالي چارې، بهرنۍ چارې، او داسې نورو ويشل شوي، او هر سکتور خپل کدري سيستم لري.

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدماتو خپلواک کميسيون يو لوړ پوړی کارکوونکی وایي چې «له قانوني پلوه، درې عمده قوانين شتون لري چې په ملکي خدمتونو پورې اړوند وزارتونو کې را تلونکو سمونو ته امکانات برابرې، او د هغو تصويب او تنفيذ لپاره اړتيا ليدل کېږي»^{۳۰} لمړی، **تشکيلاتي قانون** د قضاء تقنين او اجرائيه څانگو په شمول، د ټولو حکومتی ادارو اصول او جوړښتونه څرګندوي. دا قانون بايد د نوي اساسي قانون له نافذيدلو څخه وروسته په ۱۸ مياشتو کې تطبيق شوی وي. د نوموړي قانون نه شتون د ملکي خدمتونو په وزارتونو او ادارو کې د کارونو د تکرار او بېرته پاتې کيدو عوامل برابر کړي دي. ځکه چې د خپلواکدارو، دفترونو، کميسيونونو او ادارو په دندو او جوړښتونو کې کوم توپير نشته، نو ځينې وزارتونه د نورو وزارتونو ځينې څانګې دندې اجراء کوي. د اداري **طرز العمل قانون** د حکومت لپاره د خدمتونو د وړاندې کولو چلندلاره طرحه کوي او د خدمتونو د وړاندې کولو معيارونه جوړوي. دا قانون چې د حکومتولی موضوع ته ډير اهميت لري، په عين کال کې د خدمتونو د وړاندې کولو ځينې څانګې قوانين او معيارونه توضيح کوي. او بالاخره، **د ملکي مامورينو قانون** د ملکي کارکوونکو د اداره کولو په اړه توضيحات وړاندې کوي. د معاشاتو او رتبو سيستم د تخصصي کدرونو د سيستم پرځای د ملکي خدمتونو په وزارتونو او ادارو کې ساده او ډير عمومي سمونې را مېنځ ته کړي دي.

۳.۲ هغه قوانين چې د ملکي خدمتونو په سکتور کې د اجراء وړ دي

د مختلفو قوانينو او فرمانونو د نشر بهير هغه وخت پيل کېږي چې تقنيني فرمانونه د ولسمشر او کابينې له خوا تصويب شي. ولسمشر د اداري فرمانونو د تصويب يوازنی (ځانګړی) واک لري. مقررات د کابينې له خوا، او مختلفو قانوني اسناد لکه لخوا، دساتير او رهنمودونه د ځانګړو وزيرانو او خپلواکو ادارو د رئيسانو له خوا تصويبېږي. ملي شورا د قوانينو او تقنيني فرمانونو د تصويب، تعديل او رد، صلاحيت لري. نو ځکه، په حقيقت کې، هغه قوانين چې د ملي شورا له خوا تصويب شوي وي د ډير اهميت لرونکو قوانينو په توګه پېژندل کېږي او په قانوني سلسله مراتبو کې لومړی ځای لري.

نوی اساسي قانون د قانون جوړني ځانګړی سيستم وړاندې کوي. تگلاري او پالیسي د ولسمشر او همدا ډول ملکي خدمتونو په سکتور کې د ځانګړو وزيرانو او خپلواکو ادارو د رئيسانو له خوا اعلانېږي. په دويمه مرهله کې، نوموړې پالیسي د عادي او انکشافی بودجې له خوا ارزول کېږي. په دې توګه حکومت په داسې موقف کې قرار لري چې مختلف قوانين او تقنيني فرمانونه صادر کړي (د لنډيز لپاره لاندنی جدول ووينی).

قانون تهقانون، او تقنيني فرمانونو تهفرمان ويل کېږي. مقرراتو تهمقرره، او د اجراتو ډول ته**طرز العمل** ويل کېږي. د حکومت له خوا وړاندې شوی مسوده، د **مسودې** په نوم يادېږي، او رسمي اداري احکامو ته**حکومونه** ويل کېږي.

ځانګړي تقنيني سندونه (دلايحي، دساتير او رهنمودونه) کېدای شي د ځانګړو وزيرانو د حکمونو پراساس تصويب شي. د قانون وړاندې شوي مسوده يا لاسليک شوی تقنيني فرمان بايد د ملي شورا له خوا د وړاندې کولو له نيتي څخه په يوې مياشت کې تصويب شي.

۳۰ عمده مالوماتي مرکه، لوړ پوړی کارکوونکی، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کميسيون

جدول: د ملکي خدمتونو په سکتور کې د تطبیق وړ سمونکي سندونه

محلې نوم	د قانون ډول	د قانون دندې
قانون	قانون	تقنیني سند له تقنیني بهیر او پارلماني تصویب څخه وروسته د ولسمشر له خوا نافذ کېږي
فرمان	تقنیني فرمان	تقنیني سند چې د ولسمشر له خوا صادرېږي
طرز العمل	طرز العمل	تقنیني سند چې د ځانگړو وزیرانو له خوا د خپلو دندو د اجرا لپاره تصویبېږي
مسوده	قانوني مسوده چې د حکومت له خوا وړاندې کېږي	
حکم	اداري سپارښتنه	
تقنیني فرمان	تقنیني فرمان	تقنیني فرمانونه لومړی د ولسمشر او کابینې له خوا تصویبېږي، ولسمشر د اداري تقنیني فرمانونو ځانگړی صلاحیت لري ملی شورا وروسته د قوانینو او تقنیني فرمانونو تصویب، تعدیل یا الغاء په غاړه اخلي
مقرره	مقرره	مقررات د کابینې له خوا تصویبېږي، په داسې حال کې چې تقنیني سندونه لکه قواعد، اوامر، او رهنمودونه د ځانگړو وزیرانو له خوا تصویب کېږي

د ملکي خدمتونو په سکتور کې تقنیني بهیر

په تقنیني بهیر کې، د ملکي خدمتونو ټول وزارتونه او ادارې، ځانگړی رول لوبوي. کله چې د قانون مسوده د یوه وزارت له خوا جوړه شي، نولومړی دا مسوده د نظریو او وړاندیزونو د راټولولو لپاره د ټولو اړوندو وزارتونو ترمنځ ویشل کېږي. د دغو نظریو تر یوځای کولو وروسته، د هر وزارت استازي په بحثونو کې د گډون او تقنیني سند د نهایی کولو لپاره را بلل کېږي. یوازي وروسته له هغه چې د ټولو گډون کوونکو نظریې راټولې شي نو د قانون مسوده عدلیې وزارت (MOJ) ته لېږل کېږي.

د عدلیې وزارت د وزارتونو او ادارو د نظریو او وړاندیزونو د راټولولو لپاره د ارزونې ورته (مشابه) بهیر ترسره کوي. د عدلیې په وزارت کې د تقنین ریاست د حکومت لپاره د قوانینو د تسوید دنده پر غاړه لري. د تقنین ریاست د قوانینو مسودې جوړوي، وزارتونو ته یې د ارزونې لپاره لېږي، نظریې او وړاندیزونه مني، او وروسته نوموړې مسوده د وزیرانو شورا ته وړاندې کوي. بهر ترتیب، د عدلیې وزارت د تقنین ریاست اړده چې د قوانینو په جوړولو کې نوی سیاسي چاپیریال ته پاملرنه وکړي. په اوسنیو شرایطو کې «د قانون او مقرراتو د سمونو په لار کې عمده ستونزه د عدلیې وزارت تقنیني څانگه ده، ځکه چې په عمده توگه په نوموړي ریاست کې ټیټ ظرفیت شتون لري.»^{۳۱} په دې ډول، د تقنیني پالیسي د تسوید او تطبیق په جوړښت کې د بنسټیزو سمونو راوستلو څخه وروسته، کیدای شي قوانین د ملي وحدت حکومت له اړتیاوو سره سم په چټکتیا سره تطبیق شي. دا بدلونونه د ملکي خدمتونو د لا ډیر ټینګښت لپاره ضروري بریښي.

پالیسي او قوانین، کیدای شي، د ولسمشر دفتر، ځانگړو وزیرانو، یا ملي شورا له خوا جوړ شي، او د ملي شورا له تصویب او ولسمشر له توشیح وروسته په قانون بدلېږي. د اساسي قانون ۹۴ یمه ماده وايي:

- قانون هغه مصوبه ده چې د ملي شورا د دواړو جرگو له خوا تصویب او د جمهور رئیس له خوا توشیح شوي وي، مگر دا چې په دې اساسي قانون کې بل ډول څرگنده شوي وي.
- که جمهور رئیس د ملي شوري له مصوبې سره موافقه و نه لري کولای شي چې د وړاندې کیدو ترنیتې وروسته یې په پنځلسو ورځو کې د دلايلو له ښوولو سره ولسي جرگې ته مسترده کړي،
- د دې وخت په تیریدو او یا دا چې ولسي جرگه یوځل بیا هغه د ټولو غړيو له دريوو برخو څخه په دوو برخو رایو تصویب کړي، مصوبه توشیح شوې گڼله کېږي او نافذېږي.

۳.۳ د ملکي خدمتونو په سکتور کې د عامه ادارې د عمده سمونې پروگرامونه

د اداري سمون قانوني بنسټونه د اساسي قانون له ۵۰ مې مادې څخه لاس ته راځي. بر سیره پر دې، په اداري سیستم کې د سمون اړتیا په ۲۰۰۱ کال کې د طالبانو له را پرزیدو او د ریاستي ډول حکومت له ور پیژندلو څخه وروسته، احساس شوه. د ولسمشرۍ فرمان چې د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون جوړیدو سبب شو، نور قانوني بنسټونه را منځ ته کړل چې د هغو پراساس کیدای شي د افغانستان د حکومت په سیستم کې د ننه په داسې حال کې چې د ملکي خدمتونو پر سمون باندې ځانگړی تمرکز شوی وي، سمونې تطبیق شي.

۳۱ عمده مالوماتي مرکه، لور پورې مامور، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون

د افغانستان په نوي حکومت کې د عامه ادارې سمونې له هېڅ څخه پيل شوي چې هم ئې برياليتوبونه او هم ئې نه برياليتوبونه درلودل. په قانوني، جوړښتي، او وړتيايي ساحوکې ځنډونو شتون درلوده. ملکي خدمتونو له ۲۰۰۱ کال څخه راهيسې اوږده لاره وهلي ده. په لومړۍ سرکې د سمونو لپاره قانوني چوکاټ روښانه نه وو، خو اوس يو روښانه قانوني چوکاټ د لاس موندنې وړ ده. د ملکي خدمتونو ونډې او دندې ښې واضح شوي، او دکار کولو سيستم تاسيس شوي ده.^{۳۲}

په داسې حال کې چې د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کميسيون د ملکي خدمتونو او اداري اصلاحاتو د ډيرو دندو د اجراء کولو لپاره جوړ شوی وو، خو د مختلفو وزارتونو ترمينځ د همغږۍ د راوستلو دنده ئې هم تر سره کړه او هڅه ئې وکړه چې د نافذ شوی قانون له عملي تطبيق څخه ډاډ من وي. د ۲۰۰۴ کال د اساسي قانون له تنفيذ څخه وروسته د اداري سيستم له تدريجي تکامل او ملکي خدمتونو قانون له تطبيق سره يو ځای، د ملکي خدمتونو د قوانينو د کيفيت د لوړولو له لارې د عمه ادارې د سيستم د لاغښتوالي او د عامه ادارې نړيوالې کچې ته د هغه د رسولو په هکله، بحثونه روان وو. خو له اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کميسيون څخه پوه عمده کار کوونکي د ملکي خدمتونو په سمون کېد مشرتابه نه شتون په لاندې ډول څرگندوي:

د عامه ادارې د سمونو په هکله د سياسي مشرتابه په پاليسيو او لومړيتوبونو کې پيچلتوب د ملکي خدمتونو د سکتور، او په تيره بيا د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کميسيون کې د اصلاحاتو لپاره لويه ستونزه گڼل کېږي. د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کميسيون لا تراوسه د ملکي خدمتونو سمون په اړه د لوړ سياسي مشرتابه له خوا کومه روښانه لارښوونه په لاس کې نه لري. په دې هکله چې په ملکي خدمتونو کې د سمونو لومړيتوبونه بايد کوم وي، د مشرتابه له خوا تراوسه کومه پريکړه شوي نه ده. اوس د ملکي خدمتونو په اړه کوم سياسي لومړيتوب، اراده، يا ملاتړ شتون نه لري.^{۳۳}

په هر صورت، د ملکي خدمتونو په سمون کې هم د رڼو لارښوونو او موخو نشتوالی، څرگند ده:

د سمونو له تطبيق او نوي ملکي خدمتونو لورته د تدريجي تکامل څخه پخوا شا اوخوا (۳۰۰،۰۰۰) ملکي کارکوونکو وجود درلود، خو اوس د سمونو له مختلفو مرحلو څخه وروسته د هغو شمير له ۴۰۰،۰۰۰ څخه ډير ښکاري. دا موضوع په عمده ډول د ملکي خدمتونو د سمون د پایلو / نتيجو له پلوه د روښانه موخو د نه شتون له کبله رامينځ ته شوي ده. د بيلگې په توگه، پخوانی ۱۲ رتبه ای جوړښت د معاش او رتبو په ۸ رتبه ای جوړښت پرته له دې چې ددې ډول بدلون موخه روښانه وي، واوښت.^{۳۴}

سره له دې، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کميسيون د ملکي خدمتونو په وزارتونو او خپلواکو ادارو کې په ۲۰۰۲ کال کې له خپل تاسيس څخه را وروسته د سمونې ډير پروگرامونه جوړ او تطبيق کړي دي. په هغه وخت کې:

... وزارتونو او ادارو حتا وړ او مناسب ودانۍ نه لرلي. د ملکي خدمتونو لپاره قانوني بنسټونو وجود ندرلود، د بشري منابعو پخوانۍ ډوله، او دوديز مديريت موجود نه وو، او د عامه ادارې د دندو لپاره د مقرراتو او وړ چوکاټونو نه شتون، احساسيده. د تيرو شوو څوارلس کلونو په موده کېد ملکي خدمتونو سمون ډيرې لاس ته راوړنې لري، خو هغه کافي نه دي.^{۳۵}

د بيا جوړونو لومړيتوبونه او د سمونې پروگرام

د ملکي خدمتونو په سکتور کې د جوړښتي بيا جوړونې لومړنی پروگرام د بيا جوړونې لومړيتوب او سمون وو. د سمون د نوموړي پروگرام له لارې، لومړني اصلاحات د ملکي خدمتونو د وزارتونو په تشکيلاتي جوړښتونو کې رامينځ ته شو. په نوموړو سمونو کې د هر ځانگړي وزارت لپاره د تخصيص شوو مقامونو شمير ته بيا کتنه، له اداري سلسله مراتبو سره انطباق، او د تخنیکي او حمايي خدمتونو ترمينځ د دندو اساسي ویش، شامل دي.

۳۲ عمده مالوماتی مرکه، ستر سلاکار، نړيوال بانک.

۳۳ عمده مالوماتی مرکه، لوړ پوړی مامور، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کميسيون.

۳۴ عمده مالوماتی مرکه، لوړ پوړی مامور، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کميسيون.

۳۵ عمده مالوماتی مرکه، لوړ پوړی مامور، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کميسيون.

د بیا جوړونې لمریتوب او سموند عامه ادارې سمون د لومړیو اقداماتو د برخې په توګه وپیژندل شو ترڅو په هغه وزارتونو کې د سمونو تطبیق آسانه کړي، چې په اقتصادي او ټولنیزه پرمختیا کې مهمه ونډه اخلي، په نوموړو وزارتونو کې د کرنې، اوبولګولو او مالداري وزارت، د عامه روغتیا وزارت، د پوهنې وزارت، د ماليې وزارت، د عدلیې وزارت او داسې نور وزارتونه شامل دي. وروسته بیا، د بیا جوړونې لمریتوب او سمون د ملکي خدمتونو په ټولو وزارتونو کې په لاندنۍ دوو مرحلو کې عملي شو:

- لومړۍ مرحله: د وزارت/ ادارې موخه (دنده او لید) تحلیل شوه، او دغې موخې ته د رسیدو په لار کې د وزارت/ ادارې د تشکیلاتي جوړښت د جوړولو له لارې له وزارت/ ادارې سره مرسته تر سره شوه.
- دویمه مرحله: په اوله مرحله کې پیژندل شوي طرحې وده وکړه ترڅو د هرې څانګې موقفونه پکښې شاملې شي، او د هرې څوکۍ لپاره د دندو لایحه او د موقف ځانګړتیا جوړه شي.

د بیا جوړونې لمریتوب او سموند ملکي خدمتونو په سمون کې لومړنۍ مهم قدم (لومړي اقدام) شمیرل کېږي. د بیا جوړونې لمریتوب او سمون موخې دادي: د خدمتونو پربنسټ ولاړه او اغیزمنه عامه اداره؛ معیاري خدمتونه، تخصصي ملکي خدمتونه (ځانګړې سیاسي او مدني ونډې)، ټیټې بیې، او د حکومت د مرکزي او ولایتي ادارو سره یوځای کول.

د بیا جوړونې لمریتوب او سمون پروګرام له اوو عمده اساساتو څخه جوړدی: ۳۱

۱. د ملکي خدمتونو لپاره نوی قانوني چوکاټ؛

۲. د کارکوونکو اصلاح شوی مدیریت؛

۳. په اصلي مسیرو کې د حکومت د دندو او ادارو اچول؛

۴. اصلاح شوي مالي مدیریت، د حساب ورکولو جریانونه او طرز العملونه؛

۵. د پالیسي لارښه مدیریت او د مرکزي حکومت مکانیزمونه؛

۶. اداري اغیزمنتوب؛ او

۷. لارښه فزیکي بنسټونه

د بیا جوړونې لمریتوب او سمون پروګرام د عامه ادارې د سمونې د ستراتیژي عمده برخه وه. دا موضوع د حکومت له خوا په ۲۰۰۳ کال کې د ولسمشریز فرمان پر اساس اجراء او د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو د خپلواک کمیسیون له لارې تطبیق شوه. د بیا جوړونې لمریتوب او سمون چې اصلي موخه یې د حکومت په دندو کې د « لورولو مریټوبونو» په نښه کول وو، وروسته د حکومت « ټولو» ادارو ته د وغزیدلې هرومرو باید د غوښتنلیک او وروسته د تطبیق بهیر تعقیب کړي.

د عامه ادارې د سمونې پروګرام

په ۲۰۰۵ کال کې، د بیا جوړونې لمریتوب او سمون لکه د عامه ادارې سمون بیا طرحه شو چې تمرکز له یوه نوښت څخه لا پراخو سمونونو ته وغزوي چې ټول وزارتونه او ادارې پکښې شاملې وي، او په عین وخت کې سمونې له مرکز څخه ولایتونو او ولسوالیو ته ولیږدوي. د دوام اقدام په توګه عامه ادارې د سمون ۳۷ پروګرام پنځه « ارکان» درلودل:

۱. اداري سمونه؛

۲. تنخوا او امتیازونه (مادي مشوق)؛

۳. د ملکي خدمتونو مدیریت؛

۴. د وړتیا پربنسټ د ګومارنو تضمین او پراخول؛

۵. د ظرفیتونو لوړول؛

۳۲ د افغانستان حکومت، « د سمونې لومړیتوبونه او د بیا جوړونې د کار ستراتیژیک پلان» (کابل: د افغانستان حکومت، ۲۰۰۳).

۳۷ د افغانستان حکومت، « د عامه ادارې د سمونې ستراتیژي» (کابل: د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون، ۲۰۰۳).

د سمونې دوهم پروگرام، د عامه ادارې سمون، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو د خپلواک کميسيونله خوا جوړ او د ملکي خدمتونو په وزارتونو کې تطبيق شو. ددې پروگرام موخه دا وه چې د ملکي خدمتونو په سکتور کې پراخ سمونونه او اصلاحات پلي کړي. د ډيرو ځانگړو بنسټيزو اصلاحي بدلونونو ترڅنگ، چې په هغو کې د دندو لايحي، او د ځانگړو موقفونو د دندو توضيح، او د اړوندو وزارتونو له ستراتيژيکو موخو سره د تشکيلاتي جوړښت لومړنی انطباق هم شامل وو، په عين حال کې د بشري منابعو مديريت، د سوداگرۍ بهيرونو، او د پاليسيو او قانوني چوکاټونو تنظيمول هم ترسره کول.

د عامه ادارې سمونونو بڼل چې د لوړو معاشونو او ملکي مامورينو لږ شمير، د لا ډيرو بدلونونو لارښوونه په غاړه واخلي. د معاشونو او رتبو سيستم موخه دا وه چې پورتنیو دوو هدفونو ته د لاندې مقصدونو د لاس ته راوړلو لپاره ورسپري:

- د ملکي خدمتولو په ټولو کچو کې د معاش اصلاح شوي اندازه؛
- د شته معاش د طرحې لغو کول؛
- د مدد معاشونو د اوسنۍ سيستم ساده کول؛
- د ترقيعاتو او پرمختگ لپاره د وړتيا پراساس راڼه اقدامونه؛
- د اجراتو د ارزونې لپاره راڼه مکانيزمونه؛
- د ملکي مامورينو له خوا ښه حساب ورکول؛
- د خدمتونو اصلاح شوي ليريد.

معاش او رتب

معاش او رتب د ملکي خدمتونو په سکتور کې د عامه ادارې د سمونې د دريم اقدام په توگه پيژندل شوی وو. معاش او رتبو ته د گومارلو په سيستم کې، چېرې چې د سمونو لپاره ذهني ودې شتون نه درلود، اړتيا ليدل کيده. د معاش او رتبو شا ته عمده فلسفه دا وه چې د دايمي ملکي خدمتونو په تړلې هټۍ کې چې د کدرې سيستم پر بنسټ تنظيم شوی نه وو، سمون ددې لپاره ضروري وه چې کارکوونکو ته تنخه د هغوی د رتبې او د کار د کچې پراساس ورکول کيده او د موقف لوړوالي ته پاملرنې شتون نه درلود. د معاش او رتبو سيستم د دندو او له هغو سره د اړوند د معاشونو د ویش او تصنيف له لارې د مقام پراساس د معاشونو اندازه ودروله. د معاش او رتبو اوسنۍ چوکاټ به د **ملکي خدمتونو د قانون د مسودې** پراساس له نوي کدرې سيستم سره برابر شي. د قانون په مسودې کې ځانگړي تفصيلونو ته ځای نه ده ورکړل شوی، ځکه چې په دې هکله به په تقنيني سند کې پريکړه وشي.

د سمونو په ډير نوي او پراخ پروگرام، په تيره بيا د حکومت د وزارتونو او اداراتو په تشکيلاتي جوړښت کې، د معاش او رتبو د سيستم يو نوي جوړښت چې د پخوانيو دوولسو رتبو د جوړښت په پرتله يوازې اته رتبې لري، رامنيخ ته شو. نوي سيستم د هرې رتبې د عمده، مسؤليتو تر مينځ روښانه توپيرونه رامينځ ته کړل او د ټولو وزارتونو او ادارو په ملکي خدمتونو کې تطبيق کړل؛ په دې توگه د هرې رتبې لپاره د معاش يو واحد جوړښت چې په هغه کې د معاش پنځه قدمونو وجود درلود او په ټولو ملکي مامورينو باندې د تطبيق وړ وو، رامينځ ته شو.

د معاش او رتبې لپاره قانوني بنسټ د ملکي خدمتونو په قانون کې شتون لري. دا قانون د ملکي خدمتونو په وزارتونو او ادارو کې د سمونتيا لپاره لاندې اقدامات د اهميت وړ گڼي:

- د ټولو ملکي خدمتونو وزارتونو او اداراتو لپاره د اتو رتبو تشکيلاتي جوړښت؛
- د هرې رتبې لپاره پنځه قدمونه؛
- د هرې رتبې لپاره د گومارلو معيارونه؛
- د اجراتو مديريت او ارزونه.

(NUG) بايد روښانه ليد وړاندې کړي او د اصلاحاتو تگلاره په لومړيتوبونو کې ونيسي، په سمونو کې د لارښوونکې ادارې ملاتړ وکړي، او د اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو په خپلواک کميسيون کې، د ولسمشر په دفتر کې، د ماليې په وزارت او په ښې حکومتولۍ او اصلاحاتو کې د ولسمشر د ځانګړي استازي په اداره کې د کارونو د څنډ او تکرار مخه بنده کړي»^{۳۹}

د پايلو د آسانه کولو لپاره د ظرفيت جوړونه

د ملګري خدمتونو سمون په مختلفو مرحلو کې پيل شوي ده: د بيا جوړونې لمریتوب او سمون، د عامه ادارې سمون، او معاش او رتبې د سمونو دغو درې مرحلو په ملګري خدمتونو کې عمومي سمونې رامینځ ته کړي دي. اوس، د ملګري خدمتونو اندازه او دندې کنترول شوي دي. په ملګري خدمتونو کې د ظرفيت جوړونې لپاره ځانګړي پروګرامد ملګري خدمتونو په وزارتونو کې نوي بشري ظرفيت شامل کړي، که څه هم همدا اوس د ملګري خدمتونو په وزارتونو کې د پايلو لپاره ظرفيت جوړونه شتون لري.

د پايلو لپاره ظرفيت جوړونه CBR د ظرفيت جوړونې يو پروګرام ده چې د افغانستان په ملي بودجه کې د افغانستان د بيارغونې د وجهي صندوق له خوا تمويلېږي.

د پايلو لپاره د ظرفيت جوړونې پروګرامد اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو خپلواک کميسيون او ماليې وزارت له خوا اداره کېږي. او نظارت ئې د ماليې د وزير اود اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو خپلواک کميسيون د رئيس په غړيتوب د يوې لارښوونکې کميټې له خوا تر سره کېږي. د پايلو لپاره د ظرفيت جوړونې پروګرام موخه دا ده چې له حکومت سره د غوره وزارتونو د ظرفيت او اجراتو په ښه کولو کې، مرسته وکړي ترڅو د خپلو تگلارو په عملي کولو او د افغانستان خلکو ته د خدمتونو په وړاندې کولو کې بريالی وي. ددې لپاره چې د بهر له خوا تمويل شوو کارکوونکو باندې تکيه لږ شي، د پايلو لپاره د ظرفيت جوړونې پروګرام د ملګري مامورينو د ډيرو لوړو وړتياوونکو کدرونو او ماهرينو له ايجاد څخه ملاتړ کوي چې د حکومت د ډيرو ژورو سمونو مديريت په غاړه واخلي او دا خبره ډاډ منه کړي چې د اړتياوړ خدمتونه وړاندې شوي دي. د ظرفيت جوړونې ځانګړي پروګرامونه به د پايلو له منظم نظارت او رپوټ ورکولو سره يوځای تطبيق شي. د ملګري خدمتونو وزارتونه او ادارې، په تيره بيا چې د ملاتړ کچه پرتيځو باندې ولاړه وي، د پايلو لپاره په ظرفيت جوړونه کې ګډون کولای شي.

د اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو مستقل کميسيون

د اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو مستقل کميسيون (IARCSC) د افغانستان د اساسي قانون د ۵۰ مې مادې پيرنست د بن موافقې او د ۲۰۰۲ کال د مې د مياشتې په ۲۳ مې نېټې (۱۳۸۱/۳/۲) د جمهور رئيس د ۲۵۷ شميرې تقنيني فرمان سره سم، جوړ شو.

د اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو مستقل کميسيونله جوړيدو څخه پخوا په افغانستان کې د عامه ادارې د سمونو لپاره هيڅ مسؤل وزارت يا ادارې وجود نه درلود. د ملګري مامورينو او بشري منابعو د مديريت دندې د مختلفو وزارتونو لکه د کار او ټولنيزو چارو وزارت او ماليې وزارت او په همدې ډول د جمهوري رياست د چارو د ادارې تر مينځ خپرې شوي وي. په لومړي کې، د حکومت د مختلفو ادارو تر مينځ د همغږۍ د نه شتون له کبله د عامه ادارې اصلاحاتو يا د ملګري خدمتونو د نوي پاليسۍ د جوړولو لپاره اړتيا شتون نه درلود.

د اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو مستقل کميسيوند يو رئيس له خوا اداره کېږي چې په مستقيمه توګه جمهور رئيس ته مسؤليت لري. د اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو د مستقل کميسيوناصلي موخه داده چې د ملګري خدمتونو مختلفې ادارې معياري شي او د خدمتونو د وړاندې کولو معيار ښه والی ومومي. نوموړي کميسيون د افغانستان د ملګري خدمتونو په قانوني، فرهنگي، مديريتي، بشري او تخنيکي ظرفيتونو کې بدلونونه راوستلي دي. د اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو مستقل کميسيون د ملګري خدمتونو د قانوني ثبات په اړه روښانه ليد لري، غواړي هغه پر خپل ځان متکي شي، او عامه خدمتونه د خدمتونو د ليرې له لارې وړاندې کړي. د اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو مستقل کميسيوند ډيرو مهمو موخو په کتار کې د ملګري خدمتونو د ظرفيت لوړول او د وړتيا، لياقت، او آزادي سيالۍ پر اساس د استخدام د بهير جوړول دي.

د اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو مستقل کميسيون د افغان د ملګري خدمتونو په سيستم کې ډير عمده بدلونونه راوستلي دي. ځيني عمده بدلونونه د ملګري خدمتونو د مديريت د اساسي پروګرامونو تطبيق، د معاش او رتبو سيستم، په تخنيکي او اداري برخو کې د نوي ټکنالوژي رواجول، د وړتيا پيرنست استخدام، او د کارکوونکو لپاره د ظرفيت لوړولو د پروګرامونو جوړول، دي. په هرحال، د عامه روغتيا وزارت يو پخوانی ملګري مامور د سمونو په بهير کې په نيمګړتياوو داسې رڼا اچوي:

۳۹ عمده مالوماتي مرکه، لوړ پوړی مامور، د اداري اصلاحاتو او ملګري خدمتونو خپلواک کميسيون.

د سمونې تطبیق یوازې د ځانگړو وزارتونو مسؤلیت نه ده. د ملکي خدمتونو کمیسیون باید په پوره کچه قوي او غښتلی وي، او د سمونو په پلي کولو کې یې له سیاسي پلوه ملاتړ وشي. د سمونې د تطبیق لپاره د سیاسي ملاتړ اړتیا لیدل کیږي. د بیلگې په توگه، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو مستقل کمیسیون پخپله د بشري منابعو د مدیریت په اړه د مالوماتو د سیستم یا د ملکي مامورینو لپاره د ډیټابیس د نشتوالي له ستونزې سره مخامخ دي. د ملکي خدمتونو په سکتور کې د ملکي مامورینو په اداره کولو کې بدلون ته اړتیا شتون لري.^{۴۲}

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو مستقل کمیسیونلرې مسؤلیت په څلورو برخو ویشل شوي دي: گومارنې، شکایتونه، ملکي خدمتونو مدیریت، او د ملکي مامورینو روزل. په گومارلو کې عمده دنده د ملکي مامورینو استخدام دی، په داسې حال کې چې د شکایتونو بورډ د ملکي کارکوونکو له خوا سرغړونو سره سرو کار لري. ددې موخې لپاره دوه خپلواک بورډونه، د گومارنو بورډ او د شکایتونو بورډ، گومارل شوي دي.

د ملکي خدمتونو د مدیریت د ځانگړې په دندو کې د ملکي خدمتونو د نویو قوانینو جوړول او ملکي خدمتونو ته د استخدام د اوسنیو قوانینو بدلون، شامل دي. د مدیریت ډله هم دنده لري چې داخلي جوړښتونو ته بیا کتنه وکړي او د مختلفو وزارتونو ترمنځ د همغږۍ د رامینځ ته کولو له لارې په دې اړه ډاډ ورکړي چې قوانین په عمل کې تطبیقېږي. د دی کار لپاره «باید یو غښتلی د ملکي خدمتونو کمیسیون شتون ولري چې د ملکي خدمتونو په وزارتونو او ادارو کې د پالیسي په سمونو، تطبیق او نظارت کې ډیر ستر رول ولوبوي»^{۴۳}

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون په عین حال کې په حکومت کې د اداري سمونو او د عامه ادارې د سمونې لپاره دراتلونکو اقداماتو پروگرام د مدیریت لپاره د مرکزي ټکي په توگه پیژندل کیږي چې د اغیزمنې او پرځای حکومتولۍ د ملي لومړیتوب د پروگرامیوه برخه جوړوي.

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو په خپلواک کمیسیون کې د جوړښت او دندو کمزورۍ

د گومارنو د بورډ اصلي دنده د ملکي مامورینو د ۲۰۰۸ کال د قانون پر اساس د ملکي مامورینو استخدام ده. له پیل څخه مالومېږي چې د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون د ټولو ادارو په کتار کې، د گومارنو بورډ د سیاسي اغیزې او ملاتړ په وړاندې ډیر مصلحتونو په نظر کې نیسي. د گومارلو بورډ، د اوسني جوړښت سره سم، هڅه کوي د سیستم په چاپیریال کې دنده ترسره کړي. خو په هر حال، کله چې د ولسمشر له دفتر څخه مستقیمې لارښوونې ترلاسه کوي، نو ملاتړ او خپلوی پالنې ته د غاړې ایښودلو څخه پرته بله لاره نلري. د گومارلو بورډ ته د صلاحیت له ورکولو څخه پرته، د دندو په اجراء کې واقعي خپلواکۍ شتون نه لري. نتیجه دا چې، د وړتیا پر بنسټ د استخدام سیستم په واقعي توگه د وړتیا پر اساس ولاړ نه ده، او د استخدام لپاره کارول شوی میتود د ښه استعداد پیژندلو وړتیا نه لري، په تیره بیا چې د لوړ پوړو چارواکو د استخدام مسؤلیت ځانگړو وزیرانو ته ورکړ شوی وی.

کله چې د ملکي خدمتونو قانون تطبیق شو، انگیرنه دا وه چې د ملکي خدمتونو د مدیریت ځانگړه او د گومارلو بورډ به له یو بل څخه جلا والی ومومي. خو دا ډول جلا والی تر اوسه عملي شوی نه ده، او پایله یې داده چې د گومارلو د بورډ د خپلواکۍ په اړه هم مصلحتونه ترسره شوي دي. د قانون مسوده د کار په ویش او جلاوالي باندې تمرکز کوي چې کیدای شي د هغه پر اساس د دندو په اجراء کې یوه عمده ستونزه له مینځه واستل شي. د پارلمان یو غړي د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون په وړاندې خنډونه په لنډه توگه داسې توضیح کړي:

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون، د سمونې د لارښوونکي اداري به توگه، په تیره بیا د ملکي مامورینو په گومارلو کې د سمونو د تطبیق پوره وړتیا نه لري، ځکه چې د وړتیا او کفایت پرځای سیاسي او تخنیکي ملاتړ ته پاملرنه کوي. په دې توگه، د خدمتونو وړاندې کولو او د خدمتونو کیفیت د غوښتونو او ملکي مامورینو او اداره کوونکو له خوا د توجه وړ ټیټوالي سره مخامخ دي. همدارول، له اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو نو خپلواک کمیسیون څخه د ملاتړ کچه ټیټه وه او دې موضوع ته ډیرې پاملرنې شتون نه درلود.^{۴۴}

۴۲ عمده مالوماتي مرکه، پخوانۍ لوړپوړی مامور، د عامه روغتیا وزارت.

۴۳ عمده مالوماتي مرکه، پخوانی لوړپوړی مامور، د عامه روغتیا وزارت (MoPH)

۴۴ عمده مالوماتي مرکه، د پارلمان غړی

۴. ستونزې

څرگنده ده چې افغانستان د سمونو له نظره سترې لاس ته راوړنې لري. د تیر شوو ۱۵ کلونو په موده کې دولت جوړونه او په تیره بیا د ملکي خدمتونو په اړه ډیرې لاس ته راوړنې رامینځ ته شوي دي.

ځکه چې حکومت ته له طالبانو څخه وروسته وضعیت په میراث پاتې وو او په هغه کې ټولې ادارې له مینځه تللي وې او یا ئې ډیره ابتدائي بڼه درلوده، نو د ادارو او حکومتولي جوړول له هیڅ څخه پیل شو. په قانوني، جوړښتي او ظرفیتي ساحو کې ځنډونو د امنیتي ستونزو له کبله، لا ډیر شدت پیدا کړ. د لومړیتوبونو او د ملکي خدمتونو د سمون په اړه پریکړې اکثره د وخت د ډیر سخت فشار او د ډیرو لږ مالوماتو پر اساس نیول کیدی. د محلي او نړیوالو کارکوونکو ډیروالي د مؤثرې همغږۍ، مینځ ته راوړل له خورا ډیرو ستونزو سره مخامخ کړی، او د سیمه ایزو مالي او اداري منابعو دوام لرونکي نه شتون په بهرنۍ پلان جوړونې، تمویل، او تطبیقي ترتیباتو پورې تړلنوب لا ډیر ټینګ کړي دي.

له دې سره سره، د ملکي خدمتونو سمونیه مختلفو مرحلو کې د د بیا جوړونې لمریتوب او سمون، د عامه ادارې سمون او معاش او رتبو له لاری تطبیق شوی چې د اداري انکشاف د نوو پرمختیایي سیستمونو او جوړښتونو له تاسیس سره مرسته کړي ده. په ټولیز ډول، حکومتي ادارې او د خدمتونو د لیرېد بهیرونه اوس د پروګرامونو او موخو پر اساس ترسره کیږي.

د ملي حکومتولي په ډیرو ساحو، په ځانګړي توګه د ملکي خدمتونو سمونکې له اساسي پرمختګ سره سره، د ملکي خدمتونو په سمونه کې وړاندې تګ پخ ښکاري چې د لید وړ ستونزو د پرځای پاتې کیدو لاملونه ئې برابرکړي دي.

۴.۱ د ملکي خدمتونو پالیسي

د باور وړ ادارو ته د عامه خدمتونو بدلون په داسې یوه هیواد کې چې د ښې حکومتولي لاندې تاریخ ولري د حکومت جوړونې په لار کې عمده ستونزه ګڼل کیږي. د افغانستان د ملکي خدمتونو په پرمختیا کې ښکېل پالیسي جوړونکي له دوو عمده ستونزو سره مخامخ دي: د پالیسیت لرونکو سمونو د پرله پسې تعقیب ژمنه او د واقعي لومړیتوبونو د اړتیا څرګندول.

په ظاهري توګه، د سمونو لپاره سیاسي اراده شتون لري، خو ځینی وختونه داسې اراده خوشي خبرې ښکاري. په عین وخت کې، د ملي یووالي حکومت (NUG) له ډیرو بیړنیو ستونزو لکه امنیتي وضعیت او د سرچینو او بودجې د تامین لهماشکلاتو سره مخامخ دی، او ډیرې نورې ستونزې او ځنډونه د سمونو د تطبیق په لار کې د هغه مخنیوی کوي. د اوسنۍ وضعې د اساسي شننې سره سره داسې مالومیږي چې د ملي یووالي حکومت کوم ټولیز لید او همدا ډول په ملکي خدمتونو کې د سمون په هکله کوم روښانه انځور نه لري.

د حکومت په جوړښت او دندو، او په عمده توګه د ملکي خدمتونو په سکتور کې، په استراتیژیکي پلان جوړونې د خدمتونو په لیرېد او دریبوت ورکولو په سیستم او مکانیزمونو، او په ملي او محلي کچه د ملکي خدمتونو په وزارتونو کې د څرګندې همغږۍ نه شتون، ستونزې او لانجې رامینځ ته کړي دي.

د ملکي خدمتونو د سمونلپاره د روښانه تګلارې د نه شتون بل علت په هیواد کې د ډیرو لوبو کوونکو لکه مرسته کوونکو، افغان پالیسي جوړونکو، او داسې نورو شتون دی. دلته هر څوک مهم رول لوبوي، که څه هم حکومت، د جګړې او بشري پانګې د نه شتون له کبله، دا ظرفیت نه لری چې خپله اجنډا (د غونډې موخه) جوړه کړي. د یوه عمده مالومات لرونکي په خبره «موډ هر چاته غوږ نیسو او بیا د هغو پالیسي تطبیقوو»^{۴۵}

همدا ډول د ملکي خدمتونو وزارتونه چې خدمتونو د لیرېد مسؤلیت ئې په غاړه دی، د پرمختیایي پروګرامونو د تطبیق لپاره لږ منابع لري، چې عمده دلیل ئې د سرچینو او بودجې سیاسي کول او له مرسته کوونکو سره د همغږۍ نه شتون ګڼل کیږي.

د سمونو په اړه د سیاستوالو او مشرانو کمزورې ژمنې د حکومت په ادارو کې د لنډ - اندو مدیرانو او لارښوونکو د ټاکنو او ګومارنو لاملونه دي، چې د خپلو ادارو پرمختیاوو ته د ژمنو پرځای خپلو شخصي او سیاسي ګټو ته ژمنتیا لري.

وزارتونه او ادارې د سمونو لپاره د چمتووالي په مختلفو مرحلو کې ځای لري. ځینې وزارتونه د وړتیاوو لپاره اساسي دریغ یا تگلاره لري، چې په هغې کې د معاش او رتبو کارکوونکي او روزل شوی ملکي مامورین خپلې دندې د دندو د لایحو پراساس، چې د وزارت له اصولو سره سمې وي، ترسره کوي. په هر صورت، نور کارکوونکي حتی د ابتدایي وړتیاوو لرونکي نه دي.

په حکومتي او غیر حکومتي ادارو کې، چیرې چې د مرستندویانو د پرمختیایي مرستو پروگرامونه پیل کيږي، د مدیرانو ترمینځ له نخوت او کبر څخه ډک کره وپه دا لاملونه برابر کړي دي چې د نورو مامورینو او بناریانو ترمینځ د مالکیت احساس تیت شي. د ټولو بناریانو د اړتیاوو د پوهیدلو لپاره باید ارزونې ترسره شي.

د دې ترڅنګ د لاس وهنې نورې ادارې لکه د **ښېحکومتولۍ** او **سمونو لپاره د ولسمشر څانګې استازی د ولسمشر مرستیالان**، د **مالیې وزارت** هم شتون لري. د ټولو نوموړو کارکوونکو ونډې او مسؤلیتونه روښانه نه دي. باید غیر رسمي، او فیوډالي اړیکې چې په هغو کې د قانون د حاکمیت پر ځای د حمایت او ملاتړ اصول حکومت کوي، له یاده و نه باسو.

پارلمان د ملکي خدمتونو وزارتونو او ادارو د اجراتو په نظارت کې ډیر کمزوری ښکاري. په حقیقت کې ملاتړ ته دوړتیا په ځای ډیر اهمیت ورکول کيږي. د افغانستان اساسي قانون د پارلمان د غړو د انتخاب او انتصاب لپاره لازم معیارونه نه لري ترڅو د حکومت د کړنو او مقرراتو نظارت او د حکومت لپاره د قوانینو جوړول په ښه توګه ترسره شي.

هغه طرزالعملونه چې د وزارتونو ترمینځ اغیزمنه همغږي رامینځ ته کوي کمزوري دي. د **ولسمشر دفتر** اداري چارو اداره) د ستراتیژیکي پلان جوړونې، ټول حکومت ته د روښانه لارښوونې، او په تیره بیا، د وزارتونو او ادارو ترمینځ د همغږي د رامینځ ته کولو لپاره د اغیزمن مدیریت ظرفیت نه لري. داسې جوړښتونو او طرزالعملونو د جوړولو لپاره بیړنۍ اړتیا وجود لري چې په سیاسي کچه - د حکومت د غړو ترمینځ - او په اداري کچه - د وزارتونو او ادارو ترمینځ - او همدا ډول د دواړو - سیاسي او اداري برخو ترمینځ - اغیزمنه همغږي رامینځ ته کړي. حکومت باید د خپلې اجندا (تگلاره) د جوړولو او تطبیق وړتیا ولري:

یوه عمده ستونزه چې موږ یې په افغانستان کې لرو د لیکل شوو اسنادو نه شتون دی. بله ستونزه داده چې موږ مسؤلیتونه د یو بل په غاړه اچوو. د مالیې وزارت وایي چې دا د ملکي خدمتونو د کمیسیون مسؤلیت ده، کمیسیون وایي دا د اقتصادي چارو وزارت ستونزه ده.^{۴۲}

په تیره بیا د ملکي خدمتونو په سکتور کې د دندو، ونډو، او جوړښتونو د ځانګړتیا په اړه په حکومت کې یو شان دریغ وجود نه لري. حکومت د ملکي خدمتونو د سمونې لپاره داسې پراخه او روښانه پالیسي، او د پلټنې لپاره د لومړیتوب داسې تگلارو وجود نه لري چې د افغانستان سیاسي، اقتصادي، ټولنیز، او کلتوري ماهیت ته انعکاس ورکړي. په خواشینۍ سره باید وویل شي چې د ډیر اهمیت وړ یو عامل (فکتور) داده چې د سمونې لپاره د پالیسي په اړه مهم بحثونه په امنیت پورې د تړلو ستونزو له خوا تپل کيږي.

۴.۲ قانوني چوکاټ

د ملکي خدمتونو او عامه ادارې له سمونو څخه د ملاتړ قانوني چوکاټ کافي نه دی او لا ډیرې ودې ته اړتیا لري. یو لړ ډیر مهم قوانین لاتر اوسه تصویب شوي نه دي. د ښو قوانینو او مقرراتو پراساس د پالیسيو شننه او جوړول ډیر وختونه د چټک پروګرام د هغو مداخلو په ګټه چې د اوږد مهاله اصلاحاتو له تګلارې سره اړیکه نه لري، له سترګو لیدلې دي.

حکومت د ملکي خدمتونو د سمونې او د خدمتونو په وړاندې کولو کې د ښه والي د راوستلو په لار کې باید ډیر ګامونه پورته کړي. د **تشکیلاتو قانون** باید خپل ځای ومومي ترڅو د ملکي خدمتونو د وزارتونو او ادارو لپاره روښانه ونډې او مسؤلیتونه طرحه کړي. د دې قانون نشتوالی نه یوازې د اجراتو تکرار، د کار ځنډیدل، د دندو ډیروالی، او په وزارتونو کې د مبهمو ونډو او مسؤلیتونو شتون، را منځته کړ، بلکې په عین حال کې د ملکي خدمتونو په سکتور، او ځانګړو وزارتونو او ادارو کې د مرکز او ولایاتو په کچه، د پالیسي جوړونې او خدمتونو د وړاندې کولو نا کافیتعرفونه هم رواج کړي دي.

د **تشکیلاتو قانون** باید له حکومت سره مرسته کړي وای چې خپله مالي وړتیا او د هغو ملکي خدمتونو وزارتونو او ادارو شمیر څرګند کړي، چې اړ دي خپلې دندې او اصول ترسره کړي. دا قانون یو ځل پارلمان ته د تصویب لپاره استول شوي وو، خو د ډیرو عواملو له کبله، لکه د حکومت بې کفایتی، نور لومړیتوبونه، د تصویب لپاره د ډیرو قوانینو موجودیت، د جمهور رئیس تقنیني فرمانونه، د دندو ډیروالی، او عمومي بې تفاوتی - د نوموړي قانون په تصویب او بیا کتنې کې د ځنډ عوامل رامینځ ته کړل.

۴۲ پراښی خبرې اترې، د ۲۰۱۵ کال د دسمبر ۱۲مه

بله بيلگه د **ملکي مامورينو قانون** ده، چې تعديل او اصلاح ئې په ۲۰۱۰ کال کې ددې لپاره پيل شوه چې لېږدني له پراښي گومارل سيستم څخه کادري سيستم ته صورت ومومي. نوموړي قانون په عين حال کې هڅه کوي چې تخصصي کول او په ملکي خدمتونو کې ثبات، د ملکي خدمتونو له مامورينو څخه د حمايي مکانيزم د معرفي کولو، د گټو له تضاد څخه د مخنيوي، د دندو اعلان ته سپارلو مکلفيت، د معاش او رتبو د عقلائي کولو، د وړوالي د لوړولو، او د رتبې او درجې ته د پام نه کولو پراساس د ملکي مامورينو د غير سياسي کولو لارې را مينځ ته کړي. دا قانون به همدا ډول له هر سکتور سره د ځانگړي اقدام او د بشري منابعو د مديريت د سمونې له لارې، د سکتور پربنسټ تشخيص کول ترويج کړي. **د ملکي مامورينو قانون** به په عين حال کې د کادرونو د مديريت او د معاشونو په سيستم کې سمونې رامينځ ته کړي او په آزموينو کې د عمومي برخې اخيستنې سيستم به ترويج کړي. د اداري اصلاحاتو د **ملکي خدمتونو خپلواک کميسيون**، د عدليې وزارت، او د مالي وزارت په دې قانون باندې کارکوي، خو لاتر اوسه د تسويد په مرحله کې دی.

د دغو قوانينو د نهائې کولو او توشيح په لار کې ځنډونه په عمده توگه د سياسي ارادې نه شتون او د وزيرانو له خوا په قانون کې د هغوي د وندو او دندو په ځايولو باندې ټينگار ده. ددې تر څنگ د قضائې څانگه د **اداري طرز العمل قانون** مخنيوی کوي. د سمونو په اړه د قانوني او نظم ورکونکو مسئلو په وړاندې عمده ستونزه د **عدليې وزارت** د **تقنين څانگه** ده چې ټيټ ظرفيت لري. ډير قوانين د تصويب انتظار لري او په نوموړې څانگه کې پراته دي. ډير طرز العملونه هم په عدليې وزارت کې د ځنډ په حالت کې پاتې دي.

۴.۳ جوړښتي او اداري ستونزي

د تيرې لسيزې په موده کې، ډيرو دوه اړخيزو او څو اړخيزو مرستندويه ادارو د تطبيق خپلواک واحدونه جوړ کړل چې د ټولنيزو پاليسيو پروگرامونه او پروژې تطبيق کړي. په داسې حال کې چې دغو نوښتونو په ځانگړي توگه د هيواد په ليرې پرتو سيمو کې د خدمتونو چټک ليرد رامينځته کړ، په عين حال کې د داسې ډيرو ادارو او اجرائيوي موازي څانگو د جوړيدو سبب شوي چې کارکوونکو ئې د هيواد له ملکي خدمتونو سره برابر نه وو او د وزارتونو او حکومتي ادارو په وړاندې ځواب ورکوونکي نه گڼل کيدل.

د ملکي خدمتونو او سني سيستم د **ملی يووالي حکومت** کې ښه کارنه ورکوي. د کسب او کار روڼ بهير وجود نه لري. د سمونې او اداري بنسټ جوړونې په لار کې عمده ستونزه په لارښوونکو حکومتي ادارو کې په عمده توگه د لياقت او وړتيا پرځای د خپلوی او شخصي اړيکو پر بنسټ گومارنې دي. دا ډول حکومتي مشران ډير وختونه د تحرک او خوځښت خاوندان نه دي، او يوازې د خپلو گوندونو او هغو کسانو په کټه کارکوي چې دوي ورپورې تړلي دي.

د ملکي خدمتونو وزارتونه هڅه کوي د حکومت د پرمختيائي پروگرامونو د لنډ مهاله او پالينست لرونکو اصولو او جوړښتونو پرځای د داسې موخو او صلاحيتونو په هکله تمرکز او فکر وکړي چې د هغوی خپلو موخو او پروگرامونو ته گټوروي. د حکومت په وزارتونو کې همغږي شتون نه لري، نو ځکه د همغږي پرځای اختلافونه رامينځ ته کيږي. ملاتړ او حمايت ډير رواج ده، او زښت ډير وزارتونه له خيالي يا ناوړه مامورينو څخه ډک دي.

د حکومت په وزارتونو او ادارو کې گټور او د لوړې کچې مديريت او همدا ډول تخصصي او دکار وړ ظرفيتونه شتون نه لري چې د عصري مديريت او عامه ادارې له نشوالي سره يوځای، د خدمتونو پيښ ليرد، د بودجې ټيټ پليټوب، او د بي کفايتي يوه سلسله رامينځ ته کوي.

ډيرو دوه اړخيزو او څو اړخيزو مرستندويه ادارو د پروژو او پروگرامونو د عملي کولو لپاره خپلواکې ادارې جوړې کړې چې پايله ئې د داسې موازي جوړښتونو رامينځ ته کيدل وو چې کارکوونکي ئې د هيواد د ملکي خدمتونو سره برابر والی نه درلود او د حکومت د وزارتونو او ادارو په وړاندې ځواب ورکوونکي نه وو. برسیره پر دې نړيوالو شريکانو د حکومت د اجراتو لپاره ځانگړي معيارونه جوړ کړي نه وو.

د افغانستان شرايطو او عينيتونو ته لږ پاملرنه شوي ده. په حقيقت کې، **نړيوال بانک** د **بيا جوړونې لومړيتوب** او **سمونه**، د عامه ادارې **سمونه**، او د **معاش او رتبو معيارونه** د افغانستان د عينيتونو پرځای، د نړيوالو تجربو پربنسټ جوړ کړي دي.

د ملکي خدمتونو د وزارتونو او ادارو **تشکيلاتي جوړښتونه** د کارونو د تکرار او بيرته پاتې کيدلو له کبله له تورم سره مخامخ دي. د **ملکي خدمتونو** د مديريت څانگې په ملکي خدمتونو کې د تکرار او کار د بيرته پاتې کيدو ۲۱ ساحې پيژندلې دي. د بيلگې په توگه، د مالي پلټنې په برخه کې پنځه مختلفې رسمي او صلاحيت لرونکې ادارې شتون لري: د پلټنې لوړه (عالي) اداره، د مالي وزارت،

په مختلفو وزارتونو او ادارو کې د پلټنې څانګې، له فساد سره د مبارزې او څارنې عالي اداره، او د فساد پر ضد د نظارت او ارزونې خپلواکه ګډه کمیټه د دغه پیچلي جوړښت روښانه کول نه یوازې مالي زیرمو، بلکې اغیزمنې څارنې او رویتیا ته اړتیا لري.

د ملکي خدمتونو په وزارتونو کې د ادارو یا څانګو د را مینځته کولو لپاره مناسب او وړ طرزالعملونه او لارښوونې شتون نه لري. د بیلګې په توګه، په وزارتونو کې د جنسیت اداره، په د مالي او اداري څانګو لاندې کې جوړې شوي دي، په داسې حال کې چې د جنسیت موضوع په پالیسي پورې اړه لري. د تنظیمونکي چوکاټ او د اړتیا سره سم جوړښتونو نه شتون دا حقیقت رامینځ ته کوي چې په یوه وزارت کې څانګې پروژې په یوه مشخص تشکيلاتي جوړښت کې ځای پیدا کولای نشي. برسیره پردې، «د ټولو لپاره د یوې کچې» پالیسي په تیره بیا د ملکي خدمتونو په سیمه ایزو تشکيلاتي جوړښتونو کې خپل شتون ته ادامه ورکوي، په داسې حال کې چې دا موضوع باید د شرایطو بر بنسټ صورت ومومي.

۴.۴ د کار او کسب (Business) بهیرونه

په ملکي خدمتونو کې د کار او کسب بهیرونه نغښتې دي او لا تراوسه ساده شوي نه دي او سمونتیا ئی نه ده موندلې. د بودجې جوړولو، د منابعو مدیریت، پلان جوړونې، پریکړې کولو، او پلټنې په شمول، د عمده اداري جریانونه تنظیم او معیاري کول کمزوري او بی اتباره (بیاعتبار) پاتې دي؛ عمودي او افقي همکاري او همغږي او په تیره بیا هغه طرزالعملونه چې د حکومتي ادارو، خصوصي سکتور، او ښاریانو ترمنځ متقابل عمل هم پخوانی. بڼه لري. د کار په بهیر کې نوموړو پیچلتوبونو د خدمتونو په وړاندې کولو باندې اغیزه کړې ده.

د اوږدو او نغښتو کارونو او اداري طرزالعملونو لویه شمیره عملي اجرات کمزوري کوي او په حکومت او عامه وګړو کې بالقوه فساد پراخوي. د دغه جریان د څرګندولو په هکله، یو عمده مالومات ورکوونکېداسې وايي «د کار د جریان په اړه، د مالیې وزارت د کارکوونکو له خوا ماته داسې وویل شول چې په ولسوالیو کې د یو ښوونکي د استخدام لپاره ۵۴ لاسلیکونه او ۲ میاشتې وخت ته اړتیا شتون لري»^{۴۷}

د تشکيلاتو قانون، د ملکي خدمتونو قانون، او د ملکي مامورینو قانون په شمول چې د قانوني چاپیریال بنسټ او د عامه اداري جوړښت جوړوي، بیا کتنې ته اړتیا لري. دیر مهم عناصر، لکه هغه قوانین چې د اجرائیوي ادارو اصول او ضروري اداري طرزالعملونه رامینځ ته کوي، تر اوسه جوړ شوي نه دي. په دې ډول، د عمده اداري بهیر تنظیم او معیاري کول په څانګې توګه د بودجې په جوړولو، د منابعو په مدیریت، پلان جوړونې، پریکړه کولو، او تطبیق کې کمزوری پاته کیږي.

د ملکي مامورینو ترمنځ ټیټ ظرفیت او د مسلکیتوب نه شتون د خدمتونو په وړاندې کولو کې لا ډیرې ستونزې را مینځ ته کوي. د ملکي مامورینو له یوې دریمې برخې څخه لږ کسان د خپلو دندو د اجراء لپاره لازم ظرفیت او مهارت لري. د کار په قوې کې لږوالی نشته، خو په مدیریتي او تخنیکي برخو کې، په حکومتي ادارو کې ډیر بې کفایته مامورین وجود لري. په حکومتي ادارو کې د کار کوونکو یوازې ۱۵ سلنه د وړتیا خاوندان دي، خو نور ۸۵ سلنه ئی هومره وړتیا نه لري. د حکومت په ادارو کې د کار موثریت موجود نه ده.

تراوسه، له برېښنايي حکومت کولو څخه د ګټې اخیستنې او انټرنیټي وسایلو په اړه منظمېشنېموجودیت نه لري چې د عامه سکتور او لوړو اداري مقامونو له خوا له ښاریانو او خصوصي تشبثاتو سره د تجربو مبادله او مشورې ترسره شي.

۴.۵ ملکي مامورین

په افغانستان د ملکي مامورینو له لور شمیر سره سره، مالومه نه ده چې هغوی په ښه توګه د ملکي خدمتونو په جوړښتونو کې ویشل شوي وي.

د افغانستان د ملکي خدمتونو په وزارتونو کې د ملکي مامورینو شمیر د (۴۱۷,۰۰۰) په شا او خوا کې دی. نږدې (۲۲۰,۰۰۰) کسان هغه ملکي مامورین دي چې د خدمتونو د وړاندې کولو مستقیم مسؤلیت په غاړه لري. په هر صورت، په دې اړه چې آیا پورتنی شمیره کافي ده، یوې ژورې ارزونې ته اړتیا لیدل کیږي.

۴۷ پرانیستي خبرې اترې، د ۲۰۱۵ کال د دسمبر ۱۲مه.

په تیرو وختونو کې، ملکي خدمت یو ترلي سیستم وو، او د نورو کارکوونکو گومارل له بنسټه خوا څخه تر سره کیدل. د معاش او رتبو د سیستم له پلټوب سره سم، د پرائیستي سیالۍ نوي سیستم د ملکي مامورینو د گومارلو لپاره رامینځ ته شو. په دې توگه نوي کارکوونکي له نوو مهارتونو سره د ملکي خدمتونو د وزارتونو په ټولو برخو کې استخدام شول.

دغو پرائیستو سیالیو د ملکي خدمتونو په سکتور کې ظرفیت جوړونې ته لاره پرائیستله، خو د پراخ فساد له کبله، ډیر عمده مدیریتی موقفونه د اړیکو او سیاسي ملاحظاتو پر بنسټ ډک شول. دا موضوع د دې سبب شوه چې د ملکي خدمتونو په وزارتونو کې فساد او د ټیټ کیفیت خدمتونو وړاندې کول، رواج ومومي، ځکه چې په استخدام کې رویتیا د سیاسي ملاتړ، شخصي اړیکو، خپلوی، او اداري ککړتیا، له کبله کمزوري شوه. د ملکي مامورینو په گمارلو او استخدام کې، سیاسي او قومي مسئلو د ځانگړو مهارتونو او وړتیاوو اهمیت له مینځه وویو. په حکومتي ادارو کې د ملاتړ د ژورو شبکو شتون دا مانا لري چې په ملکي خدمتونو کې وړتیا او لیاقت (د وړتیا پر اساس استخدام او د اجراتو د ارزښت ټاکنه)، کوم معیار نه ده. دا خبره په دې مانا ده چې د حکومت په پالیسي جوړولو او د خدمتونو په وړاندې کولو کې خورا ټیټ ظرفیت ځای نیسي.

په ۲۰۰۸ کال کې د معاش او رتبو سمونه د **ملکي خدمتونو په سمون** کې ډیره لوړه هیله گڼل کیدله. هڅه وشوه چې د اتو رتبو د رامینځته کیدو له لارې، چې هرې رتبې پنځه قدمونه درلودل، ټول ملکي خدمتونه تر پوښښ لاندې راشي. د دغه سمون عمده لاس ته راوړنې د دندو د لایحو روښانه توضیح، او د وړتیا پر بنسټ د گومارلو اصول وو. خو سره له دې، د هغو په جوړولو او تطبیق کې ستونزو شتون درلود. د طرح کولو او جوړولو په ستونزو کې د ادارو ترمینځ د توپیر کولو، د رتبو د تصنیف ډیر سخت سیستم شامل وو، چې د عامه خدمتونو په راز راز سکتورونو کې ډیرو لږو توپيرونه ته اجازه ورکوي. د معاش او رتبو پخواني سیستم، په مسلک باندې ولاړ سیستم نه درلود، مسلکیتوب شتون نه درلود او د ملکي خدمتونو په مختلفو سکتورونو کې د توپیر کولو په سیستمونو باندې سترگې پټیدلې.

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیوند مالوماتو پر بنسټ، شا او خوا (۳۲۵،۰۰۰) دندې د معاش او رتبو له لارې سمون موندلې، او (۳۵۰،۰۰۰) موقفونه د معاش او رتبو له نوي سیستم څخه دگټې اخیستلو له لارې بیا ډک شوي دي. د معاش او رتبو د سمولو برخه ټیټ پلټوب هم د مرکزي ادارو په ځینو برخو کې د ټینگار پایله ده.

د معاشونو د کچې لوړوالی چې د نړیوالو مرستندویانو له خوا تمویل شوی ده، د معاش په مختلفو سیستمونو کې د همغږۍ نشتوالی، د وړتیا پر بنسټ په گومارلو او ترفیعاتو کې د ټینگو نیمگړتیاوو، او په عامه سکتور کې د کارکوونکو د اړتیاوو د مینځ مهاله او اوږد مهاله پلان جوړولو او همدا ډول د زده کړو د اړتیاوو، د نه پوره کولو عوامل برابر کړي دي.

ملکي خدمتونو په ډیریدونکي توگه د لایفو ملکي مامورینو او متخصصینو له خوا د حکومتي دندو پرېښودل او په نړیوالو ادارو کې د لاسو معاشونو او د کار ښو شرایطو لاس ته راوړل، لیدلې دي. پرمختیایي ادارو او د هغو افغان شریکان هڅه کړي ده چې په ملکي خدمتونو کې له مینځه تللي ظرفیت او کمزوري اجرات په وزارتونو کې د قرارداد پر اساس د مامورینو له لارې بیا را ژوندي کړي ده، تر څو بیړني پروگرامونه اجراء شي. په دې توگه هغوی کولای شي یو «دوهم ملکي خدمت» رامینځ ته کړي چې پخپل وار په ملکي خدمتونو کې د تشکیل نورو ستونزو ته شدت ورکړي.

د سخت والي د پایلې په توگه او د مرستندویه ټولني د غبرگون په نتیجه کې، سوپر سکيل معاشونه په تدریجي توگه رامینځ ته شوي دي. مختلفې طرحې دا شرایط برابروي چې معاشونه بشپړ شي. د پایلو لپاره **ظرفیت جوړونه** د نوموړو طرحو په کار کې خورا نوي طرحه ده. په حقیقت کې د موضوع موازي خدمتونو رامینځ ته کوي چې په عین اداري کې د یو بل ترڅنگ شتون درلودلای شي. د داسې «دوهم ملکي خدمت» را مینځ ته کیدل به په اوږد مهاله اداري ظرفیتونو باندې پاییدونکې اغیزه وکړي، ځکه چې ډیر افغان متخصصین په مرستندویه ادارو کې جذب شوي دي.

په افغانستان کې درې ډوله ملکي مامورین وجود لري. د مثال په توگه، د عامه روغتیا وزارت ۱۸،۳۹۲ عادی ملکي مامورینو د قرارداد پر اساس (۲۳،۰۰۰) کارکوونکو، او د قرارداد پر بنسټ ۴۰۰ کارکوونکو / سلاکارانو ته د لنډ مهال لپاره، اړتیا لري. نا برابره معاشونه هم د «عادی» (تشکیل) مامورینو ژمنو ته زیان رسوي او د هغوی د هڅولو مخنیوی کوي. د «عادی» مامور میاشتنی معاش ۸۰۰۰ افغانۍ (۱۲۰ امریکایي ډالر) ده چې د قراردادي کارکوونکي د معاش سره چې له ۸۰۰ تر ۴۰۰۰ ډالره ده، د پرتله کولو وړ نه ښکاري.

په عامه سکتور کې د ډول ډول معاشونو شتون، د وړتیا لرونکي بشري پانگې لږوالی، او د مرسته کوونکو ترمینځ او همدا ډول د مرسته کوونکو ادارو او حکومت ترمینځ سیالي، چیرې چې کارکوونکي د ورته دندو د اجراء په مقابل کې ډول ډول معاشونه ترلاسه

کوي، دا ټول د حکومت په اجراتو او عامه لید باندې (او عامه احساس باندې) منفي اغیزه شیندي. د لوړو معاشونو غوښتل او په دې اړه تمې داسې کچې ته رسیدلي دي چې حکومت یې د پوره کولو توان نه لري. د انډیوالی، خپلوی او د قومیت پر اساس ډیر عمومیت لری. د وړتیا پر بنسټ گومارنه په ډیرو وزارتونو او ادارو کې لا تر اوسه جوړښتیزه شوي نه ده. ددې خبرې مانا داده چې «تر ټولو وړ او لائق» کسان د «پیژند گلوۍ» په گټه له پامه لویدلي دي، او په دې توگه د استعفاء کولو حالت برلاسي پیدا کړي او د پر مختیا لپاره د ډیر کار هڅول له مینځه تللي دي.

د گومارنو پر بنسټ ولاړ د معاش او رتبو اوسنی سیستم د ملکي خدمتونو په سکتور کې د مسلکي مدیریت سیستم ځواب ورکونکی نه ده، او د هغه پر ځای باید د مدیریت کدري سیستم را مینځ ته شي. د ملکي خدمتونو په سکتور کې باید د بشري منابعو مدیریت، عامه مالي مدیریت او د مسلکي کدرونو مدیریتي سیستمونه ځای ونیسي.

د وزارتونو د ملکي خدمتونو په سکتور کې د بشري منابعو د مدیریت سیستم هم ستونزې رامینځ ته کوي. په وزارتونو کې، په تیره بیا د ملکي مامورینو او قرار دادي کارکونکو په گومارلو کې ډیرې مداخلې کیږي. حتیدا اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو د خپلواک کمیسیوند گومارلو پورې، د وزارتونو او ادارو د ملکي مامورینو په استخدام کې پاک او روڼ نه ده. له دې کبله، د فساد د لږوالي لپاره د استخدام، د مامورینو د ساتنې، زده کړې او ودې، او د معاشونو د کچې د مالومولو په بهیر کې بیړنۍ روښتیا ته اړتیا لیدل کیږي.

په وزارتونو کې د پروژو د کارکونکو او د حکومت د ملکي مامورینو یوځایوالی غټه ستونزه ده. ددې ستونزې د حل کولو لپاره نړیوال سلاکاران استخدام شول او د شته سیستمونو ارزونه وشوه، او اوس د ادغام او یو ځای کولو بهیر پیل شوی دی. د پروژو د کارکونکو او په تشکیل کې د شاملو مامورینو د معاشونو ترمینځ د توازن راوستل یوه ستونزه گڼل کیږي. په وزارتونو کې د ادغام او یو ځایوالي پروگرامونه د ظرفیت جوړولو پروگرامونو لکه د پایلو لپاره ظرفیت جوړوونې ته اړتیا لري، که څه هم د پایلو لپاره ظرفیت جوړونه په دې اړه لږ منابع په اختیار کې لري.

د مامورینو د اغیزمن کار لپاره د مناسبو شرایطو د رامینځ ته کولو په اړه لږ پاملرنه شوي ده.

د بشري منابعو د مدیریت د مالوماتو سیستم موخه دا ده چې د حکومت په ټولو برخو کې، د کارکونکو د شمیر، د هغوي د دندو او د استخدام د مودې په شمول، د ملکي خدمتونو یو دقیق انځور رامینځ ته شي. د صحیح، پر ځای او بشپړ مالومات هم د پریکړه کولو، پالیسي ارزونې، پلان جوړونې او اړوندو دندو د ملاتړ لپاره، چې پایله یې د ملکي خدمتونو مناسب او عصري مدیریت ده، ضروري بریښي.

په ملکي خدمتونو کې یوه ډیره د اهمیت وړ ستونزه د بشري منابعو او مسلکي کدرونو لپاره د مناسبو پالیسیو او کړنلارو نه شتون ده. برسیره پردې د ملکي خدمتونو د قانون تطبیق او هغه ته پاملرنه د استخدام او غوره کولو، د دندو طرح کولو (د دندو وړتیا او اړتیا)، ترفیعاتو، او د مامورینو ساتنه ډیره ستونزمنه دنده ده.

مسلکي پرمختک د ملکي خدمتونو د مدیریت د اوسني سیستم له خوا نه هڅول کیږي. نور اړوند عوامل لکه د اجراتو ارزونه او زده کړه په ښه توگه همغږی نه لري. ځکه چې د شته واقعیتونو پر بنسټ ولاړه نه ده. د بشري منابعو د مدیریت په اړه تجربې له یوبل سره جلا دي، چې په دې توگه په ملکي خدمتونو کې اوږد مهاله پایښت کمزوری کوي.

د ملکي خدمتونو په اړه اساسي مالومات نیمگړي دي او تل دقیق نه بریښي، حمایتي سیستمونه په کافی اندازه د پریکړو د کولو له مدیریت څخه ملاتړ نه کوي. **د بشري منابعو د مدیریت مالوماتي سیستم** د ملکي خدمتونو په اړه د اساسي مالوماتو د وړاندې کولو لپاره جوړ شوی ده، خو د بشري منابعو د مدیریت په اړه پراخې اړتیاوي نه پوره کوي.

د زده کړو او مدیریت پراختیا گران بیه ده او ډیر وختونه د هغو کسانو لپاره چې اړتیا ورته لري، د لاس موندنې وړ نه ده. تکراري زده کړې د موډلونو او د مرستندویانو له خوا د تمویل شوو پروژو له لارې ترسره کیږي، چې د مسلک د اوږد مهاله پر مختیا او د اجراتو له ارزونو سره اړیکه نه لري. په هیواد کې د پراخې ظرفیت جوړونې او زده کړې د پالیسي او تگلارې نه شتون نړیوالو او ملي گډون کوونکو ته شرایط برابر کړي دي چې په لوړ بیه او نیمگړو زده کړو پروگرامونو په پلټوب کې ښکېل شي.

د حکومت له خوا د افغانستان د ملکي خدمتونو په انستیتوت کې د زده کړو د آسانتیاوو د برابرولو او د ملکي کارکوونکو لپاره د زده کړو د یو لړ پراخو پروگرامونو د جوړولو له لارې د لیدو پرمختګونه شوي دي. په هر حال، په مرکزي او سیمه ایزه کچه د زده کړو لپاره غوښتنې او اړتیاوې له هغه ظرفیت څخه چې د زده کړې دا ډول پروگرامونه جوړې، خورا ډیرې لوړې دي. د زده کړو پروگرامونو له اړتیا سره سم کیفیت او پایښت ته پاملرنه نه ده کړې، په داسې حال کې چې د عامه سکتور او راتلونکو اداره چیانو د لنډ مهاله او اوږد مهاله اړتیاوو سره سم، پلان جوړونې ته ډیره لږ توجه شوي ده.

په ملکي خدمتونو کې د جنسیت د برابروالي په اړه دودیز خنډونه، امنیتي ستونزې، د ظرفیت جوړونې لپاره لږ زده کړه او پانګونه، او له پالیسیو څخه غیرکافي (نابسیا) ملاتړ، غټې ستونزې ګڼل کېږي.

۴.۲ د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون

په رسمي توګه، د هغو پالیسیو اصلي مسؤلیت چې موخه یې د ملکي خدمتونو او عامه ادارې پرله پسې پرمختیا ده، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون په غاړه ده. په هر حال، ډیر نور مهم فعالین په تیره بیا عمده نړیوالې مرسته کوونکي ادارې، د محلي ارګانونو خپلواکداره، د مالي وزارت، او نور وزارتونه چې لوی مالي امکانات لري، موجود دي. په دې توګه، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون د ډیرو فعالینو او ادارو له موجودیت سره، چې پخپل چاپیریال کې د نوښتونو په پلټنې، تمویل او ډیزاین کولو کې ښکېل دي، خپل صلاحیتونه کمزوري، ویني.

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون په سمونو کې د یوې رهبري کوونکې ادارې په توګه، د سمونو په تطبیق کې پوره وړتیا نه لري. په دې توګه د خدمتونو لیرېد او د خدمتونو کیفیت د دغو ناوړو ملکي مامورینو او مدیرانو له خوا د لید وړ ټیټوالی موندلی ده. په وزارتونو او ادارو کې د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون د ګومارلو بورډ وزارتونو او ادارو لپاره د استخدام په جریان کې هیڅ ډول روښانتوب او روښتیا نه لري.^{۴۸}

برسیره پردې، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون ملاتړ لاس ته راوړي. د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون پخپل مدیریت کې ځان د فعال پرخای غبرګون کوونکی ګڼي، ځکه چې د حکومت په مختلفو سکتورونو او سطحو کې د نوښتونو د ماهوي او روښي ادغام نشتوالی احساسوي. د هیواد په عامه ادارې کې د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون موقف تل تر عامه اعتراض لاندې راغلی دی.

د سیاسي لارښوونکو په پالیسیو او لومړیتوبونو کې ابهام د ملکي خدمتونو په سکتور کې په تیره بیا د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو د خپلواک کمیسیون په اړه، ستره ستونزه ګڼل کېږي. په حقیقت کې، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون لا تر اوسه په دې اړه چې سیاسي لارښوونکي د ملکي خدمتونو له سمونې څخه څه غواړي، روښانه نظریه نه لري. په دې هکله چې د ملکي خدمتونو د سمونې لومړیتوبونه باید کوم وي، د مشرتابه له خوا پریکړه شوي نه ده. د بیلګې په ډول، د ملکي خدمتونو سموند اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون او مالي وزارت له خوا همغږی شوی دی، په داسې حال کې چې بهاداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون، مالي وزارت، او د ښې حکومتولۍ او اصلاحاتو په اړه د ولسمشر د خاص استازي په اداره کې د سمونې د لارښوونې لپاره پریمانه دندې شتون لري. په حکومت کې د ځانګړو دندو د اجراء لپاره ډیر شمیر لویې کوونکي او فعالین وجود لري.

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون د لوړو پوړو چارواکو له خوا د ملاتړ نه موجودیت او همدا ډول د داخلي او بهرنیو خنډونو او موانعو له کبله، د خپلو دندو په اجراء کولو کې ډیر بیرته پاتې دي، چې د ملکي خدمتونو د سمونې له پلوه د ورو، کمزوري، او برخه ایزې همغږۍ سبب کېږي.

۴۸ عمده مالوماتي مرکه، ستر سلاکار، نړیوال بانک.

۵. پایلې او سپارښتنې

ځکه چې امنیتي ستونزې د سمونې د لومړیتوبونو د ټاکلو بهیر کمزوری کوي، نو په افغانستان کې مداوم او ماتیدونکی وضعیت د حکومت له خوا د سمونو او بدلونونو رامینځ ته کول له ستونزو سره مخامخ کوي. سره له دې، د یوې لسیزې څخه د ډیرې مودې له پرله پسې عمده اصلاحي پروگرامونو او ځانګړو نوښتونو او پروژو - که څه هم همغږۍ پکښې وجود نه درلود او لنډ مهاله وي - له کبله د ملي وحدت حکومت لپاره عمده امکانات وجود لري چې د افغانستان په ملکي خدمتونو کې وده او پراختیا رامینځ ته کړي.

د ملکي خدمتونو سکتور د حکومت د څرګندې او فعالې وسيلې په توګه اړ ده چې ښاريانو او سوداګرو ته د خدمتونو د وړاندې کولو په کیفیت او باوریتوب کې د پرمختیا او سمونې لپاره، د بدلون او اصلاح د معرفي کولو په اړه اقدام وکړي. دا ډول خدمتونه لکه د نیستمنۍ کمول، له فساد سره مبارزه، د ژوند د کچې سمونه، او د خصوصي سکتور پرمختیا، د هیواد د پرمختیا او انکشاف لپاره ډیر اهمیت لري. نو ځکه باید ټول حکومت د ملکي خدمتونو پر سمونه تمرکز وکړي. د ټول حکومت منظم، او پایښت لرونکی پروګرام او پالیسی په دې اړه ضروري ښکارېږي. په ټولیزو توګه، د لارې یوې رنې نقشې ته اړتیا لیدل کېږي، د لانجو د حل لارو د پرله پسې تطبیق لپاره یوې ټاکلې تګلارې ته ضرورت موجود ده.

دې موخې ته د رسیدلو لپاره د ملکي خدمتونو د سمونې په پراخه پوهه، بنسټیزه اړتیا ګڼل کېږي. په دې هکله ډیره هڅه، ټینګه اراده او له ولسمشر څخه نیولې بیا تر ملکي مامورینو پورې د حکومت ژمنه، ډیر اهمیت لري. دا خبره په هرځای او هره کچه د مناسبو او وړ کسانو ټاکنو ضرورت را برسیره کوي.

د سمونو لپاره د لید وړ د لارو نقشې او پلانونه لکه د ملي لومړیتوب ۳ یم پروګرام، د عامه ادارې د سمونې لپاره راتلونکي اقدامات، او د ملکي خدمتونو سمون، جوړ شوي دي. خو په هر حال، د پلټنې پایښت لرونکو سیستمونو او روشونو ته لږ پاملرنه شوي ده. د دې لپاره چې د اصلاحاتو د پروگرامونو آسان او دوام لرونکي پیلېدو ته اړتیا شته ده. د نظارت د یو پراخ چوکاټ موجودیت ته اړتیا شته ده.

له ډیرو ستونزو څخه جلا، ځینې عمده مسئلې شتون لري چې باید د ملکي خدمتونو د سمونې لپاره په بیړنۍ توګه پلې شي.

۵.۱ قانوني چوکاټ

د دولت د اجرائیوي دندو د سرته رسولو لپاره داسې قانوني روښانه چوکاټ ته اړتیا لیدل کېږي چې په هغو کې وزارتونه او مرکزي ادارې (او د هغو سیمه ایزې ادارې) شاملې وي. نوموړي جوړښتي اصول باید همدغه جوړښتونه او مرکزي اجرائیوي طرز العملونه په بر کې ونیسي. یادشوی چوکاټ باید د داسې انعطاف څښتن وي چې د دندو بیا ویشلو ته امکانات برابر کړي. په داسې حال کې چې د وزارتونو او مرکزي ادارو د تاسیس، ادغام او بیا جوړونې اصول د وزارتونو او ادارو ترمنځ د دندو ویش باید روښانه او له رویتیا څخه ډک وي.

د ملکي خدمتونو په وزارتونو کې د راتلونکو سمونو لپاره باید درې عمده قوانین تصویب او نافذ شي.

لومړی، د تشکیلاتو قانون هڅه کوي چې د دولتي تصدیق په شمول، د افقي او عمودي جوړښتونو اصول او دندې توضیح کړي. د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون او عدلیې وزارت ته دنده سپارل شوي ده چې د قانون یوه واحد مسوده جوړه او کابینې او پارلمان ته یې وړاندې کړي. دا مسوده لا تر اوسه د عدلیې په وزارت کې پاتې ده.

دوهم، د اداري طرز العمل قانون حکومت ته د خدمتونو د وړاندې کولو چلندلار تشریح کوي او د هغې په اړه نورمونه او معیارونه ټاکي. نوموړی قانون د خدمتونو د وړاندې کولو لپاره ځانګړي قواعد او معیارونه او په اداري طرز العمل کې د ښاريانو د ګډون په اړه توضیح وړاندې کوي. په هر صورت، داسې مالومېږي چې قضايي څانګه د دغه قانون د تصویب په وړاندې مقاومت کوي.

او په پای کې د ملکي مامورینو قانون د ملکي مامورینو د استخدام اصول توضیح کوي. د دې قانون اصلاح او تعدیل په ۲۰۱۰ کال کې پیل شو. د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون او د عدلیې وزارت د دغه قانون په متن باندې کارکوی، خو لا تر اوسه د عدلیې وزارت د وروستۍ بیا کتنې لپاره د تصویب په مرحلې کې دی.

باید د هغو قوانینو په اړه بیرنۍ بریکړه وشي چې د عامه سکتور او قانوني چوکات بشپړتیا ور په غاړه ده او له ډیرې مودې رایسې د بیا کتنې انتظار لري. د عامه مقرراتو د جوړولو لپاره بیرنۍ اړتیا وجود لري تر څو د عمده اجرائیوي بهیرونو، په تیره بیا پلان جوړنې، بودجې جوړونې، او د منابعو مدیریت اداره کړي.

د دغو قوانینو د نهائی کولو او توشیح کولو په لار کې عمده خنډونه د سیاسي ارادې نه شتون، ټیټه ظرفیت، د لیاقت نه شتون، نور لومړیتوبونه، د تصویب لپاره د ډیرو قوانینو موجودیت، د دندو ډیروالی، او په ساده توګه د علاقې نه شتون، شمیرل کېږي. قواعد او قوانین ډیری وختونه د عدلیې د وزارت په تقنیني څانګه کې پاتې کېږي.

د سمونو تطبیق باید د ځانګړو وزارتونو یوازنی مسؤلیت ونه ګڼل شي. د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون باید هر ورو په کافي اندازه غښتلی وي چې د سمونو پلټوب تعقیب او چټک کړي. د دې ترڅنګ، پارلمان باید د وزارتونو او ادارو د اجراتو د څارنې په اړه خپلې عمده دندې ترسره کړي.

۵.۲ جوړښتي او مدیریتي ستونزې

باید داسې وظیفوي بیا کتنه او ژوره سمونه وجود ولري چې د ملکي خدمتونو به سکتور کې پر جوړښتي سمونې او دقیق تشکیلاتي جوړښت باندې تمرکز وکړي. د ملکي خدمتونو سکتور باید خپلو اصولو او دندو ته ځواب ورکونکی شي. د وزارتونو د وړتیا او مسؤلیتونو ارزونې ته ضرورت وجود لري چې پر بنسټې د تعدیل د راوستلو او د دندو د ویش له لارې د کارونو له تکرار او ځنډ څخه مخنیوی وشي.

د وزارتونو او ادارو تشکیلاتي جوړښتونه باید سمون ومومي او د کارونو هر ډول ځنډ او ډیروالی، موازي جوړښتونه، او د کارونو تکرار باید له منځه ولاړ شي. د بیلګې په توګه، د مالیې په وزارت او د اقتصاد په وزارت کې په اقتصادي پالیسۍ او پلان جوړونه کې ښکاره ځنډ لیدل کېږي.

په سیاسي کچه - د حکومت د غړو ترمینځ - او په اداري کچه - په وزارتونو او ادارو کې - او بالاخره د دواړو سیاسي او اداري ارګانونو ترمینځ د اغیزمنې همغږۍ لپاره جوړښتونو او طرزالعملونو ته بیرنۍ اړتیا وجود لري. عمده موخه باید دا وي چې به مرکزي او محلي کچه د جوړښتونو د بیا جوړولو په اړه وړاندیزونه د دې لپاره وړاندې ښي چې د حکومت ځانګړې دندې په داسې دقت او پاملرنې سره جوړې شي چې د دندو د کمولو او ډیروولو له لارې اداري موثريت او کفایت لوړ کړي. دا ډول بیا کتنه په عین حال کې کولای شي د خدمتونو وړاندې کولو موازي (د بهرنۍ مرستې له خوا تمويل شوي) مکانیزمونه تشخیص کړي او هغه (چیرته چې معقول او پرځای وي) له یو بل سره د دې لپاره یو ځای او مدغم کړي چې سیمه د خدمتونو د لیردولو لپاره بیا تخصیص شي.

اړتیا لیدل کېږي چې د حکومت د کار بهیر د دې لپاره بیا جوړ شي او سمون ومومي چې د حکومت د اداري اجراتو ساده کول او چټکوالی تأمین کړي. د حکومت د کار په بهیر کې سمونې چې د اداري دندو به اړه اجرات آسانه کوي، باید د حکومت لپاره لوی لمریتوب وي. عمده تمرکز باید پر رویتیا، حساب ورکولو، اغیزمنتوب او کفایت، یووالي، اصلي مسیر ته اچولو، او ساده کولو باندې وشي چې طرزالعملونه له یو بل سره د تړلو اسنادو د مدیریت او د مالوماتو د آرشیف کولو د سیستم له لارې، معیاري کوي.

د موضوع باید لومړی د ملکي او عامه خدمتونو په ټولو شته قوانینو، قواعدو او طرزالعملونو باندې پلي شي تر څو د طرزالعملي مسئلو د اړتیا او نه اړتیا ارزونه تر سره شي. دا ارزونه باید یو پراخ لړلیک رامینځ ته کړي چې په هغه کې د تعدیل یا حذف کولو مشخص وړاندیزونه شتون ولري. د دې موخې لپاره، حکومت کولای شي یو خپلواک کمیسیون تأسیس کړي چې په هغه کې د پارلمان غړي، د ولسمشر له دفتر څخه لوړ استازي، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون، د قضاء غړي او دمديني ټولني استازي، غړیتوب ولري. د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون کولای شي د کمیسیون د وړاندیزونو د تطبیق څارنه ترسره کړي.

برسیره پردې، حکومت کولای شي د ملکي خدمتونو په سکتور کې د ښو او بدو تجربو یو لړلیک د یو شوو، پایښت لرونکو او ساده شوو طرزالعملونو د لارښوونې لپاره جوړ کړي.

د بریښنايي حکومتولۍ (e-governance) سمون به د ډیریدونکې موثريت او اغیزمنتوب او همدا ډول د اقتصادي ودې، او پایښت لرونکې پرمختیا او غښتلتوب، په چټکوالي، او د نیستمنۍ په لږوالي کې برخه واخلي. دا موضوع به په عین وخت کې حکومتي خدمتونو ته د ښاریانو بریښنايي لاسرسۍ ته لار واړه کړي. د بریښنايي حکومتولۍ ډیر پراخ بالقوه قدرت ته په پاملرنې

سره، حکومت باید په ټول هیواد کې د هغه د پرمختیا او تطبیق لپاره چټک ګامونه پورته کړي. هغه طرزالعملونه او بهیرونه چې کیدای شي بریښنایي شي باید وپیژندل شي. کیدای شي د ملکي خدمتونو یو ملي مالوماتي مرکز ددې لپاره جوړ شي چې د یوه ملي پراخ بریښنایي سیستم د پرمختیا، پروګرام جوړولو، تطبیق او ساتلو دنده ترسره کړي. د نورو ښیګڼو لکه معیاري کولو، په اصلی مسیر کې اچولو، او د طرزالعملونو چټکتیا ترڅنګ، دا موضوع په عین حال کې د قانوني عقیدو په ټینګښت او په جلا سیستمونو کې د بېو او مصرف په را ټیټولو کې برخه اخلي. په ملکي خدمتونو کې ښکیل ټول جوړښتونه باید په پرله پسې توګه په داسې سخت افزار (hardware) باندې تجهیزاتي سي چې له یو شان نرم افزار (Software) څخه ګټه اخلي. کارکوونکي باید په ښه توګه وروزل شي او ښاریان و هڅول شي چې له نوموړو وسایلو څخه ګټه پورته کړي.

د بشري منابعو د مدیریت لپاره د یو معاصر او پراخ سیستم جوړولو او انکشاف ته اړتیا لیدل کیږي. اصلي موخه داده چې د ملکي خدمت د اوسني سیستم پرځای چې د اشخاصو ملاتړ او وفا داري کوي، داسې سیستم رامینځ ته شي چې د اصولو او وړتیا پر بنسټ ولاړ وي. په ټول حکومت کې د بشري منابعو مدیریت کولای شي د کارکوونکو د شمیر، د هغوی د مقامونو، او د استخدام د مودې په اړه دقیق انځور وړاندې کړي، او د ملکي مامورینو د اوږد مهاله پرمختیا او اجراتو په اړه لازم مالومات برابر کړي.

د بشري منابعو مدیریت (اداره) باید د مسلکي پرمختیا او ځانګړو اجراتو پر بنسټ ولاړ وي او دودیز او فرهنګي عوامل سره یو ځای کړي. په دې موضوع کې باید د ملکي خدمتونو داسې ملي پالیسي شامله وي چې د اجراتو او مسلکي پرمختیا او همدا ډول د ملکي خدمتونو د اجراتو داسې ارزونه کوي چې په ټول حکومت کې د تطبیق وړ وګڼل شي. د اجراتو د ارزونې په اړه کیدای شي چې د مکافاتو او مجازاتو سیستم را مینځ ته شي.

د بشري منابعو د مدیریت د پالیسي تطبیق لاندې پایلې را مینځ ته کوي:

۱. د دندو د لوړ امنیت له لارې لږ ډیر موثر او اغیزمن ملکي خدمتونه؛

۲. افغان مسلکي کارکوونکو او ځوانانو ته د مسلکي فرصتونو برابرول؛

۳. په عامه سکتور کې ډیر استخدام؛ او

۴. د مغزونو د تینښتې مخنیوی

د بشري منابعو د مدیریت پالیسي د ملکي خدمتونو له اړتیاوو او د استخدام له پلانونو سره سم په مرکز او ولایتونو کې ښه پلانونه جوړوي. د دې اقدام پایلې به د پالیسیو، قوانینو، مقرراتو، او د بشري منابعو د مدیریت د پلټنې سیستمونو د عادي او ورځني نظارت له لارې ارزول کیږي.

د دې لپاره چې پر وخت، دقیق، او بشپړ مالومات د ملکي خدمتونو لپاره تأمین او له پرېکړه کولو، پلان او پالیسي جوړونې څخه ښه ملاتړ ترسره شي، **د بشري منابعو د مدیریت مالوماتي سیستم** جوړ شو چې د ملکي خدمتونو په اړه اساسي مالومات را ټول کړي، خو دا سیستم د بشري منابعو د پراخو اړتیاوو په پوره کولو کې بریالی نه شو. د مالوماتو نوموړی سیستم باید عصري شي ترڅو د بشري منابعو د مدیریت پراخه تګلاره را مینځ ته کړي. په دې توګه په مرکز او ولایتونو کې د وزارتونه او ادارو له خوا د بشري منابعو د مدیریت د دندو ښه ملاتړ ترسره کیږي، د ستراتیژیکو پلانونو او پالیسي جوړولو له بهیر سره مرسته کیږي، او د مالوماتو له را ټولولو څخه د تطبیق سیستم ته د لږد بهیر آسانتیا مومي.

د بیا جوړونې لومړیتوب او سمونه او د معاش او رتبو سیستم، دواړو، **د ګډري مدیریت** غښتلي کولو نه پوره پاملرنه کړي نه ده. په دې ډول د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون د دندو چې د ملکي خدمتونو د پرمختیا لپاره د مسلک پر اساس د یو سیستم د جوړولو وړاندیز وکړي، چې وړتیاوې او استعدادونه د حکومت په دندو کې جذب او استخدام شي.

د عادي کدرونو (بشري منابع، مالی مدیریت، تدارکات، او داسې نور) او تخنیکي کادرونو (بهرنۍ چارې، عامه روغتیا، او نور) د ودې لپاره باید د عمومي ادارې ملي آزمویني رامینځ ته شي ترڅو د هر کدر قوت په روښانه ډول مالوم شي. د کدرونو د مدیریت سیستم به د ملکي خدمتونو به ټولو برخو کې تخنیکي او عادي کدرونه ځای پرځای کړي. په دې اړه عمده موخه د ملکي خدمتونو مسلکي کول دي ترڅو د وړتیا او اړوندې دندې تر مینځ اړیکې تأمین شي. برسیره پردې، په دې ډول د استخدام او بالقوه نوماندانو د زده کړو او وړتیا تر مینځ اړیکه رامینځ ته کیږي.

۵.۳ ظرفیت جوړونه او زده کړه

د ملکي مامورینو یوازې یوه برخه د خپلو دندو د اجراء کولو لپاره مناسب مهارتونه او ظرفیت لري. له دې کبله، خورا ډیر اهمیت لري چې دملکي مامورینو مهارتونه، ظرفیتونه او کاري اجراءات د زده کړو د ملي پالیسی، د زده کړو تگلاره او د زده کړو د پلان جوړونې او عملي کولو له لارې تقویه شي. په دې توګه، دغه اقدام کولای شي چې په تدریجي توګه د لوړې بیې نړیوالو کارپوهانو پرځای افغان متخصصین ځای پرځای کړي. د زده کړو او سټی پالیسی او همدا ډول د افغانستان د ملي خدمتونو د انستیتوت ظرفیت باید د زده کړو د اړتیاوو د ارزونې له لارې تر بیا کتنې لاندې ونیول شي ترڅو د ظرفیت لوړولو لپاره لازمي اقدامات وپېژندل شي. په عمومي توګه، باید د خدمت په جریان کې د زده کړو او دنوو ګومارل شوو د روزلو لپاره یو پراخ پروګرام جوړشي. په دې ډول زده کړو کې باید ډول ډول امکانات او بیلګې له لمړینو او عمومي پوهې را نیولې بیا تر ځانګړو مهارتونو او لوړو زده کړو پورې شامل وي. په داسې پروګرامونو کې باید د لوړو او منځنیو کچو مدیران، لوړ پوړي مامورین، او په ټیټو کچو کې نوي ګومارل شوي ملکي مامورین برخه واخلي. دا موضوع هم ډیر اهمیت لري چې د لوړو زده کړو فرصتونه رامینځ ته شي چې د ملکي خدمتونو د منځنۍ او لوړو رتبو مدیران په پوهنتونونو کې د لیسانس او ماسټرۍ درجې ترلاسه کړي. د ملکي خدمتونو د نخبه (وتلي) مامور زده کړې د بیلګې په توګه د فرانسې د ملي ادارې په ښوونځۍ (ENA) یا په جرمني کې د اداري علومو په پوهنتون کې یوه ارزښتناکه موضوع ده چې باید تر غور لاندې ونیول شي.

د زده کړې ټول پروګرام باید یوازې ځانګړي مسلکي تخصص ته اختصاص پیدا نه کړي، بلکې د ټولنیزې پانګې په اړوند موضوعاتو کې باید خلک زده کړې ترسره کړي ترڅو هغوی داسې کسانو ته بدلون ومومي چې د باور وړ، ډیر ژمن، او مسؤلیت منونکو مامورین او ښاریان ورڅخه جوړشي. برسیره پر دې، د زده کړې پالیسی باید سره تړلې وي او د تنخوا (معاش) او رتبې له سیستم سره تطابق ولري.

۵.۴ د معاش او رتبو سیستم

د معاش او رتبو او سټی پر مقام ولاړ سیستم د مسلکي مدیریت سیستم اړتیاوو ته ځواب ورکونکی نه ده. نوڅکه دا موضوع باید په بیره حل او سمه شي ترڅو د ګومارلو مناسب، پایښت لرونکی، او عادلانه سیستم د ټولو معاشونو کچه سره همغږه کړي او د عامه خدمتونو په مختلفو سکتورونو کې لا ډیر ښه تشخیص ته امکانات برابر شي. دا موضوع په تیره بیا د هغو لپاره ډیر اهمیت لري چې د ادارې د عمومي مهارتونو پرځای د تخصصي تخنیکي وړتیاوو غوښتونکي دي. سوپرسکیل معاشونه (د لوړې کچې معاشونه) باید په تدریجي توګه له مینځه ولاړ شي او پرځای یې د داسې مناسبو او عادلانه معاشونو طرحې جوړې شي چې خلک ملکي خدمتونو ته جذب او وساتل شي. دا موضوع په عین حال کې خلک په ملکي خدمتونو کې د کارکولو ترڅنګ د تکميلي کار د پیدا کولو له هڅو څخه مخنیوی کوي.

په معاش کې سمونه باید په لاندې پراخو اصولو ولاړه وي:

- د دې موضوع تضمین چې په عامه خدمتونو کې د معاش اندازه په زړه پورې او د حکومت لپاره د زغملو وړده؛
- په تدریجي ډول د « سوپرسکیل» او له بهر څخه تمویل شوو د کارکوونکو پرځای د معاش او رتبو د ملي او واحد سیستم را مینځ ته کول؛
- د عامه خدمتونو څخه بهر تر ممکن حد پورې د معاش رقابتي کچې ته رسیدل؛
- په عامه سکتور کې د معاشونو په اړه د ډیر رویتیا رامینځ ته کول؛ او
- د مساوي کار په مقابل کې د مساوي معاش ورکولو تضمین.

د ولسمشر ۲۳۵ ګڼه فرمان ددې لپاره صادر شو چې د ملي تخنیکي مرستیالانو^{۴۹} (NTAS) د معاش کچې، چې د افغانستان د حکومت د تشکیل په دننه یا له هغه څخه بهر کې کارکوي، اندول پیدا کړي. په دې جریان کې له بهر څخه تمویل شوي کارکوونکي هم شامل دي چې معاشونه یې د نړیوالو مرسته کوونکو له خوا ورکول کېږي. د د معاش اندازه د معاش یو عمومي چوکاټ وړاندې کوي چې مرستندویانو پر هغه موافقه کړي او د اوسنیو شته معاشونو له کچې سره سمون لري. د ملي تخنیکي مرستیالانو د معاشونو

۴۹ د افغانستان حکومت، «د ملي تخنیکي مرستې د معاش پالیسی» (کابل: د مالیې وزارت، ۲۰۱۴).

د کچې په تطبیق کې ډیره غټه ستونزه داده چې نوموړې اندازه د حکومت او نړیوالې ټولنې د ګډ مالي ظرفیت پر بنسټ جوړه شوي وه. په بهرني تمويل کې له لږوالي سره یوځای، د ملي تخنیکي مرستیالانو د معاش اوسنۍ کچه په څرګند ډول ملکي مامورینو ته د حکومت له خوا د معاشونو له ورکړې څخه لږه بریښي، او له دې امله د زغم وړ نه ګڼل کیږي.

افغان لوړپوړو مسلکي مامورینو ته د ملي تخنیکي مرستیالانو د تنخوا د کچې د اهمیت په نظر کې نیولو سره، د ملي تخنیکي مرستیالانو د کچې ارزونه او د معاش او رتبو د جوړښت څرګندونه چې د مینځ مهاله مالي او لګښتي چوکاټ سره سمون لري، د لوړ اهمیت درلودونکې ښکاري. ښايي اړینه وي چې د ملي تخنیکي مرستیالانو معاشونه داسې کچې ته را ټیټ شي چې د کدري مدیریت د سیستم له لارې د مسلکي ظرفیتونو په ساتلو کې د حکومت وړتیا کمزورې نه کړي.

۵.۵ د ګومارلو بهیر

حکومت باید په څرګنده توګه دا موضوع په ګوته کړي چې پلوي والی، سیاسي مداخله، او د چا خوا نیول هرومرو پای ومومي او ځای یې په استخدام، له دندې شلې او د ملکي مامورینو په ترفیعاتو کې له رویتیا او شفافیت څخه ډک اصول ونیسي. په دې توګه د ډیرو وړتیا لرونکو او هڅونکو مامورینو لپاره د استخدام شرایط برابرېږي. برسیره پردې، دا موضوع په حکومت باندې باور را مینځ ته کوي.

په دې ډول لازمه ده چې په بیړنۍ توګه د ګومارلو یوه پایښت لرونکې، رڼه، او له مسئولیت څخه ډکه او د وړتیا پر بنسټ ولاړه پالیسي را مینځ ته شي ترڅو د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون د ګومارنو بوږ، وزارتونه، ادارې، او نور حکومتي جوړښتونه هغه په ملي او ولایتي کچه تطبیق کړي. وروسته بیا، د وړتیا پر بنسټ ولاړو، مناسبو او رڼو ګومارنو د څارنې او تضمین لپاره په وزارتونو او ولایتونو کې باید د ګومارنو کمیټې جوړې شي.

د هیواد د نفوس لوړې ودې ته په کتلو سره، کارکوونکو ته د عامه سکتور د راتلونکې اړتیا په اړه پراخي او پرله پسې ارزونې ته ضرورت لیدل کیږي، ترڅو د مختلفو سکتورونو ځانګړې غوښتنې وپېژندل شي او د پوهنې د سیستم له لارې د لایقو نوماندانو برابرول تضمین شي.

په ملکي خدمتونو کې د ښځو ګډون او د جنسیت د برابروالي په اړه یوه ډیره لویه تشه شتون لري چې باید ډکه شي. حتی خصوصي سکتور د ښځو په اړه مناسب دریځ نه لري. په هر حال، د ملکي خدمتونو ادارې باید په اداري او مدیریټي برخه کې د ښځو لږه سلنه ولري. که څه هم په اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون کې د جنسیت ریاست په ملکي خدمتونو کې د جنسیت د برابروالي لپاره وجود لري، خو هغه د جنسیت د برابروالي او ښځو دودې په اړه د حکومت په اړه ایستلو کې خورا ډیر کمزوری او ضعیف بریښي. د جنسیت ریاست باید د جنسیت د برابروالي او د ښځو په چارو کې د لارښوونکې ادارې په ډول پاته شي او د ځورولو پر ضد پالیسي تعقیب کړي، خو د جنسیت د برابروالي د تطبیق په اړه د هرې حکومتي ادارې مجبوریت باید د ولسمشر له فرمان سره سم را مینځ ته شي.

۵.۶ حساب ورکول

په ملکي خدمتونو کې حساب ورکول په دولت باندې د خلکو د باور او د نوموړو ادارو د دندو لپاره خورا ډیره مهمه موضوع ده. د قانون حاکمیت د خلکو لپاره د مدني حقوقو د قانوني تضمین غوښتنه کوي ترڅو هغوی د حکومتي ادارو له غیر قانوني او استبدادي کړو وړو په وړاندې و ساتل شي. خلک باید هرومرو د قانون پر بنسټ حق ولري چې له خپلو حقونو څخه ساتنه وکړي او د ضرورت په صورت کې د قانوني اقدام غوښتنه وکړي.

افغانستان د مدني ټولنو ډیرې کړنلارې او فعالې ټولنې لري، خو په عین حال کې اړتیا لیدل کیږي چې حساب ورکول پخپله د حکومت له دنده څخه پیل شي. په حقیقت کې، په هیواد کې د حساب ورکولو ډیر شمیر قوانینو ته اړتیا شتون لري.

په هر حال، په دی اړه هیواد کې یوازې یو بنیادي قانون، د اداري اجرائو قانون، وجود لري چې د خلکو ته د ملکي خدمتونو د وزارتونو له خوا حساب ورکول توضیح کوي. په هر صورت، نوموړی قانون لا تر اوسه د تسوید په مرحله کې ده، او لکه د ډیرو نورو قوانینو په شان تر اوسه توشیح شوي نه ده. دا کار باید له ځنډ څخه پرته سرته ورسېږي.

یوه مهمه ماده چې باید په نظر کې ونیول شي او لا تر اوسه په قانون کې ځای نه لري د اداري محکمو جوړول دي چې کیدای شي د سترې محکمې یا د پارلمان له خوا په قانون کې زیاته شي. د دا ډول محکمې جوړیدل به هغه ستونزې چې د حکومت په جوړښت کې وجود لري او په اداري سمون او داخلي اداري مسئلو پورې اړه لري، حل کړي. دا محکمې به په عین حال کې دنا پیلې ادارې په توګه عمل کوي ترڅو د دغو ستونزو په اړه قضاوت وکړي او په حکومت او د اساسي قانون پر بنسټ جوړ شوي دولت باندې د خلکو باور ټینګ کړي.

مدني ټولنه هم کولای شي په حکومتي حساب ورکولو کې د حکومت د شریک او څارونکي په توګه محوري رول ولوبوي. د نیمګړي سیاسي مکانیزم له کبله، مدني ټولنه کولای شي ښاریانو او خلکو ته دا فرصت برابر کړي چې په سیاسي او اقتصادي پریکړو کې برخه واخلي. مدني ټولنه کولای شي د حکومت پر کړنو باندې په څرګند ډول څارنه وکړي او په دې ډول د ملاتړ او نظارت فرهنگ ته رواج ورکړي. مدني ټولنه په طبیعي ډول له داسې ستر فرصت څخه د روښتیا او حساب ورکولو په اړه استازیتوب تر سره کړي.

د سمونې په بهیر کې د مدني ټولني د ښکیلتیا بل اړخ داده چې له حکومت سره د خلکو د حقوقو او د حکومت له خوا د هغوی د غوښتنو د برابرولو په اړه، اړیکې ټینګې کړي. په اوسني حال کې، د حکومت ډیر لږ مامورین د حکومت په اساسي مسئولیتونو، چې د ښاریانو (اتباعو) د حقوقو ساتل او د هغوی د غوښتنو پر ځای کول دي، پوهیږي. د همدغه دلیل پر اساس، حکومت باید مدني ټولني ته د دښمن پر ځای د خورا مهم ملګري په سترګه وګوري، او د همدې لپاره افغانان و هڅوي چې په مدني ټولنو کې فعالانه برخه واخلي. د پایلې په توګه، دا موضوع د متقابل باور او اعتماد په لوري یو بل مهم ګام شمیر کېږي.

حکومت او نړیواله ټولنه دواړه را بلل کړي چې په افغانستان کې د مدني ټولني ملاتړ وکړي. د مدني ټولني د ټینګښت په لار کې هڅې باید د نوموړي ټولني په مدیریت او تخنیکي ظرفیت جوړونې باندې تمرکز ولري. دا موخه د زده کړو او د ظرفیت جوړونې د هڅو له لارې چې د بشپړ شویو کارونو لپاره له مالي ملاتړ سره یو ځای دي، لاس ته راتلای شي. د مثال په ډول، د مالیې وزارت کولای شي د مدني ټولنو د استازو لپاره یو سیمینار جوړ کړي او له ګډون کوونکو سره مرسته وکړي ترڅو د حکومت د بودجې په جوړولو او مالي مدیریت باندې پوه شي.

۵.۷ د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون

د ملکي خدمتونو په سکتور کې د دندو ډیروالی او حتی د سمونو لپاره، د ګڼ شمیر «رئیسانو» د شتون په شرایطو کې، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون باید د ملکي خدمتونو د سمونې لپاره د لارښوونکې ادارې په توګه پاتې شي. دا خبره باید په څرګند ډول خپره او د هغې درناوی وشي. د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون باید له هر ډول سیاسي مداخلې څخه و ساتل شي. د خورا ډیر اهمیت وړ موضوع د ټول حکومت، پارلمان او ولسمشر له خوا، د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون ته د روښانه او لید وړ ملاتړ او ډاډ ورکول دي.

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون باید ملکي خدمتونو ته د ستراتیژیکو لارښوونو او مدیریت د وړاندې کولو او همدا ډول په عامه اداره کې د یو ټینګ، اغیزمن او بسیا سیستم لپاره د لارښوونکې ادارې په توګه پاته شي. د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون چې خورا ډیرې دندې په غاړه لري، د سمونې د پروګرام دمشرتابه د ټینګښت لپاره لا ډیر لوی ملاتړ ته اړتیا لري.

د یوه لایق، باوري، او اغیزمن اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو د خپلواک کمیسیون شتون د ملکي خدمتونو د سمون د تطبیق او د عامه ادارې د یوه عصري سیستم د پیدایښت لپاره زښت ډیر ارزښت لري. په داسې حال کې چې اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون له تاسیس څخه را په دې خوا د دې ادارې په جوړښت او پراختیا کې د پاملرنې وړ پرمختګ لاس ته راغلی دی، خو لا تر اوسه د ظرفیت په اړه ځینې ستونزې پر ځای پاتې دي، چې که چیرې حل نشي، کیدای شي د نوموړې ادارې وړتیا د خپلو کړنلارو په اغیزمن پلټوب کې کمزورې کړي.

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو د خپلواک کمیسیون د دندو او ونډو د بریالي اجراء لپاره مخ کې شرطونه د ادارې خپلواکي، د ولسمشر بی قید او شرطه ملاتړ، د لوړو هیلو خاوند، ژمن او قوي زعامت، یو لوړ باکفایته پرسونل چې مناسب معاش ولري، پریمانه تمویل، او د نورو شریکانو له خوا د نوموړې ادارې مشرتابه ته درناوی، ګڼل کېږي.

۵.۸ خصوصي سکتور

که څه هم د ملکي خدمتونو سکتور په هر وزارت کې د خصوصي سکتور د پرمختیا ادارې شته دي، د تدارکاتو په قانون کې د عامه او خصوصي سکتور د شراکت په اړه یوازې یوه ماده وجود لري. په هر صورت د حکومت له خوا د خصوصي او عامه سکتور د شراکت د پرمختیا لپاره د پالیسي کوم روښانه لارښوونه شتون نه لري. اوسمهال، د مالي وزارت، د سوداګرۍ وزارت، او په افغانستان کې د پانګونې د ملاتړ ادارې د ملکي خدمتونو په سکتور کې خصوصي او عامه شراکت پرمخ بیایي، خو په دې اړه روښانه دکار چوکاټ او تګلاره شتون نه لري.

په دې هکله چې د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون د ظرفیت جوړونې خپل پروګرامونه باید خصوصي سکتور، پوهنتونونو، او نورو موسسو ته ورکړي، خبرې روانې دي. په حقیقت کې، خصوصي سکتور د عامه خدمتونو د وړاندې کولو او په زیر بنا کې د پانګونې لپاره یو مهم شریک شمیرل کېږي. خو بیا هم دا بهیر د حکومت له خوا د پالیسي روښانه لارښوونو، نظارت، او ارزونې ته اړتیا لري.

برسیره پردې، د څارنې د نوموړو دندو د اجراء لپاره تکره ملکي خدمتونو ته اړتیا وجود لري. تر هغو چې افغانستان د ډول ډول حکومتي مسئلو په حل کولو کې هلې ځلې کوي او د یوه فعال او دقیق ملکي خدمت په جوړولو کې په ډیرو لیکو کې په مبارزه بوخت وي، بڼه به دا وي چې په همدغې ستونزې تمرکز وکړي. په هر حال، کیدای شي په اوږد مهال کې له خصوصي سکتور سره شراکت په زړه وړونکي بدیل، واوړي.

دې موضوع ته په پاملرنې سره، کیدای شي د تدارکاتو او عامه او خصوصي سکتور د شراکت لپاره غښتلي او ټینګ سیستمونه او د کار اغیزمن چوکاټونه رامینځ ته شي.

د اصولو له مخې، ورته اقدام د غیر متمرکز کولو په هکله هم د عملي کولو وړ ده. په هیواد کې د ادارې د مرکزیت کمزورتیا ته په پاملرنې سره، او د آسیا په نورو ژر ماتیدونکو دولتونو او پرمختیایي هیوادونو کې د غیر مرکزي کولو تجربو ته په کتنې سره، کیدای شي د دا ډول پالیسي ځنډولګتور ثابت شي.

۵.۹ عمومي وړاندیزونه

ټول حکومت باید د ملکي خدمتونو پرمختون تمرکز وکړي. په افغانستان کې د ملکي خدمتونو د سمونې په اړه د بې شمیره تفصیلي مفاهیمو، پروژو او وړاندیزونو موندنه اغیزمنه ښکاري. کیدای شي ډیر غوره شننې، څیړنې، تګلارې، او تفصیلي پروګرامونه د تطبیق لپاره لاس ته راشي. خو په هر صورت، د تطبیق بهیر له ځنډیدونکو تدبیرونو سره یو ځای له بې ودۍ څخه تر بې پامۍ پورې وویشل شي.

په ځانګړو وزارتونو کې داسې اسناد چې په ډیر غور چمتو شوي دي، په تاخو کې بې گټې پراته دي. کله چې د تطبیق او اجراء په اړه سوچ کوو د واقعي انګیزو نشووالي خورا غیر عادي ښکاري. په دې اړه، د پلان جوړونې او دهغه د پلټنې ترمنځ یوه غټه تشه تر سترگو کېږي. د پلټنې په اړه، د پراخ نظارت د رامینځ ته کولو لپاره اړتیا وجود لري تر څو د سمونو د پروګرامونو آسانه او پایښت لرونکی عملي کول تأمین کړي.

څرګنده ده چې عمده سمونې لکه د قانون جوړول او بیارغونه تر یوې کچې مغلق او وخت نیوونکی کار ګڼل کېږي. خو له دې سره سره عادي خلک او متشبثین د اصلاح شوو خدمتونو وړاندې کولو ته بیړنۍ اړتیا لري چې اداري بهیرونه اصلي مسیر ته اچوي او طرز العملونه ساده کوي.

دا موضوع د خورا لوړ اهمیت وړ ده چې لومړیتوبونه په چټکتیا سره د ټاکل شي او د کړنلارې هغه برخې چې د اتباعو تر ټولو لوی شمیر لپاره بیړنۍ او څرګندې گټې ورپه برخه کوي، عملي او تطبیق شي. که چېرې دا اقدام تر سره نشي، نو له اداري پالیسۍ څخه به عامه ملاتړ همدا ډول کمزوری پاتې شي. د ډیر اهمیت وړ هغو پروژو په غوره کولو کې باید په احتیاط او هوښیاری سره عمل وشي، چې د اتباعو (ښاریانو) او سوداګرو ترمنځ د عامه ادارې په مفهوم باندې پریکړېنده اغیزه لري. ښایي د ملکي خدمتونو د سمونې په اړه د حکومت له خوا د مکافات ورکولو پروګرام، د اصلاحاتو لپاره د ډیرو وړاندیزونو د وړاندې کولو سبب شي. د مامورینو دا ډول هڅونه په عین حال کې د ډیریدونکي رضایت او ژمنو عوامل برابروي. د حکومت په هکله د خلکو د باور او اعتماد د مینځ ته را وړلو لپاره باید داسې نوښتونه هم تشخیص او عملي شي چې د لږو اغیزو لرونکي وي. په دې ډول مالومېږي چې حکومت پاملرنه لري او غواړي د ملکي خدمتونو له سمونې سره سم اقدامات وکړي.

د عامه عوایدو د ډیروالي لپاره پالیسی، یوازې هغه وخت دمنلو وړ ده چې د عامه سکتور په اجراتو کې د لید وړ اصلاحاتو سره یو ځای وي. د **ملکي خدمتونو د سمونې** خوځوونکي اړ دي چې د لاسترو مشورو او له هیوادوالو سره د شراکت په اړه خپل چمتووالی او همدا ډول د یوه اغیزمن، بسیا، او عادلانه عامه سکتور په وړاندې خپلې ټینګې ژمنې څرګندې کړي.

که څه هم اداري پالیسي قوي مشرتابه ته اړتیا لري، خو د یادولو وړ ده چې پر خلکو ولاړ حکومت له «پاسه څخه ښکته» اصل پراساس جوړیدای نشي، په ټول هیواد کې د اصلاحاتو راوستل او د سیستمونو بدلون سترې دندې دي. په دې توګه، معقوله خبره دا ده چې د **آزمایښتي پروژو** په باره کې سوچ وشي. کیدای شي یو څو وزارتونه او ولایتونه د بیلګو په توګه غوره شي او د اصلاحي اقداماتو لپاره د هغوي وړوالي تر آزمایښت لاندې ونيول شي. دا خبره کولای شي په راتلونکي وخت کې د پروګرام د پراختیا لپاره لاره اواره کړي.

د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون له شک پرته باید د **ملکي خدمتونو د اصلاح کولو** لپاره د لارښوونکې ادارې په توګه خپل کارته ادامه ورکړي، خو د ډیرو سیالیو، سیاسي مداخلو، یا مخالفتونو لوي امکانات پرځای پاته کېږي. له اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون څخه ملاتړ او ساتنه او د **ملکي خدمتونو د سمونې** پر اهمیت باندې د ټینګار لپاره، باید ولسمشر د همغږۍ یوه **کمیټه** جوړه کړي چې په هغې کې د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون سره یو ځای اړوند وزارتونه او ادارې غړیتوب ولري او مشري یې د ولسمشر او/یا جرائیه رئیس په غاړه وي. د همغږۍ **کمیټه** کولای شي د **ملکي خدمتونو د سمونې** اقدامات چټک کړي او د هغو رامینځ ته کول او پلټنې تر څارنې او ارزونې لاندې ونیسي.

ضمیمه:

د ملکي خدمتونو د وزارتونو ونډې او دندې

شمیره	وزارت	ونډې او دندې
۱	د کرنې، اوبو لگولو او مالدارۍ وزارت	<p>د هیواد د کرنې او اوبو لگولو د پالیسی وریښندنه او جوړول او دهغو نظارت او عملي کول</p> <p>د ځنگلونو، څرخایونو، او وحشي څارویو د بیا جوړونې او پرمختیا لپاره د اړینو اقداماتو کول، او د هغو د ساتنې او همدا ډول د چاپیریال د سمونې لپاره له اړوندو ادارو سره د مرستو پراخول</p> <p>د څارویو او الوتونکو د روزلو د بیا رغونې او پرمختیا لپاره د ضروري پلانونو جوړول</p> <p>د کرنیزو حاصلاتو د زیوالي او د هغو د کیفیت د څارنې لپاره له نوو علمي اصولو څخه گټه اخیستنې او د څېړنو سمونه</p> <p>په کرنه کې د خصوصي سکتور له خوا د پانگونې هڅول</p> <p>د څارویو او کرنې له ناروغیو سره مبارزه او د کرنیزو آفتونو اداره او کنترول</p> <p>د کوکنارو، چرسو، او کاکائو (Cocoa) د بوټو د کرلو د مخنیوي او له مینځه وړلو او د معشیت د بدیل د پیدا کولو لپاره د ضروري اقداماتو تر سره کول</p> <p>د کرنې لپاره اوبو لگولو د شبکې بیارغونه، انکشاف او ساتنه</p> <p>د خوراکي توکو د خونديتوب نظارت او کنترول</p> <p>د بهیالی د بیا جوړولو او پرمختیا لپاره د ضروري اقدامونو کول</p> <p>د اړوندو ادارو په مرسته د بزگرانو او شپنو د اقتصادي او ټولنیز ژوند د ښه والي لپاره د لازمو اقدامونو سرته رسول</p>
۲	د انرژي او اوبو وزارت	<p>د اوبو له سترچینو څخه د گټې اخیستنې او پرمختیا لپاره د پالیسی جوړول او د هغې وریښندنه</p> <p>د هیواد د انرژي او اوبو له منابعو څخه د گټې اخیستنې او ویش لپاره د اغیزمنو پلانونو جوړول او د هغو رواجول</p> <p>د بریښنا د نوو شبکو تاسیس او ادارو، صنعتی تشکیلاتو، ښارونو، ولسوالیو او کلیو ته د بریښنا وړاندې کول</p> <p>د نوو علمي او تخنیکي اصولو پر بنسټ د اوبو له منابعو څخه د گټې اخیستنې د اوږد مهاله پلانونو معرفي کول</p> <p>د بندونو، کانالونو، او د اوبو د تاسیساتو، بیا جوړونه، ودانول او ساتنه</p>
۳	د عامه روغتیا وزارت	<p>د روغتیا د یوې متوازنې (انډول لرونکې) پالیسی جوړول او تطبیقول، او د هغې د تطبیق څارنه</p> <p>د ناروغیو مخنیوی، د صحي وسایلو وړاندې کول او ټولو ښاریانو او اتباعو ته د روغتونونو او روغتیايي مرکزونو له لارې د وړیا روغتیايي آسانتیاوو برابرول</p> <p>د روغتیايي خدمتونو او خصوصي روغتیايي مرکزونو د جوړولو او پراختیا هڅول او ملاتړ</p> <p>نیستمنو، معیوبینو، او د شهیدانو او ورک شوو دکورنیو غړو ته د روغتیايي خدمتونو برابرول</p> <p>د ټولو ناروغیو د له مینځه وړلو او د ساري ناروغیو د مخنیوي لپاره د لازمو اقدامونو نیول</p> <p>د درملو او خوراکي ترکو د تولید، واردولو، کیفیت، او ویش څارنه او کنترول</p>
۴	د پوهنې وزارت	<p>د پوهنې او روزنې د پالیسیو جوړول او معرفي کول، او په ټول هیواد کې د پوهنې او روزنې پراخول</p> <p>د ثانوي جبري زده کړو وړاندې کول</p> <p>د ثانوي زده کړو لپاره د بنسټونو سمبالول</p> <p>د اسلامي، مسلکي، او تخنیکي زده کړې او روزنې د اساساتو وړاندې کول</p> <p>په هغو سیمو کې چې د اوسیدونکو اکثریت په محلي ژبه خبرې کوي، د نوموړې ژبې د تدریس د اساساتو وړاندې کول</p> <p>د اسلام د مقدس دین، ملي فرهنگ، او علمي اصولو پر بنسټ د ځانگړو تعلیمي نصابو تسوید، تألیف او تطبیق</p> <p>په هیواد کې د بیسوادې د له مینځه وړلو لپاره د اغیزمنو پروگرامونو ترویج او پلي کول</p> <p>ښځو، کوچیانو او د ټولني ټولو خلکو ته د زده کړې برابرول</p> <p>د ښوونکو روزل او د زده کړې د بهیر اصلاح چې د کدرنو د ظرفیت جوړول تأمین کړي</p> <p>د هیواد او خارجي اتباعو لپاره د خصوصي ښوونځیو د جوړولو اجازه</p> <p>د ټولیزو رسنیو له لارې د تعلیمي پروگرامونو تحلیل، تشریح او تفسیر</p> <p>د کتابونو او نورو څېړنو چاپول</p>
۵	د لوړو زده کړو وزارت	<p>د لوړو او مسلکي زده کړو موسسو لپاره د تعلیمي پلانونو او پروگرامونو جوړول او معرفي کول</p> <p>د لوړو او عمومي زده کړو لپاره د مسلکي موسسو جوړول او د هغوي مدیریت</p> <p>د هیواد له اړتیاوو سره سم د لوړو او مسلکي زده کړو د سیستم سمونه</p> <p>د محلي او خارجي اتباعو لپاره د خصوصي لوړو او مسلکي زده کړو د موسسو د تاسیس د جواز جوړول او ورکول</p>

۶	د ټول گټو وزارت	د لویو لارو او سپکونو جوړول او مراقبت. د پلونو او هوایي ډگرونو جوړول. د سیمه ایزو چارو د تنظیم په مقصد د لومړنیو او کلنیو پلانونو جوړول او معرفي کول. د ودانیو، لویو لارو، سپکونو، پلونو او هوایي ډگرونو د کیفیت څارنه
۷	د عدلیې وزارت	د قوانینو، تقنیني فرمانونو، نړیوالو موافقو، مقرراتو، د اتحادیو د موادو؛ او نورو تقنیني اسنادو تسوید او تدقیق. د حکومت لوړو مقامونو، وزارتونو او نورو ادارو ته د قانوني مشورو ورکول. په محاکمو کې د حکومت له اساسي گټو څخه دفاع. د قانون له موادو سره سم د حقونو ورکول. د بنديخونو او توقیف خونو د چارو تنظیمول. د کوچنیانو د روزلو او اصلاح د مرکزونو د چارو تنظیم. د سیاسي گوندونو او ټولنیزو مؤسسو د ثبت او فعالیت د جواز لیکونو اجراء کول. په رسمي جریده کې د تقنیني اسنادو او تجارتي علائمو چاپول.
۸	د مالیې وزارت	د دولت د بودجې جوړول او د تصویب شوي بودجې تطبیق نظارت او کنترول. د حکومت د مالي وضعیت تنظیمول. د حکومت د ملکیت، اسنادو او شتمنیو ساتنه. د حکومت د مالي پالیسي معرفي کول. د حکومت د تادیاتو او لگښتي چارو تنظیم. د حکومت د عوایدو راټولول او تنظیمول. د دولتي تصدیو د حسابونو نظارت.
۹	د مخابراتو او مالوماتي تکنالوژۍ وزارت	د مالوماتو او مخابراتو د تکنالوژۍ د پالیسي معرفي او پلي کول. د مخابراتو د بنسټ او آسانتیاوو د پرمختیا د پالیسي پلان جوړونه او د پلټنې څارنه. د هیواد په دننه او بهر کې د پوستي مخابراتو د خدمتونو برابرول او وړاندې کول او د هغو د کنترول تأمینول. د مخابراتي شبکو د تأسیس او د فریکونسي رادیوئی سیستمونو د جواز تنظیم او ورکول او د هغوي د څارلو تأمین. د داخلي مخابراتو د چارو تنظیم او مدیریت او له نورو هیوادونو سره د اړیکو تأمینول. د پستي ټکټ چاپ او خپرول.
۱۰	د کانونو او پترولیم وزارت	د منرالي منابعو څېړنه او لټوال او د ځمکې په اړه د علمي څېړنو برابرول. د ځمکې د جیولوژیکي او توپوگرافیکي نقشو برابرول. د منرالونو، تیل، او گاز د پالیسیو جوړول او تطبیق. د ځمکې لاندې زیرمو سروې او د ذخیرو د اقتصادي استخراج لپاره د اساساتو برابرول. د منرالونو، تیل او گاز پروسس او د هغوي د څارنې تأمین. د منرالونو، تیل او گاز (هایدرو کاربونونو) د استخراج او لټونې تنظیمول او د جواز صادرول.
۱۱	د مهاجرینو او بیرته راتلونکو وزارت	د بیرته راتلونکو د حقونو تأمینول. له هیواد څخه بهر د مهاجرینو د چارو څارنه. د کډوالو د با عزته بیرته راتگ لپاره د اساساتو جوړول. میشیت ځایونو ته د هوا یا ځمکې له لیاری د بیرته راتلونکو انتقال. د بیرته راتلونکو لپاره په کمپونو او میلمستونونو کې د ځای برابرول، تر هغه چې په خپلو استوگن ځایونو کې مشیت شي.
۱۲	د مخدره توکو پرضد د مبارزې وزارت	په هیواد کې د مخدره توکو پرضد د کمپاین لارښوونه. د مخدره توکو پرضد کمپاین کې د وزارتونو، ادارو، او د محلي او بهرنیو موسسو د هڅو او پروگرامونو همغږه کول. د مخدره توکو د کنترول لپاره د ملي تگلارې د تطبیق او همدا ډول د اړونده دولتي او غیر حکومتي ادارو د فعالیتونو او پروگرامونو ارزونه او څارنه. د اړوندو ادارو د نظارت او ارزونې د پایلو په اړه د رپورتونو جوړول او د ولسمشر دفتر او ملي شورا ته د هغو وړاندې کول. د مخدره توکو پرضد د بهرنۍ څانګې او ګاونډیو هیوادونو، سیمو، او نړیوالو ادارو ترمنځ د همغږۍ، غښتلي کولو او تنظیمولو رامینځ ته کول.
۱۳	د ترانسپورت وزارت	د ترانسپورت د پالیسیو جوړول. د ترانسپورتي پالیسیو او تگلارو څارنه او نظارت. په ټول هیواد کې د ترانسپورتي بنسټ جوړول. د ترانسپورتي سیستمونو د انکشاف او ښه والي لپاره د اساساتو وړاندې کول. په هیواد کې د ترانسپورتي د آسانتیاوو په اړه د پانګونې هڅول.

<p>۱۴</p> <p>د سوداگري او صنايعو وزارت</p>	<p>د اقتصادي اړتياوو او د ملت له گټو سره سم د داخلي او خارجي پاليسيو جوړول او معرفي كول. د ملي اقتصاد د گټو پر اساس د وارداتو او صادراتو تنظيمول. د توليداتو او صنايعو ډيرو او سمول او داغاني توليداتو لپاره له هيواد څخه بهر د بازارونو پيدا كول. د بازار د اقتصاد د سيستم پر بنسټ د بهرنۍ او داخلي پانگونې هڅول او ملاتړ. د توکو په توليد او ویش کي د نورم او استندرد د مقرراتو تطبيق. د پلان جوړونې او پاليسيو د تطبيق له لارې د خصوصي سکتور د سمونې لپاره د اساساتو جوړول.</p>
<p>۱۵</p> <p>د ښځو د چارو وزارت</p>	<p>د کلتوري، پوهنيز، تخنيکي، مسلکي، او تخصصي پلانونو نسويد، جوړول او پلي کول. فرصتونو ته د ښځو د لاسرسي او د هغوی د ظرفيت جوړونې لپاره د مختلفو ساحو کې د ورکشاپونو، سيمينارونو، کنفرانسونو، او ټولنيزو غونډو جوړول. په ټولنه کې د جنس د برابروالي پراخول. د ملي پرمختيا په چوکاټ کې د ښځو د اقتصادي او سوداگريزو فعاليتونو د ادول لپاره د پرمختيايي پلانونو جوړول او دهغو تطبيق. دښځو د معنوي، مدني، او قانوني حقونو په اړه د ضروري اقداماتو ترسره کول. دښځو په ژوند پورې د تړلو فعاليتونو، تگلارو، ژمنو، او د کار پلانونو د پليتوب او سرته رسولو څارنه.</p>
<p>۱۶</p> <p>د بهرنيو چارو وزارت</p>	<p>له بهرنيو حکومتونو او نړيوالو موسسو سره د افغانستان د اسلامي جمهوريت د ديپلوماتيکو اړيکو ټينگول. د ملگرو ملتونو د منشور، د بشري حقونو د اعلاميې، له بهرنيو حکومتونو سره د تړونونو، او نيوالو قراردادونو د رعایت کولو لپاره د بنسټونو جوړول. د افغانستان د اساسي قانون پر بنسټ د هيواد د بهرنۍ پاليسي جوړول. د بهرنيو هيوادونو او نړيوالو ادارو له رسمي مقامونو او ادارو سره د افغانستان د اسلامي جمهوريت د حکومت د مقامونو، ادارو او غير دولتي ادارو سره د اړيکو او مرستو د تايمين لپاره مرسته کول.</p>
<p>۱۷</p> <p>د کليو د پراختيا او بيا جوړونې وزارت</p>	<p>د خلکو د اړتياوو سره سم د کليو د پراختيا لپاره د اغيزمنو پروگرامونو او پلانونو جوړول. په کليو کې د لاسي صنايعو د ودې تايمينول. کليو ته د مناسبو اقتصادي او تکنولوژيکي د پراختياوو د غځولو په اړه د بریکو کول. د اړوندو ادارو د مرستو له ليارې په کليو کې د برښناو وړو شبکو او د اوبو او اوبو دکولو سيستمونو جوړول. کليوالو ته د اساسي او بنسټيزو خدمتونو برابرول.</p>
<p>۱۸</p> <p>د ښاري پرمختيا وزارت</p>	<p>د ښاري پرمختيا د پاليسي او تگلارو جوړول. د ښارو ماستر پلان جوړول او معرفي کول. د ښاري پلانونو او پروژو طرح کول او جوړول. د حکومتي ودانيو د پلان جوړول او طرحه کول، او د صنعتي و دانيو او حکومتي او غير حکومتي فابريکو د ودانيو د جوړول لارښوونه. د اوبو لگولو، کانايليزسيون، د چاپيريال ساتنې، او ښاري ترانسپورت لپاره د ښاري خدمتونو د پلانونو دودول(رواجول). د ښاري پلانونو او پروژو د پلي کيدلو څارل.</p>
<p>۱۹</p> <p>د حج، ارشاد او اسلامي چارو وزارت</p>	<p>د اسلامي ارزښتونو د رعایت او خپرولو په غاړه اخیستل. د مسلمانانو او نورو مذهبونو د پيروانو د مذهبي مراسمو د پراخې کولو د آزادۍ تايمينول. د سپيڅلتيا او ښومو عظو لارښوونه او انکشاف، او د اسلام پر ضد د تبليغاتو مخنيوی. د بد اخلاقي او فساد پيژندنه او د اړوندو ادارو په مرسته د هغه مخنيوی. د مذهبي قوانينو پر اساس د منازعاتو ارزونه او په دې اړه د اسلامي حکمونو صادرول. په حج پورې د اړوندو چارو تنظيم او په هيواد کې د ننه اوله هيواد څخه بهر سپيڅلو ځايونو ته د تک برابرول. د جوماتونو او سپيڅلو ځايونو د جوړول او ترميم څارنه.</p>
<p>۲۰</p> <p>د سرحدونو او قومي چارو وزارت</p>	<p>د افغانستان په اسلامي جمهوريت کې د ټولو ميشتو قومونو تر مينځ د ملي يووالي او وروړولۍ ټينگښت. له ملي خپلواکۍ، بشپړتيا، او گټو څخه د دفاع لپاره د ټولو توکميزو ډلو او قومونو يوځايوالی او يووالی. د ټولو توکمونو او قومونو له ښو او سوله ايزو هدفونو څخه ملاتړ او دفاع او په هيواد کې د امنيت او بيا جوړولو په لار کې د هغو د مرستې لاس ته راوړل. د سرحد په اړوندو کې د توکميزو ډلو او قومونو چارو ته پاملرنه.</p>

۲۱	د اقتصاد وزارت	<p>د بازار د اقتصاد پر بنسټ د حکومت د اقتصادي ودې لپاره د پالیسي او تگلارې جوړول، او په هيواد کې د اقتصادي فعاليتونو کنترول او نظارت.</p> <p>د اقتصادي، ټولنيزو، او بيا جوړونې د پرمختيايي فعاليتونو تنظيمول او د هغوي ترمينځ د همغږۍ رامینځ ته کول.</p> <p>د لومړيتوبونو د پيژندنې او د سکټورونو د جلاوالي پر اساس د پرمختيايي پروژو چمتو کول او پلان کول.</p> <p>د محلي او بهيرنيو غير حکومتي ادارو دکارونو نظارت، څيړل او تنظيمول، او هغوي ته د کار د جواز ورکول.</p> <p>په ښارونو، ولاياتو او ولسواليو کې د ملي اقتصاد د انکشاف او انډوليزې ودې تامينول.</p>
۲۲	د اطلاعاتو او کلتور وزارت	<p>د بيان د ازادۍ عملي کول او پراختيا.</p> <p>په هيواد کې د ملي کلتوري ميراثونو، کلتور، هنر، او تهذيب د ساتلو په لار کې اقدامات د تاريخي، فرهنگي او لرغونو ځلو ساتل.</p> <p>د گرځندويه ادارو د تاسيس له لارې د هيواد د کلتور او ودونو انکشاف.</p> <p>د اسلام د مقدس دين او ملي او بين المللي ارزښتونو پر اساس د ځوانانو لپاره د ملي پالیسي جوړول او د هغې پر پليټوب نظارت کول.</p> <p>په ټولنيز، اقتصادي، سياسي او کلتوري ژوند کې د ځوانانو د بشپړ کړون او فعال حضور لپاره د اساساتو وړاندې کول.</p>
۲۳	د کار، ټولنيزو چارو، شهيدانو او معيوبينو وزارت	<p>د وړتيا لرونکو ښاريانو لپاره د نورو حکومتي ادارو په مرسته د کار د فرصتونو برابرول.</p> <p>وزارتونو ته د لوړو مسلکي کدرونو برابرول او د تخصصي او ماهرو زده کړو ترمينځ همغږي.</p> <p>په کار پورې د تړلو تخنیکي اسنادو تسويد او د کار او ټولنيزو چارو په ساحه کې د تخنیکي مشورو او سلاگانو وړاندې کول.</p> <p>د کار د قوانينو او نورو اړوندو تخنیکي اسنادو د رعایت نظارت او په دې اړه د متودولوژيکي لارښوونو ورکول.</p> <p>د منطقي ميتودونو او د معاشونو د اجرا د ډولونو پراخول، د کار د خونديتوب اصلاح، د چاپيريال د تخنیکي امنيت برابرول، او د اقتصاد په مختلفو ساحو کې په کار پورې د اړوندو معيارونو او قواعدو غښتلي کول.</p> <p>د کار د مساعد چاپيريال د جوړولو لپاره د پلانونو پليټوب، په کار کې د بي کفايتي څخه ډډه کول، او پ کار کې له انضباط څخه ملاتړي.</p> <p>د بهرنيو ښاريانو د استخدام د چارو تنظيمول.</p> <p>د مسلکي او تخنیکي زده کړو د مرکزونو او د دندو د لټولو د خدمتونو تنظيمول.</p> <p>د وړکتونو د چارو تنظيمول او يتيمانو باندې د پاملرنې لپاره د يتيم خونو جوړول، او له کوچنيانو څخه ملاتړ او د هغوي څارنه.</p> <p>د حکومتی، مختلطو، يا خصوصي ادارو په اداري او توليدي برخه کې د معيوبونو د کار کولو د چارو تنظيم به داسې حال کې چې د افرادو تحصیل، مسلک، او د کار وړتيا ته درناوي کيږي.</p> <p>د کار په اړه د ټولنيزې ساتنې تنظيم.</p> <p>د ملکي کار کوونکو د تقاعد د چارو تنظيمول.</p> <p>د معيوبينو او د شهيدانو د کورنيو د غړو د حقوقو او امتيازاتو په اړه د تخنیکي اسنادو جوړول او د هغوي له تطبيق څخه نظارت.</p> <p>د معيوبينو او شهيدانو د کورنۍ غړو ته د اساسي خدمتونو سنډالول.</p> <p>د مرکزي احصائېي د ادارې په مرسته د معيوبينو او شهيدانو د پوره احصائېو جوړول.</p> <p>د معيوبينو او ورک شوو، اسيرانو، او شهيدانو د کورنيو د غړو لپاره د حقوقو او امتيازونو ټاکل او د هغو اجرا کول.</p>
۲۴	د دفاع وزارت	<p>د هيواد له حاکميت څخه دفاع او په دې هکله د لازمواقدامونو تر سره کول.</p> <p>د هيواد له خپلواکۍ، ملي حاکميت، او ځمکنۍ بشپړتيا څخه دفاع او ساتنه.</p> <p>د ملي نظامي تگلارې جوړول او تطبيق.</p> <p>د هيواد د جغرافيايي او امنيتي اړتياوو سره سم د دفاعي او جوړښتي وړتيا ډيرول.</p> <p>په بيړنيو شرايطو کې مدني ټولني ته د مرستي برابرول.</p>

<p>د داخلي امنيت د تگلارې جوړول او تطبيق. د امنيت تامين او د هيواد د سرحدونو ساتنه. په هيواد كې د نظم او امنيت ټينگول او ساتنه. د جرمونو پر ضد جگړه او مبارزه. د جرايمو كشف او د تورنو اشخاصو توقيف. د امنيتي ظرفيتونو لوړول. په سړكونو كې د ترافيكي چارو تنظيم او د لازمواقدامونو تر سره كول. د اور وژنې په اړه د ضروري اقدامونو عملي كول. د محكمو د نهائې او وروستيو پريكړو پلي كول. د نفوس په ثبت پورې د اړوندو چارو تنظيمول او د پاسپورتونو ویش.</p>	<p>د كورنيو چارو وزارت</p>	<p>۲۵</p>
<p>د دولت د پارلماني چارو مديريت او همغږي او په پارلماني چارو كې د مناسبو او اغيزمنو همغږيو او ضروري معيارونو مينځ ته را وړل. د دولت د قواوو د جلاوالي ټينگول.</p>	<p>د پارلماني چارو وزارت</p>	<p>۲۶</p>

د کتابونو لړلیک

- د فیلډ، مارک. «د افغانستان لپاره د ستراتیژیک چوکاټ بیا کتنه». کابل: د افغانستان د څیړنې او ارزونې اداره، ۲۰۰۱.
- د افغانستان حکومت. «د ملي یووالي د حکومت تړون». کابل: د ولسمشر ادارې دفتر، ۲۰۱۴.
- د افغانستان حکومت «پخپل ځان د بسیا په لور: د لیرې د لسیزې ستراتیژیک لید». کابل: د بهرنیو چارو وزارت، ۲۰۱۲.
- نړیوال بانک. «حکومتولۍ او پرمختیا». واشنگتن، دي سي: نړیوال بانک، ۱۹۹۲.
- د افغانستان حکومت. «د ملي تخنیکي مرستیالانو د تنخا پالیسي». کابل: د مالیې وزارت، ۲۰۱۴.
- د افغانستان حکومت. «د عامه ادارې د سمون د نوي مرحلې تسوید شوي سند». کابل: د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون، ۲۰۱۵.
- د افغانستان حکومت. «د اصلاحاتو او لومړیتوبونو د بیا جوړونې ستراتیژیک کاري پلان». کابل: د افغانستان حکومت، ۲۰۰۳.
- د افغانستان حکومت. «د عامه ادارې د سمونې ستراتیژي». کابل: د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون، ۲۰۰۳.
- د افغانستان حکومت. «د ملکي مامورینو د قانون مسوده». کابل: د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون، ۲۰۱۵.
- د افغانستان حکومت. «د اداري اجراتو د قانون مسوده». کابل: د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون، ۲۰۱۵.
- د افغانستان حکومت. «د ملکي خدمتونو قانون». کابل: د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون، ۲۰۰۳.
- د افغانستان حکومت. «د افغانستان اساسي قانون». کابل: د عدلیې وزارت، ۲۰۰۴.

د لوستلو لپاره نور اضافي مواد

- «د افغانستان د څوگونو شاخصونو د کلسټر سروی». کابل: د حصائیې مرکزي اداره او یونیسف UNICEF، ۲۰۱۲.
- د افغانستان د څیړنې او ارزونې اداره. «د افغانستان لپاره له الف څخه ترې پورې لارښود، انگریزي چاپ». کابل: د افغانستان د څیړنې او ارزونې اداره، ۲۰۱۰.
- ارمسترانگ، مایکل. «د بشري منابعو د مدیریت لارښود کتاب» یوولسم چاپ. لندن او فیلاډلفیا: کوگان مخونه، ۲۰۰۹.
- کوکن، کولین، او کارولین وادهمس. «په افغانستان کې حکومتولي: مخ ته وگوره مور شاته څه پریښي دي». واشنگتن، دی سي: د امریکایانو د ودې مرکز، ۲۰۱۰.
- ایوانس، این، نیک مایننگ، او این تولي له یاسین عثمانی او اندریو وایلد سره. «په افغانستان کې سیمه ایزه اداره: د عمل لپاره ارزونه او وړاندیزونه». کابل: د افغانستان د څیړنې او ارزونې اداره، ۲۰۰۴.
- د افغانستان حکومت. «د افغانستان اداري پالیسي: د ټینګښت په لور انتخاب». کابل: د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون، ۲۰۰۷.
- د افغانستان حکومت. «د افغانستان د ملکي مامورینو قانون (رسمی جریده)». کابل: د افغانستان د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون، ۲۰۰۷.
- د افغانستان حکومت. «د افغانستان د ملي پرمختیا ستراتیژي». کابل: د بهرنیو چارو وزارت، ۲۰۰۸.
- د افغانستان حکومت. «د ملکي خدمتونو به وزارتونو او ادارو کې معاشونه او رتبې (رسمی جریده)». کابل: د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون، n.d.
- د افغانستان حکومت. «د تشکیلاتو قانون/د دولت د اساسي جوړښت قانون (رسمی جریده)». کابل: د عدلیې وزارت، ۲۰۰۵.

- د افغانستان حکومت. «د دوه اړخيزونو حساب ورکولو په چوکاټ کې پرخپل ځان بسيا توب». کابل: د افغانستان حکومت، ۲۰۱۵.
- د افغانستان حکومت. «د محلي حکومتولي پالیسي». کابل: د سيمه یيزو ارگانونو خپلواکه اداره، ۲۰۱۰.
- د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون. «د سل ورځو کاري پلان (د ۱۳۹۴ جوزا - سرطان)». کابل: د اداري اصلاحاتو او ملکي خدمتونو خپلواک کمیسیون، ۲۰۱۵.
- جونز، بروس، او راهول چندران. «په ماتیدونکو دولتونو کې د دولت جوړې ستونزې او مفهومی: له کمزورې څخه تر کلکوالي پورې». نیویارک: د اقتصادي همکارۍ او پرمختیا سازمان.
- کیولیرس، پاتریک «د ملکي خدمتونو د کارکوونکو مدیریت». بنکاک، «د ملگرو ملتونو پرمختیایي پروگرام، ۲۰۰۴.
- کرمر، مونیك، پیتر وان لیش او ټ، او را برت وینت. «ښه کول یا ترټولو ښه کول: په یوې نړیوال شوي نړۍ کې د پالیسیو جوړول». امستردام: د امستردام د پوهنتون مطبعه، ۲۰۰۹.
- لیستر، سارا. «پرمختګ؟ په افغانستان کې د عامه ادارې د سمونې ارزونه». کابل: د افغانستان د څيړني او ارزونې اداره، ۲۰۰۲.
- ماتیس، رابرت ال، او جان اچ جکسون. «د بشري منابعو مدیریت». ماسون، او اچ: تامسون/سوت - ویسټرن، ۲۰۰۳.
- د کرنې، اوبولگولو او مالدارۍ وزارت. «د بدلون د لارنقشه او د اړیکو پلان». کابل: د کرنې، اوبولگولو او مالدارۍ وزارت، ۲۰۰۹.
- د اقتصاد وزارت او د مالیې وزارت. «د پایلو لپاره د ظرفیت جوړونې پروگرام». کابل: د ملکي خدمتونو د مدیریت څانګه/د CBR د پروژې د ملاتړ اداره، ۲۰۱۴.
- نجات، آریا، او رووان یو بیسکارا. «په افغانستان کې حکومتولي: یوه مقدمه». کابل: د افغانستان د څيړني او ارزونې اداره، ۲۰۰۴.
- نو، ریموند ای. «د بشري منابعو د مدیریت اساسات» نیویارک: میکګرا - هیل اروین، ۲۰۰۳.
- د اقتصادي همکارۍ او پرمختیا موسسه. «حکومت ته یوه کتنه» پاریس: د اقتصادي همکارۍ او پرمختیا موسسه، ۲۰۱۱.
- د اقتصادي همکارۍ او پرمختیا سازمان. «په ګډه د ښو عامه خدمتونو لپاره: له ښاریانو او مدني ټولنو سره ملګرتیا». پاریس: د اقتصادي همکارۍ او پراختیا موسسه، ۲۰۱۱.
- ریکارډو، رونالد جی. «د ادارې نقشه جوړول: یوه عملي متودولوژي او وسایل». امهرتز، ام ای: د HRD مطبعه، ۲۰۰۸.
- «د عامه ادارې په اړه بیا سوچ کول: یوه ځغلنده کتنه» نیویارک: د ملگرو ملتونو د اقتصادي او ټولنیزو چارو څانګه، ۱۹۹۵.
- رابینز، سټیفن پ. «سازماني چلند: مفهومی، شخړې او غوښتنلیکونه». انګلوک کلیفس.
- سالتمارش، دوګلاس او مدهی، بهیلاش. «په افغانستان کې محلي حکومتولي: له سیمې څخه یو لید». کابل: د افغانستان د څيړني او ارزونې اداره، ۲۰۱۱.
- نړیوال بانک. «د یوه اغیزمن دولت جوړونه: د عامه ادارې د سمونو لومړیتوبونه». واشنگتن، دی سی: نړیوال بانک، ۲۰۰۸.
- نړیوال بانک. «د سواګرۍ کول: په سختو وختونو کې سمونه». واشنگتن، دی سی: نړیوال بانک، ۲۰۱۰.

د غبرگون او نظرونو غوښتنه

د AREU اداره ډېره لېوالتیا ده چې د دغې څېړنې د کارونکو نظرونه واورې. که تاسو زموږ د څېړونو یو دوامداره لوستونکي یاست، د AREU لیکچر یا ورکشاپ کې مو گډون کړی، کتابتون یې کاروئ، یا یوازې په دې وروستیو کې له دغه ادارې سره بلد شوي یاست، ستاسو نظرونه او غبرگون زموږ لپاره ارزښت لري. دغه نظرونه موږ سره مرسته کولی شي چې خپلې موخې په لاس ته راوړو او د څېړنې په اړه خپلې تگلارې او د پایلو د شریکولو طریقې و ارزوو. د نظرونو شریکولو تر ټولو اسانه لار موږ ته ایمل کول دي: areu@areu.org.af

یا کولی شئ موږ ته زنگ ووهئ: ۰۰۹۳۷۹۹۲۰۸۵۴۸. تاسو چې هر څه غواړئ موږ ته یې ویلی شئ، خو په ممکنه ډول یو څه گټور مالومات دا دي:

- تاسو له AREU سره څنگه اړیکه نیسئ (یعنې د څېړونو، غونډو یا نورو لارو)
- تاسو د AREU له څېړنو څخه د څه لپاره کار اخلئ
- تاسو د AREU څېړنې څنگه لاسته راوړئ
- تاسو د څېړنو بریښنایی که چاپ شوی بڼه کاروئ
- څېړنې څنگه کولی شي تاسو ته مالومات په لاس ته راوړي
- زموږ د څېړنې د بهیرونو یا پایلو په اړه ستاسو نظرونه
- هغه برخې یا موضوع گانې چې تاسو یې په اړه د څېړنو ترسره کېدو سپارښتنه کوئ
- د AREU هغه څېړنې یا فعالیتونه/غونډې چې ستاسو ډېرې خوښېږي
- ستاسو په اند موږ په کومو برخو کې خپل کار ښه کولی شو
- ستاسو د خوښې یا لېوالتیا ډگر، دنده یا څېړنه، او دغه راز موقعیت

د AREU وروستی خپرونې

ټولې خپرونې له www.areu.org.af وپېانيې او نلودولی شئ، او د بریې په چاپ شوی یا هارډکاپي بڼه په کابل کې د AREU له دفتره هم لاسته راوړلی شئ.

نېټه	د خپرونې نوم	لیکونکې	په دري ژبه لاس ته راتلونکې	په پښتو ژبه لاس ته راتلونکې	د خپرونې موضوع	د خپرونې ډول
د ۲۰۱۲ کال د جولای میاشت	په افغانستان کې د نېي حکومتولۍ په اړه د مدني ټولني ونډه	اورخلا اشرف نعمت او کارن ورنر			مدني ټولنه او حکومتولي	خپرنپاڼه
د ۲۰۱۲ کال د جولای میاشت	په افغانستان کې سیمه ییزه حکومتولي	اریا نجات، کریستوف گوستانی، بصیرفدا او جان کویهلر			سیمه ییزه حکومتولي	خپرنپاڼه
د ۲۰۱۲ کال د جولای میاشت	خلکوته د حکومت نږدې کول، په افغانستان کې د پلان او بودجې جوړولو غیر متمرکز کول	نعمت الله بیژن، فرحت امیل او هارون نایب خیل			ولایتي پلان او بودجه جوړول او حکومتولي	خپرنپاڼه
د ۲۰۱۲ کال د مې میاشت	د استخراجي سکتور لپاره د حکومتولۍ انډولیز اقدام	جاوید نوراني او لیین دی بروکییر			د کانونو کیننده او حکومتولي	خپرنپاڼه
د ۲۰۱۲ کال د مې میاشت	له سرحد څخه پورې خوا د اوبو د سرچینو انکشاف: د افغانستان، ایران او پاکستان ترمنځ د همکاری، لیدونه کوم دي؟	وینسنت توماس، مجیب احمد عزیزي او خالد بهزاد			د طبیعي منابعو مدیریت	خپرنپاڼه
د ۲۰۱۲ کال د مې میاشت	نارینه او «نارینتوب» ته نږدې کتنه: د جنسیت په برابروالي کې د هغوی فعاله ونډه اخیستنه	لیسه ویلفریدا ارای پیلا نگو، چونه آر ایچاوز، پرویز (طفیل)؟ سید مهدي موسوي	√	√	جنسیت	د پالیسی یادښت
د ۲۰۱۲ کال د اپریل میاشت	د شگو پرنسټ جوړ شوی دولت: تریاکو افغانستان څنگه کمزوری کي	دیوید مانسفیلد			د طبیعي منابعو مدیریت	کتاب
د ۲۰۱۲ کال د اپریل میاشت	د کندهار په ولایت کې د ساحوي کار لندو یادښت، د ۲۰۱۵ کال له ډسمبر څخه د ۲۰۱۲ کال تر جنوري پورې: تریاک او په کلیو کې معیشت	پاول فیشټین	√	√	د طبیعي منابعو مدیریت	لنډیز
د ۲۰۱۲ کال د مارچ میاشت	له ایساف څخه وروسته د افغانستان ملي اردو	انتونیو جیوستوزي او علی محمد علی			حکومتولي	معلوماتي سند
د ۲۰۱۲ کال د فبروري میاشت	شیطان په جزئیاتو کې د: په ننګرهار کې یاغیتوب، تاوتریخوالی او په پراخه کچه د مخدره توکو د تولید پرله پسې کمښت	دیوید مانسفیلد	√	√	د طبیعي منابعو مدیریت	لنډیز
د ۲۰۱۲ کال د فبروري میاشت	په افغانستان کې د زده کړې او روغتیايي خدمتونو د وړاندې کولو سیاسي اقتصاد	AREU			حکومتولي او سیاسي اقتصاد	خپرنپاڼه
د ۲۰۱۲ کال د جنوري میاشت	په کورنیو کې د اوبو نه خوندیتوب: په افغانستان کې د نېي کرنې لپاره د څښلو اوبو ته د پایښت لرونکي لاسرسی بدلون	توماس وینسنت	√	√	پایښت لرونکي معیشت	د بحث لپاره لیکنه
د ۲۰۱۲ کال د جنوري میاشت	د جنسیتي نابرابرۍ بل اړخ: په افغانستان کې نارینه او نارینتوب	چونا آر. ایچاوز؛ سید مهدي موسوي، او لیسه ویلفریدا ارای پیلانگو	√	√	جنسیت	خپرنپاڼه

افغانستان د خبرتې او ارزونې اداره

د حاجي يعقوب له څلور لاری څخه د شهيد د
څلورلاري په لور، کين اړخ ته دريمه کوڅه، ۱۴۴
کور، نوی ښار، کابل، افغانستان
تېلفون: ۰۰۹۳ (۰)۷۹۹ ۲۰۸ ۵۴۸
برېښنالیک: publications@areu.org.af
ويب پاڼه: www.areu.org.af

ټولی خبرتې په دغه پاڼه کې د راښکته
کولو لپاره www.areu.org.af لاس ته
راوړی شی.
په کابل کې ددغه ادارې په دفتر کې چاپ
شوی کاپیاني هم موجودی دی.

ISBN 978-9936-628-57-1

9 789936 628571